

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA GÜRCİSTAN (1914-1918)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe ATAR

EYLÜL - 2025

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA GÜRCİSTAN (1914-1918)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe ATAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet KARAÇAVUŞ

EYLÜL - 2025

TRABZON

ONAY

Tuğçe ATAR tarafından hazırlanan “I. Dünya Savaşı’nda Gürcistan (1914-1918)” adlı bu Çalışma 20.10.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Sezai BALCI	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ahmet KARAÇAVUŞ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Tuğçe ATAR
17.09.2025

ÖNSÖZ

Kafkasya'nın en eski halklarından biri olan Gürcüler, bulundukları konum itibariyle önemli bir coğrafyada yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Gürcistan'a dışarıdan yapılan saldırılarda, Gürcüler mücadele edemeyecek oldukları durumlarda ittifak arayışlarında olmuşlar ve bu arayışlar zamanla bir başka devletin himayesine girmeye sonuçlanmıştır. XX. yüzyıla gelindiğinde bahsedilen olumsuz sonuç bir kez daha Gürcüler üzerinde var olmuş, XIX. yüzyıl itibariyle başlayan Rus etkisi, yüzyılın sonlarına doğru Gürcistan'da Rus egemenliğine dönüşmüştür. I. Dünya Savaşı'nda Rus egemenliği altında bulunan Gürcüler, Rus bayrağı altında savaşlara katıldığı gibi Gürcistan toprakları da savaşın yaşandığı sahalardan biri olmuştur. Gürcü topraklarında ve diğer Rus cephelerinde yer alan Gürcüler, Rus çıkarları için savaşmışlar ve aynı zamanda kendi bağımsızlıkları veya özerklikleri doğrultusunda çalışmalar da yürütmüşlerdir. I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Gürcistan'da süregelen bağımsızlık mücadeleleri ülke içinde ikilik yaratsa da devam etmiş; bu yolda emin adımlar ile ilerleyen Gürcüler, 1918 yılında, daha çok diplomatik olarak devam eden savaş sürecinde bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.

Bu çalışmada Gürcülerin I. Dünya Savaşı'nda (1914-1918) tutumu, savaşın Gürcistan üzerindeki etkileri ve bu etkiler sonucunda Gürcistan'ın bağımsız olma süreci anlatılmaya çalışılmıştır. Tezde ulaşılabilen Türk ve Gürcü kaynaklar sentezlenerek Gürcülerin I. Dünya Savaşı'nda yapmış olduğu faaliyetler Gürcüler merkezine alan bir anlatı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilgi, destek ve teşvikleriyle yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ahmet KARAÇAVUŞ'a teşekkür ederim. Tez savunmamda yer alarak değerli görüş ve katkılarını sunan Sayın Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA ve Sayın Prof. Dr. Sezai BALCI hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Gürcü kaynaklara erişimde yönlendirme ve desteği ile katkıda bulunan Sayın Dr. Thea MESHVELISHVILI'ye teşekkür ederim.

Eylül, 2025

Tuğçe ATAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
HARİTALAR LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X

GİRİŞ	1-7
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜRCİSTAN	8-32
1.1. Gürcistan'ın Jeopolitik Konumu ve Önemi	8
1.2. Gürcistan'da Rus Egemenliğinin Kurulması.....	13
1.3. XX. Yüzyılın Başlarında Gürcistan	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICI VE SAVAŞIN İLK YILLARINDA GÜRCİSTAN.....	33-51
2.1. İttifak Devletleri ve Gürcüler	33
2.1.1. Almanya'nın Gürcü Politikası	33
2.1.2. Osmanlı Devleti'nin Gürcü Politikası	38
2.2. İtilaf Devletleri ve Gürcüler	41
2.3. I. Dünya Savaşı'nın Başlangıcı ve Gürcülerin Savaş Karşısındaki Tutumu	42
2.4. I. Dünya Savaşı'nda Gürcülerin Hazırlıkları ve Rus Bayrağı Altında Savaşan Gürcüler	46
2.5. I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Askeri Harekâtlar (Kasım 1914-Şubat 1917)	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA GÜRCİSTAN'IN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ.....	52-83
3.1. Bolşevik İhtilali'nin Meydana Gelmesi	52
3.2. Rusya'daki İhtilaller Sürecinde Gürcistan'da Siyasi ve Toplumsal Olaylar.....	56
3.3. Transkafkasya Komiserliğinin Kurulması ve Gürcülerin Rolü.....	63
3.4. Erzincan Mütarekesi (5/18 Aralık 1917) ve Transkafkasya Komiserliği.....	66
3.5. Brest-Litovsk Antlaşması'nın Gürcistan'a Yansıması	68
3.6. Trabzon Konferansı ve Gürcüler (14 Mart-14 Nisan 1918).....	69
3.7. Batum Konferansı ve Gürcüler (11-26 Mayıs 1918)	75
3.8. Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nin Dağılması ve Gürcistan'ın Bağımsızlığı	80
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
EKLER.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	105

ÖZET

Bu tezde, I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) Gürcistan'ın durumu ve Gürcülerin yürüttükleri faaliyetler ile bu faaliyetler kapsamında Gürcülerin bağımsızlıklarını elde etme süreci incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Gürcistan'ı ön plana çıkaran siyasî, coğrafi ve ekonomik özellikler, Gürcistan'ın Rus hâkimiyetine girme süreci ve XX. yüzyılın başlarında Gürcülerin durumu hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde I. Dünya Savaşı'nın başlangıç aşamasında devletlerin Gürcüler ile yürütmüş oldukları faaliyetler, I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ve Gürcülerin savaş karşısında tutumu, I. Dünya Savaşı'nda Rus birlikleri içinde Gürcü askerler ve 1914-1917 yılları arası Kafkas Cephesi'nde meydana gelen askeri harekâtlara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde 1917'de Rusya'da meydana gelen ihtilaller ile bu ihtilallerin Gürcistan'a yansımaları ele alınmış; devamında Transkafkasya'da ortaya çıkan siyasî yapılar ve Gürcülerin bu yapılardaki rollerine, I. Dünya Savaş'ında Gürcülerin Osmanlı Devleti ile yapmış oldukları mütareke ve konferanslar bağlamında Gürcistan'ın bağımsızlık süreci incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada I. Dünya Savaş'ında Rus tarafında yer alan Gürcülerin savaş öncesi de var olan bağımsız olma düşüncelerinin, savaşın başlamasıyla güçlendiği; Rusya'nın Transkafkasya üzerindeki etkisinin azalmasının da Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasına yol açtığı tespit edilmiştir.

Bu çalışma Gürcüce ve Türkçe kaynakların ve Rusça Transkafkasya ve Gürcistan dış politikası üzerine yayımlanmış arşiv belgelerinin kullanımı sonucu ortaya çıkmıştır. Gürcüce kaynaklara erişimde Gürcü Parlamento Kütüphanesi'nin açık erişiminden istifade edilmiş bu bağlamda gerek birinci el gerekse çalışmayı zenginleştirmek için kullanılan ikinci el Gürcüce kaynaklara bahsedilen elektronik ortamdan ulaşım sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Rusya, Almanya, Osmanlı Devleti, Transkafkasya

ABSTRACT

This thesis examines Georgia's situation during the First World War (1914-1918), the activities undertaken by the Georgian people, and within this framework, their pursuit of independence. The study is structured into three chapters. Chapter one, outlines the political, geographical and economic characteristics that defined Georgia's importance, the process through which it came under Russian rule, and the situation of the Georgian people at the early twentieth century. Chapter two analyzes the activities of various states concerning the Georgians during the early phase of the First World War, the outbreak of the war and the Georgians attitude toward it, the participation of Georgian soldiers in Russian forces and military operations on the Caucasian front between 1914 and 1917. Chapter three discusses the revolutions that took place in Russia in 1917 and their repercussions in Georgia; it also new new political structures in Transcaucasia, the role of the Georgians within them, and Georgia's path to the independence, particularly in relation to the armistices and conferences held with the Ottoman Empire. The study concludes that the aspirations for indepence, which existed before the war, were further strengthened by its outbreak. The wannig of Russian influence over Transcaucasia subsequently paved the way for the emergence of Georgia as an independent state.

This study is based on Georgian and Turkish sources, as well as Russian archival documents concerning Transcaucasia and Georgian foreign policy. Access to Georgian materials was made possible throught the open-access collections of the Georgian Parliamentary Library. In this context, both primary and secondary Georgian sources were obtained via this digital archive.

Keywords: Georgia, Russia, Germany, Ottoman Empire, Transcaucasia

HARİTALAR LİSTESİ

Harita Nr.	Harita Adı	Sayfa Nr.
1	Gürcistan Siyasi Haritası	8
2	19. Yüzyılın Sonlarında Gürcistan.....	9
3	Gürcistan’da Bulunan Demiryolu Ağları.....	13

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
çev.	: Çeviren
bkz.	: Bakınız
BOA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
IJHE	: Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi
OAKA	: Orta Asya ve Kafkasya Araştırma Dergisi
Ozakom	: Osobyi Zakavkazskii Komitet (Özel Transkafkasya Komitesi-Mavera-yı Kafkas Komitesi)
s.	: Sayfa Numarası
vd.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Kafkasya'nın en eski halklarından olan Gürcüler, kendilerini *Kartvelebi* anayurtlarını ise *Sakartvelo* olarak isimlendirmektedirler.¹ Kendilerinden Kartvel olarak bahsetmeleri konusunda iki görüş bulunmaktadır. İlk görüş bir efsaneye dayandırılmaktadır. Efsaneye göre Gürcüler, ataları olarak Kartlos'u görmektedirler. Kartlos, Yasef'in oğlu olan Targoman'ın ikinci oğludur. Borçalı çayı ve Suram dağlarını kapsayan yere yerleşmesi sebebiyle Kartvel isminin Kartlos'tan türetildiği düşünülmektedir.² İkinci görüş ise Gürcülerin ilk anayurtları olarak belirtilen Kardu/Kalde'den geldiği şeklindedir.³ Kartvel olarak kendilerini ifade etmelerine karşın, ülke ve sakinleri için farklı adlandırmalar da mevcuttur. Bu adlandırmalar Yunan ve Latince'de İbery, İvery; Arapça'da Gurc, Curya; Avrupa dillerinde Georgia; Rusça'da Gruziya; Türkçe ve Farsça'da Gürcistan şeklindedir.⁴ Avrupalıların Georgia olarak adlandırılmasının, ülkenin sahibi ve koruyucusu olarak görülen Aziz Giorgi ile ilişkilendirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat David Marshall Lang bu fikre katılmamakta, Arapça ve Farsça etnik Kurc veya Gurc adıyla bağlantılı olduğunu ifade etmektedir.⁵

Gürcüler kendilerine has olan çok eski bir alfabeye sahip olmakla birlikte kendi dillerini *Kartuli* olarak adlandırmaktadırlar. Kafkas dil ailesinin Güney Kafkas dil grubuna bağlı olan Gürcü dilinin ilk yazılı örnekleri V. yüzyıla değin uzanmaktadır. XI. yüzyıla kadar kullanılan Gürcü dili Eski Gürcüce olarak ifade edilmiş XII. yüzyılda yazılan yazılarda dinî niteliklerin kaldırılmasıyla, Yeni Gürcüce olarak ifade edilen dil oluşmuştur. Son şeklini XIX. yüzyılda alan Gürcü dili, beş ünlü ve yirmi sekiz ünsüz harften oluşmaktadır.⁶ Dinî inanışlarında Gürcüler arasında Hristiyanlık Batı Gürcistan'da benimsenmeye başlanmıştır. Doğu Gürcistan'da ise Kartli Kralı Mirian tarafından IV. yüzyılın ilk yarısında resmî din olarak kabul edilmiştir.⁷ Hristiyanlık öncesi dinî inanışlarında ise doğalcılık (naturizm) kaynaklı çok tanrılı bir inanç sistemi görülmekteydi.⁸ Gürcüler bir başka ifade ile Kartlar; Ponto-Zargos olarak isimlendirilen Slavlar ve Megrel-Lazların da içinde bulunduğu

¹ David Marshall Lang, **Gürcüler**, çev. Neşenur Domaniç, Ceylan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 16.

² Ahmet Özkan (Melaşvili), **Gürcistan Tarih Edebiyat Sanat Folklor**, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 1968, s. 64.

³ Sandro İbereli, **Gürcü Halkının Tarihi**, haz. Zeynep Aytekin, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 25.

⁴ İlyas Üstünyer, **Kaf Dağı'nın Güney Yüzü Gürcistan Kültür, Gelenek, Mekân, Kimlik**, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2010, s. 30.

⁵ Lang, **Gürcüler**, s. 101.

⁶ Erhan Arslan, **Gürcülerin Tarihi**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 25-26.

⁷ Sami Kılıç, "Gürcülerin Dini Tarihçesi", **Dinî Araştırmalar**, 8(22), 2005, s.68-70.

⁸ Hristiyanlık öncesi Gürcü inanışları için bkz. Niko Berdzenişvili ve Simon Canaşıa, **Gürcistan Tarihi**, çev. Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul, 1997, s. 79-84; Sandro İbereli, a.g.e., s. 92-97.

antropolojik grupta yer almaktadırlar.⁹ Bahsedilen topluluklardan Kartlar Gürcistan'ın doğu ve güney kesimlerinde, Megrel-Lazlar Karadeniz'in doğu ve güneydoğu kıyı kesimlerinde, Slavlar ise Batı Gürcistan'ın kuzey bölgelerinde yaşamış bu grup içerisinde Kartlar ön plana çıkıp günümüze kadar varlığını korumuşlardır.¹⁰

Kafkasya'nın en eski halkı olan Gürcülerin ilk ataları Hatti ve Subarilerdir.¹¹ Yaşadıkları coğrafya Kardü'dan önce Van Gölü çevresi idi. Fakat kendilerinden önce gelen kavimlerin kuzeye doğru yönelmesi ve onlar ile kaynaşmasıyla Kafkasya'ya gelmişler ve geldikleri yeri kendi toprakları saymışlardır.¹² Kafkasya'ya Gürcülerin gelmesi orada yaşayan halklarla etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Yunan asıllı halklar, Türk kavimleri, İran ve Araplar Gürcülerin etkileşim içinde bulunduğu kavimlerdi. Bu kavimler gibi Gürcüler de İranlılara vergi vermekteydi.¹³ Gürcüler yurt edindikleri coğrafyada üç devlet kurmuşlardır. Bu devletler Lazitan, Klarçetya ve Meshetya'dır. Kurulan ve aynı zamanda kabul edilen ilk krallık sülalesi Kartli Krallığından Kartloslu Parnavaz'dır. Bu Krallık sülalesi toplamda 328 yıl hükümlanlık yapmıştır.¹⁴ IV. yüzyılın ilk yarısından itibaren toplam üç yüz yıl Gürcü coğrafyası Bizans ve Pers İmparatorluklarının birbirleriyle mücadelesinden etkilenmişti. Nitekim Kartli Krallığı, İran'ın denetimine girmesinin ardından V. yüzyılın ikinci yarısında Kral Vahtang Gorgasali döneminde Sasaniler ile girilen mücadeleyi kazanıp başkenti Tiflis'e taşımıştır. Fakat Sasani Kralı Hüsrev'in tekrar etkinliğiyle Kartli Krallığı yıkılmıştır.¹⁵

İslam hâkimiyetinin kurulduğu dönemlerde Kafkasya üzerine askerî harekâtlar, Hz. Ömer döneminde başlamıştır. Hz. Osman döneminde devam edip Tiflis alınmış bu dönemde ve Hz. Ali döneminde Gürcistan İrmîniye valiliğine bağlanmıştır. Emeviler tarafından da Gürcüler üzerine harekâtlar yapılmış Hişam b. Abdülmelik zamanında Gürcistan tamamen ele geçirilmiştir. Bahsedilen devletler dışında Hazarlar ve Abbasilerin de Gürcistan üzerinde etkinlikleri olmuştur. Gürcü coğrafyasında İslamî unsurların varlığı, Bizans'ı harekete geçirmiş ve Gürcistan için faaliyetlerde bulunmuştur. Bizans 1020 yılından sonra Gürcistan'ın bazı topraklarını ele geçirmiş askerî ve idarî teşkilatını kurmuştur.¹⁶ Bizans'ın bölgedeki hâkimiyeti XI. yüzyıldan itibaren Türklerin eline geçmeye başlamıştır. İlk olarak Gürcistan topraklarında Selçukluların etkinliği

⁹ Lang, **Gürcüler**, s. 17.

¹⁰ Fahrettin Çiloğlu, **Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi**, Ant Yayınları, İstanbul, 1993, s. 12.

¹¹ Berdzenişvili ve Canaşia, a.g.e., s. 37.

¹² Agop Dilaçar, "Gürcistan", **Türk Ansiklopedisi, içinde**, c. 18, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1970, s. 206.

¹³ Yunus Ekici, **Bağımsızlığa Giden Yolda Gürcistan**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2021, s. 9.

¹⁴ **Gürcistan Tarihi (Eski Çağlarda 1212 yılına kadar)**, Gürcüceden çev. Marie Felicite Brosset, Türkçeye çev. Hrand D. Andreasyan, Haz. Erdoğan Merçil, TTK Basımevi, Ankara, 2003, s. 20.

¹⁵ Haşim Albayrak, **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, Babıalı Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 185.

¹⁶ Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, içinde**, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 311-312.

görülmüş, özellikle 1071’de Selçuklular karşısında ağır bir yenilgi alan Bizans’ın bölgeden çekilmesiyle birlikte Gürcüler Selçuklular ile karşı karşıya kalmıştır. 1080 yılına gelindiğinde ise Selçuklular Lihi Sıradağlarına değin uzanan Gürcistan’ın büyük bir kısmını kendilerine katmıştı. Selçukluların Gürcistan üzerine faaliyetlerine yönelik karşı direnişin başlaması 1089’da henüz 16 yaşında tahta çıkan IV. Davit ile olmuştur. IV. Davit, orduda yapmış olduğu düzenlemeler ile Selçukluların zayıflamaya başlaması ve Haçlı ordusunun bölgeye yönelmesinin etkisiyle merkezi otoritesini güçlendirmeyi başarmıştır. Nitekim Selçukluların Gürcü kralından aldığı vergiyi ödemeyerek karşı çıkış nihayete erdirilmiş, Selçuklulardan birçok yer geri alınmıştır. Selçuklular ile 1121’de yapılan Didgori savaşıyla birlikte saygınlık kazanan Gürcüler, 1122’de ise Tiflis’i ele geçirip başkent ilan etmişlerdir. IV. Davit’in başlatmış olduğu başarılar kendisinden sonra gelen I. Dimitri ve III. Giorgi zamanlarında da devam etmiş, Kraliçe Tamara döneminde ise üst düzeye çıkmıştır.¹⁷ Kraliçe Tamara öncelikle krallığındaki iç sorunlar ile mücadele etmiş ve Gürcü soylularının istekleri önemseyerek devlet idaresinde yer alan Kıpçaklar yerine Gürcü soylularını yerleştirmiştir. İç huzuru sağladıktan sonra doğu ve batı doğrultusunda ilerlemeye başlamıştır. Bu bölgelerde Türkiye Selçukluları ile karşılaşan kraliçe, Karadeniz boylarında Ereğli’ye kadar gelmiş Doğu Anadolu’daki ilerleyişinde ise 1207’de Kars’ı ele geçirmiştir.¹⁸ Böylelikle Gürcüler tarihleri boyunca en geniş sınırlara ulaşmıştır. Fakat bu başarı Kraliçe Tamara’nın ölümünden sonra devamlılığını koruyamamış ülke ilk olarak Harzemşahların daha sonra ise Moğolların saldırılarına maruz kalmıştır. Saldırıların devamlılığı ile de yüz yıl sürecek olan Moğolların hâkimiyeti Gürcistan’da kurulmuştur.¹⁹

Moğolların güçlerini kaybetmesiyle birlikte Gürcüler üzerinde etkinliğe başlayan bir diğer hükümdar Timur olmuştur. Toplamda Gürcistan’a altı sefer düzenleyen Timur, ilk seferini 1386 yılında yapmış, bu sefer ile Tiflis’i ele geçirip Gürcü Kralı V. Bagrat ve ailesini esir olarak almıştır. Altıncı seferini ise 1401’de yapan Timur, Gürcü askerlerini mağlup ettikten sonra İmereti’ye yönelmiş orada bulunan yapılara büyük zarar vermiştir. 1403’de Timur Kral VII. Giorgi ile barış sağlasa da Timur’un Gürcistan topraklarında yapmış olduğu tahribat ile Gürcülerin toparlanması uzun sürmüş saldırılara açık hale gelmiştir. Kral VII. Giorgi’nin ölümünün ardından yerine geçen kardeşi Konstantine de saldırılara karşı mücadele etse de başarılı olamamış ikisi de Türkmenler ile yapılan savaşlarda öldürülmüştür.²⁰ Ardından Gürcistan’da birlik sağlama yolunda I. Aleksandre’nin 1412’de tahta geçmesiyle başarılı olunsa da kendisinden sonra krallık Kartli, Kaheti ve İmereti olarak üç krallığa ve beş beyliğe ayrılmıştır. Gürcistan üzerine seferler düzenlemeye devam edilmiş, Akkoyunlular ve Karakoyunlular XV. yüzyılın sonlarına değin saldırılarda bulunmuşlardır.²¹ XV.

¹⁷ Çiloğlu, a.g.e., s. 44-46.

¹⁸ İbrahim Tellioğlu, **XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri**, Serander Yayınları, Trabzon, 2009, s. 92-106.

¹⁹ Üstünyer, a.g.e., s. 69.

²⁰ Berdzenişvili ve Canaşıa, a.g.e., s. 196-203.

²¹ Karamanlı, a.g.e., s. 313.

yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Gürcistan toprakları Osmanlı Devleti ve Safevilerin mücadele bölgesi haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Gürcü coğrafyasına yönelişi 1453'de İstanbul'u fethetmesi ve devamında Trabzon'u ele geçirmesiyle olmuştur. İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından alınması Gürcüleri olumsuz etkilemiş dinî anlamda birleştikleri Bizans ile ilişkilerin kopmasına neden olunmuştur. Fethin ardından Osmanlı Devleti'nin Gürcistan'a yönelik ilerleyişi hız kazanmış 1510'da İmereti'nin başkenti Kutais 1578'de ise Tiflis alınmıştır. Şah İsmail Kartli bölgesine girmesiyle Gürcistan topraklarının doğu kesiminde İran hâkimiyeti kurulmuş, batı kesiminde ise bu hâkimiyeti Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Gürcistan'daki krallıklar bu gelişmeler ile birlikte II. Erekle Kartli ve Kaheti krallıklarını birleştirmiş I. Solomon ise İmereti'yi Osmanlılardan geri almıştır. Osmanlı ve İran çemberinde kalan Gürcüler kendilerine yardım edebilecek bir devlet arayışına girmişler bu suretle Ruslar ile yakınlık sağlayarak 1783 yılında II. Erekle Rusya ile Georgiyevsk Antlaşmasını imzalamıştır. Kendilerini garanti altına almak maksadıyla imzalanan bu antlaşmayı takip eden yıllarda Gürcüler üzerinde faaliyetlerini arttırmasıyla Rusya, 1801'de Karti-Kaheti Krallığını, 1810'dan itibaren de Gürcü prensliklerini kendi yönetimine katmıştır. XIX. yüzyılı içinde Gürcistan; bir Rus bölgesi haline gelmiştir. Gürcüler Rus egemenliğinden kurtulmak ve bağımsızlıklarını ele almak için bahsedilen yüzyıl boyunca Rus karşıtı mücadelelerde bulunmuşlardır.²²

Gürcülerin Rusya ile mücadelesi I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve bağımsızlıklarını elde edecekleri Mayıs 1918 yılına değin devam etmiştir. Fakat Gürcüler, tarihsel süreçlerindeki makûs kaderi bir kez daha yaşamış I. Dünya Savaşı'nda da çatışma alanı Gürcistan'a yayılmıştır. Bu çatışma alanında Rusya'nın yanı sıra Almanya ve Osmanlı Devleti'nin Gürcüler üzerinde etkinlikleri görülmüştür. Özellikle Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımı ile Gürcistan'ın bir cephe ülkesi haline gelmesi, İttifak devletlerinin Gürcüler ile yakınlaşmasına sebep olarak ilişkilerin boyutlarını belirlemiştir. Gürcüler ile iletişime geçen Almanya ve Osmanlı Devleti'nin amaçlarında Rusya'nın savaştaki durumu hakkında Gürcülerden bilgi edinmek ve Rusya'ya karşı hareketlerin sergilenmesini sağlamak vardı. İttifak bloğu ile iletişime geçen Gürcüler ise yakınlaşmayı bağımsızlıklarını kazanma sürecinde İttifak devletlerinden destek sağlamak amacına matuftu. Bu doğrultuda Gürcüler, I. Dünya Savaşı'nda Rus cephesinde Ruslar lehine faaliyetlerde bulunurken aynı zamanda aydın zümrenin yürüttüğü bağımsızlık yolundaki faaliyetler ile ülke içindeki oluşumlarla gerek Transkafkasya gerekse kendileri için mücadelede bulunmuşlardır. Bu mücadelelerinde Gürcülerin ittifak girişiminin dışında 1917 yılında Rusya'da meydana gelen ihtilallerin Gürcüler üzerindeki Rus etkisinin azalmasının da payı oldukça fazladır. Bununla birlikte Kafkasya cephesinde Osmanlı Devleti'nin askerî harekâtlarının ilerlemesi ve Brest-Litovsk Antlaşması gereği Gürcülerden Batum'un istenmesi, Gürcülerin bağımsızlık çalışmalarını hızlandırmış; Gürcü-Alman yakınlığını da beraberinde getirmiştir. Gürcülerin Almanya'dan destek alması ve Transkafkasya devletlerinin birleştiği Transkafkasya Federal Demokratik Cumhuriyetinde yaşanan fikir ayrılıklarının gün

²² Albayrak, a.g.e., s. 186-187.

yüzüne çıkması Gürcülere kendi yollarında ilerlemesi konusunda farkındalık yaratmıştır. Böylelikle Gürcüler 26 Mayıs'ta Transkafkasya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin son toplantısını yaparak Gürcü-Azerbaycan-Ermeni birleşiminden çekilmiş ve aynı gün Gürcistan'ın bağımsızlığı ilan etmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nda Gürcistan (1914-1918) konulu bu çalışma Gürcülerin I. Dünya Savaşı'nda yapmış oldukları faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonucunda 26 Mayıs 1918'de kazandıkları bağımsızlığa giden süreci ele almıştır. Toplamda üç bölümden oluşan çalışma birinci bölümü Gürcistan adlı ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlık altında öncelikle Gürcistan ile ilgili genel bilgiler yer almaktadır. Bu genel bilgiler kapsamında Gürcistan'ın jeopolitik konumu, yer altı kaynakları, limanları, geçitleri ve demiryolu ağlarından bahsedilmekte Gürcistan'ın gerek jeopolitik gerekse jeostrateji konumu itibarıyla I. Dünya Savaşı'nda Gürcüleri ön plana çıkaran önemli özellikleri açıklanmaya çalışılmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın oluşum sürecinde Gürcülerin bağımsız bir devlet olarak değil, Rus egemenliği altında tarih sahnesinde yer alması hasebiyle Gürcülerin savaş öncesi durumu hakkında bilgilere yer vermek tarihsel sürecin bütünlüğü bakımından önemli olduğundan bölümün devamında ilk olarak Gürcistan'da Rus egemenliğinin kurulma sürecinden bahsedilmiştir. Bu süreç XVIII. yüzyıl itibarıyla anlatılmaya başlanılmış Gürcülerin Rusya ile yapmış olduğu 1783 Georgiyevsk Antlaşması ile başlayan tüm Gürcü toprakları üzerinde Rus egemenliği kurulma sürecine ve Rusların Gürcüleri Ruslaştırma yolundaki faaliyetlerine değinilmiştir. Devamında ise I. Dünya Savaşı arifesinde Gürcistan'ın durumu ele alınmış, Gürcülerin millî uyanışlarına, toplumsal hareketliklerine, bağımsızlık ve özerklik bağlamında Gürcü aydınların ve partilerin düşüncelerine ve bu doğrultuda izledikleri yola ve kurdukları kuruluşlara dair bilgiler aktarılmıştır.

İkinci bölüm, I. Dünya Savaşı'nın Başlangıcı ve Savaşın İlk Yıllarında Gürcistan adlı ana başlık altında incelenmiştir. Savaşın başlangıç aşamasında İttifak ve İtilaf devletlerinin Gürcüler ve Gürcü coğrafyası üzerinde emelleri ve bu emeller doğrultusundaki faaliyetleri incelenmiştir. İttifak devletlerinden özellikle Almanya ve Osmanlı Devleti'nin savaş öncesi Gürcüler üzerinde gerek tek başlarına gerekse birlikte hareketleri ve emelleri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Gürcülerin bağımsız olma istekleri doğrultusunda İttifak devletleri ile işbirliği içindeki faaliyetlerine de yer verilmiştir. Ardından I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve bu savaşın Gürcü coğrafyasına yayılımı anlatılmış, ortaya çıkan savaş karşısında bağımsızlık ve özerklik idealleri doğrultusunda aydınların, siyasi partilerin ve Gürcü soyluların zihinlerinde şekillenen Alman ve Rus yanlısı yönelimlerin oluşmasındaki alt yapı irdelenmiştir. Devamında I. Dünya Savaşı'nda Rus bayrağı altında savaşan Gürcülerin askerî hazırlıkları anlatılmış, savaşa katılan Gürcü asker sayısındaki tartışmalara yer verilmiş, aynı zamanda Gürcü generallerden bahsedilmiştir. İkinci bölümün son başlığında I. Dünya Savaşı'nın ilerleyen sürecinde sınırlar bakımından Gürcüler ve diğer Kafkasya devletlerinin özellikle Osmanlı Devleti ile çekişmelerin savaş sürecinde hangi boyutlardan geçtiğini anlamak bakımından Kafkas Cephesi'nde meydana gelen 1914-1917 yılları arası askerî harekâtlar kısaca ele alınmıştır.

Üçüncü bölüme ise Birinci Dünya Savaşı'nda Gürcistan'ın Bağımsızlık Mücadelesi başlığı verilmiştir. Bölümün içeriğinde ilk olarak 1917'de Rusya'da meydana gelen Şubat ve Ekim ihtilallerinin sonuçlarının Rusya'daki siyasî hayatı değiştirmesi ve bu değişimin Gürcistan'a yansımaları incelenmiştir. Transkafkasya halklarının (Gürcü-Azerbaycan-Ermeni) bölgelerinde Rus hâkimiyetinin, savaşın seyri ve Rusya'nın kendi iç meselelerinden ötürü azalmasıyla birlikte yalnız kalmalarından dolayı mevcut durumlarını iyileştirmek ve savaşın sonuçlarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek maksadıyla birleştikleri kuruluşlardan ilkinin teşkil eden *Ozakom* ile *Transkafkasya Komiserliğinin* oluşumları ve faaliyetleri ele alınmıştır. Bu oluşumda Gürcülerin öncü rolünden bahsedilmiştir. Gürcülerin diğer Kafkas halkları dışında da Tiflis'te savaşın kendilerine etkisini ve ülkelerinin sorunlarını tartışmak maksadıyla oluşturdukları *Gürcistan Ulusal Partilerarası Konseyin* kuruluşu ve konseydeki tartışmalar ele alınmış, *Gürcistan Ulusal Kongresine* yer verilerek bağımsızlık, özerklik ve Rus yönetimine sadık kalınması yönündeki düşüncelere ve tartışmalara değinilmiştir. I. Dünya Savaşı'nı nihayete erdirmek maksadıyla başlanılan müzakereler Gürcüler bağlamında incelenmiştir. Ardından bu müzakerelerin ilk adımı olan Erzincan Mütarekesi daha sonra ise Brest-Litovsk ile Trabzon Konferansı akabinde müzakerelere devam etmek için Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti adı altında üç Kafkas halkının bağımsız bir devlet olarak şekillenmesi ve Batum Konferansı anlatılmış, başta Osmanlı Devleti olmak üzere Almanya'nın müzakereler sırasında Gürcülere yönelik ilişkileri aktarılmıştır. Batum Konferansı devam ederken Transkafkasya Cumhuriyeti'nin içinde yaşadığı fikir ayrılıkları sebebiyle dağılmasının akabinde Gürcülerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle çalışma tamamlanmıştır.

Amaç, Kapsam ve Yöntem

Bu çalışmada Gürcüce ve Türkçe birinci elden kaynaklar literatürün yardımıyla değerlendirilerek ve nitel araştırma yöntemi kullanılarak I. Dünya Savaşı'nda Gürcistan'ın siyasî, askerî ve ideolojik konumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kaynakların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada kullanılan kaynakların başında, I. Dünya Savaşı yıllarında Gürcistan hakkında bilgi veren anılar yer almaktadır. Bu bağlamda savaş yıllarında yaşamış ve Osmanlı Devleti ile yapılan Trabzon ve Batum Konferansları sürecinde Transkafkasya heyeti içinde bulunmuş olan, Gürcülerin diplomatik temasları hakkında bilgi veren Zurab Avalishvili'nin *1918-1921 Uluslararası Politikada Gürcistan Bağımsızlığı* adlı eseri, tez hazırlanırken başvurulmuş önemli anılardan biridir. Gürcülerin bağımsızlık sürecini Gürcü perspektifinden ele alan bu eser, dönemin iç dinamiklerini anlamak açısından kıymetlidir. Bunun yanı sıra Gürcülerin kendi aralarında ve diğer devletlerle yaptıkları yazışmaları içeren Rusça yayımlanmış *Dokumenti i Materyalı Po Vneşney Politiki Zakavkazya i Gruzii*, adlı arşiv kaynağı da çalışmada yer almaktadır. Bu kaynaktan yer alan belgeler, 1917-1918 yılları arasında meydana gelen diplomatik gelişmeleri ve Gürcülerin bağımsızlık sürecine

dair somut adımları izlemeye olanak tanımaktadır. Türkçe literatürde ise Gürcüleri konu alan eserlerin sayısı katlanarak artmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Gürcüleri konu alan birçok belge bulunmaktadır. Özellikle Türkiye’de Türk-Gürcü ilişkileri bağlamında yapılan çalışmalar ve konferanslar sürecini ele alan araştırmalar ön plana çıkmaktadır. Konu, kapsamında çözümlenebilen arşiv belgeleri ve diğer Türk ve Gürcü kaynaklarının incelenmesi sonucu ulaşılan sonuca dair; şimdilik sadece kaynakların birbirleriyle tutarlı ve uyumlu olduğunu ifade etmekle yetinmekte fayda vardır.

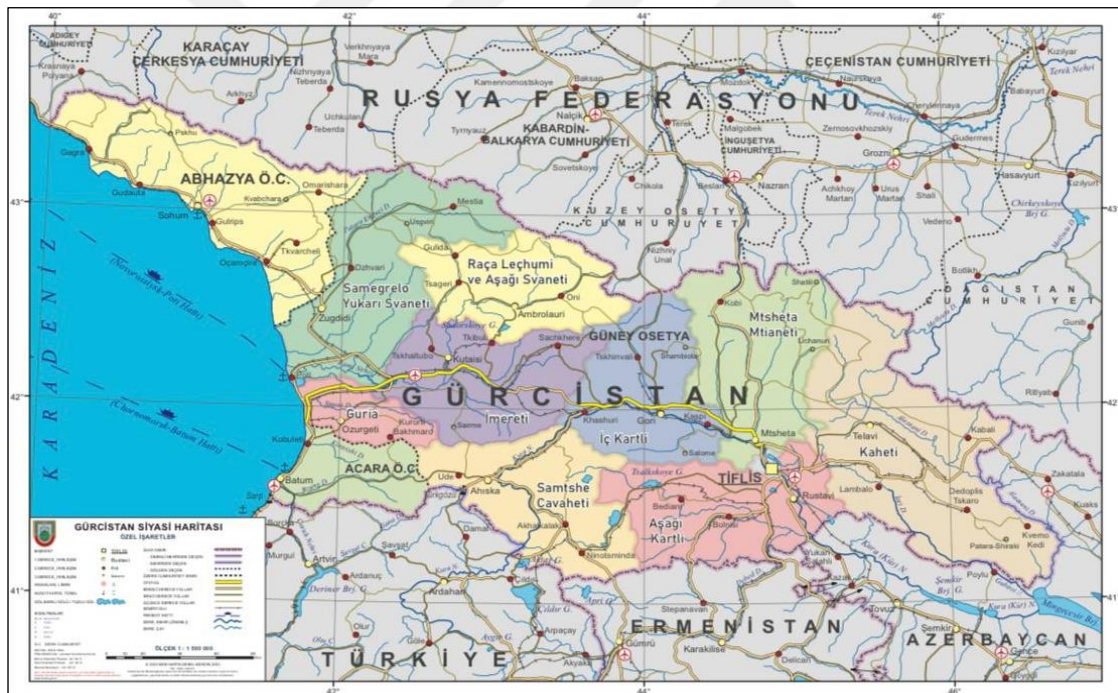
BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜRCİSTAN

1.1. Gürcistan'ın Jeopolitik Konumu ve Önemi

Gürcistan, Kafkasya'nın geniş coğrafyasında Transkafkasya'nın orta ve batı kesimlerinde yer almaktadır.²³ Gürcistan'ın batı kısmında Karadeniz, güney kısmında Türkiye ve Ermenistan, doğu ve güneydoğusunda da Azerbaycan ²⁴ kuzey kısmında ise Rusya bulunmakla birlikte Karaçay - Çerkes, Kabartay – Balkar, Kuzey Osetya, Çeçen – İnguş ve Dağıstan ile kara sınırları mevcuttur.²⁵

Harita 1: Gürcistan Siyasi Haritası²⁶

Gürcistan'ın bugünkü coğrafi sınırları toplam on bir idarî bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgelerin isimleri Abhazya, Samegrelo, Guria, Acara, Svaneti, Raşa, İmereti, Santshe-Cavaheti, Kartli, Kaheti

²³ Nodar Lomouri, **A History Of Georgia**, Sarangi Yayınları, Tiflis, 1993, s. 5.

²⁴ Davut Dursun, “Gürcistan”, **TDV İslâm Ansiklopedisi içinde**, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 310.

²⁵ Özkan (Melaşvili), a.g.e., s.19.

²⁶ URL, <https://www.harita.gov.tr/urun/gurcistan-siyasi-haritasi/544> (06.01.2025)

ve en doğuda Doğu Gürcistan Dağlık Bölgesi şeklindedir.²⁷ İfade edilen bölgelerde Gürcistan'ın federal yapısından ötürü sınırları içerisinde özerk bölgeler bulunmaktadır. Acara ve Abhazya özerk cumhuriyetleri ile Güney Osetya özerk bölgesi bahsedilen bölgelerdir.²⁸

Gürcistan coğrafyasının bugünkü genel profili yukarıda ifade edilen şekildedir. Ancak XVIII. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında ülke sınırlarına bakıldığında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların sebebi 1801'de Rusya'nın Gürcistan'ı ilhak etmesi, komşu ülkeler ile yapılan savaş ve antlaşmalar neticesinde sınırların değişmesi, Rusya'nın Transkafkasya'yı altı yönetim bölgesine ayırması ve Transkafkasya'nın Tiflis merkezli genel bir vali ile yönetilmesidir. Karadeniz eyaleti, Kutais, Tiflis, Bakü, Erivan ve Elizavetpol bölgeleri bahsedilen altı bölge olup daha sonra bu bölgelere Batum, Kars, Dağıstan dahil edilmiştir.²⁹

Harita 2: 19. Yüzyılın Sonlarında Gürcistan³⁰

Gürcistan'ın üçte biri orman ve dağlık alanlarla kaplıdır. Gürcistan'daki nüfus yerleşimleri yer şekillerinin elverişsizliği nedeniyle kuzey ve güney kesimlerinde bulunmamaktadır. Nüfus daha çok

²⁷ Özge Ç. Denizci, **Gürcüler Tarih Dil Kültür ve Müzik**, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 22.

²⁸ Dursun, a.g.e., s. 310.

²⁹ Gökhan Bolat, "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Tarafından İngiliz Hükümetine Sunulan Gizli Bir Rapora Göre I. Dünya Savaşı Sonrasında Transkafkasya ve Kafkas Cumhuriyetlerinin Genel Durumu (Curzon of Kedleston Raporu)", **History Studies Ortadoğu Özel Sayısı / Middle East Special Issue**, 2, 2010, s. 49, 50.

³⁰ Nodar Asatiani ve Otar Janelidze, **History Of Georgia**, Petite Yayınevi, Tiflis, 2009, s. VII.

ovaların olduğu ülkenin batı kesiminden doğu kesimine doğru uzanan kısımlarda yoğunluk göstermektedir. Özellikle Karadeniz kıyı kesiminde Kolhida Ovası, Yukarı İmereti platosu yoğun nüfusun bulunduğu bölgelerdir. Kuzey kesiminde yoğun olmamakla birlikte Abhazya, Svaneti ve Raça-Leçhumi bölgelerinde Gürcü nüfusu bulunmaktadır. Doğu kesimlerinde ise İç Kartli, Aşağı Kartli ve Alazani vadisi yoğun nüfusun bulunduğu bölgelerdir. Gürcistan'ın toplam nüfusunun dörtte birini içinde barındıran en kalabalık şehri Tiflis'tir. Nüfus yoğunluğu bakımından Tiflis'i Kutais, Rustavi, Batum ve Sohum şehirleri izlemektedir. Nüfusun diğer bölgelere nazaran daha az olduğu bölge ise Doğu Kafkasların yüksek yerleri ve Güney Osetya'dır.³¹

Gürcülerin bulunduğu coğrafya Anadolu, Orta Asya ve Rusya üzerinden yapılacak bir yolculukta geçiş güzergâhı düzleminde ortak bir çemberde buluşulan bir alandır. Bu özellik Gürcü coğrafyasının önemli bir konuma sahip olduğunun göstergesidir. Ayrıca Anadolu'yu Kafkasya'ya ve Kafkasya üzerinden Orta Asya'ya bağlayan Rusya'nın ve diğer Avrupa ülkelerinin Rusya üzerinden Kafkasya'ya oradan da doğu ve güney uzantılar sağlaması sebebiyle Orta Doğu ve yine Orta Asya'ya bağlayan özelliği Gürcü coğrafyasını önemli bir yere koymaktadır. Bölgenin jeopolitik konumunun önemi Gürcülerin tarihsel sürecinde birçok devletin bu coğrafyada hüküm sürme isteğini beraberinde getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında da coğrafyanın stratejik önemi bu isteği ön plana çıkarmış çalışmanın ilgili bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi devletlerin denge unsuru olarak coğrafyayı elinde tutmak için çeşitli faaliyetlerde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Gürcü coğrafyasını önemli kılan diğer faktörler; yeraltı kaynakları, limanlar, geçitler ve demiryolu ağlarıdır. Yeraltı kaynakları incelendiğinde Gürcistan'da Kvirila vadisinde bulunan manganez madeni Tkibuli ve Tkvartcheli'de çıkarılan kömür madeni Mirzani'de petrol ve Kutais yakınlarında baryum ve andezit yatakları ön plana çıkmaktadır.³² Bahsedilen madenlerden manganez demir-çelik sanayisinde kullanılması bakımından önemli olup özellikle Almanya'nın dikkatini çeken bir madendir. Gürcistan'ı önemli kılan bir diğer özellik ise Batum ve Sohum limanlarına sahip olmasıdır. Dış dünyaya açılmada limanların varlığı yadsınmayacak kadar önemlidir. Hammadde, petrol ve diğer madenlerin limanlar üzerinden taşınması bahsedilen limanları ve Gürcistan'ı önemli kılmaktadır. Gürcistan'ın yük taşımacılığı bakımından Batum limanının önemli bir yeri vardır. Hem küçük ölçekli hem de büyük ölçekli malların Karadeniz, Azak Denizi, St. Petersburg ve Vladivostok'a taşınması Batum limanından yapılmaktaydı. İhracatın büyük bir kısmını da Batum limanı üstlenmekteydi. Ana taşıma yükü Bakü petroleri olmakla birlikte manganez ihracatının önemli bir kısmı ve kırk beş farklı ürünün ihracatı bu limandan gerçekleşmekteydi. Böylelikle 1883'te başlanılan petrol taşımacılığının 1904 yılına gelindiğinde büyüme göstermesi Batum

³¹ Çiloğlu, a.g.e., s. 29.

³² Dursun, a.g.e., s. 311.

limanını büyük bir limana, sanayi ve ticaret merkezine dönüştürmüştür.³³ Gürcistan toprakları içinde liman şehri olarak Batum ön plana çıksa da her ne kadar denize bağlantısı olmasa da Batum kadar önemli bir şehir olan Tiflis'ten de bahsetmek gerekir. Gürcistan toprakları içinde bulunan Gürcü krallığına ve bağımsız Gürcistan'a başkentlik yapan bir şehir olarak Tiflis; Gürcüler ve aynı zamanda Rusya için önemli bir şehirdir. Bulunduğu konum itibarıyla incelenen zaman diliminde Transkafkasya'daki siyasi oluşumların merkezi, askerî harekâtlarda Rus üssü, Kafkasya'ya ve İran'a bağlantının kesişim noktası olması bakımından önemini sürekli koruyan bir şehirdir.³⁴

Gürcistan'ın dağlık arazi yapısına sahip olduğu bölgelerde karayolu ulaşımında bir kısım problemler oluşmaktaydı. Bu ulaşım sorunu geçitler ve demiryolu ağları ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Gürcistan coğrafyasına bakıldığında iki geçit ön plana çıkmaktadır. Bunlar Daryal ve Derbend geçitleridir. Daryal geçidi Kuzey Osetya ve Gürcistan sınırında olup Güney Osetya'nın kuzey doğusunda yer almaktadır.³⁵ Ünlü Gürcistan askeri yolu olarak da bilinmektedir.³⁶ Kuzey Osetya'dan Güney Osetya'ya ulaşımı sağlayan bu geçit Tiflis'e uzanan bir karayolu ağını içinde barındırmaktadır. Derbend geçidi ise Dağıstan'dan Azerbaycan'a uzanan ulaşım ağını oluşturan bir diğer geçittir.³⁷ Karayolu ulaşımında kullanılan diğer bir yol ise Kafkasya'dan Transkafkasya'ya kadar uzanan, Karadeniz kıyısında bulunan Tuapse ve Soçi şehirleri üzerinden Sohum'a ve ardından Gürcistan içlerine ulaşan karayoludur.³⁸

Gürcistan demiryolları; Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan coğrafyalarında kullanılan demiryolu ağları adeta bir örümcek ağı gibi merkezinde Rusya'nın olduğu ve Rusya'nın isteği doğrultusunda meydana gelen bir yapılandırmayı barındırır. Gürcistan'da Poti-Tiflis demiryolu ağı ilk değineceğimiz güzergâh olup, 1865 yılında yapımına başlanılmış fakat yeterli maliyetin sağlanamaması dolayısı ile çalışmalar yedi yıl sürmüş ve 1872 yılında hattın inşası tamamlanmıştır. Bu hatla birlikte deniz ulaşımı ile Odessa'dan başlayan taşımacılık Poti üzerinden Tiflis'e kadar uzanmaktaydı.³⁹ Hattın güzergâhı Poti, Nova Senaki, Mariana (Samtredi), Kutais, Kvirili (Zestafon), Belagora, Suram, Mihailov (Haşur), Karel, Gori, Grakal, Kaspi, Ksanka, Msheta, Avçal ve Tiflis

³³ Malkhaz Sioridze, *სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო 1914-1918 წლებში (სოციალურ-ეკონომიკური ლა კოლიტიკური ვითარება) – Güney-Batı Gürcistan 1914-1918 Yılları Arasında (Sosyo-Ekonomik ve Politik Durum)*, Acara Yayınevi, Batum, 2002, s. 34.

³⁴ Ahmet Karaçavuş, “Şubat'taki Burjuva Devriminden Bolşevik İhtilali'ne Kafkasya'da Siyasi, Askeri, Sosyal ve Ekonomik Durum”, *I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya Askeri, Siyasi ve Sosyal Gelişmeler*, Ed. Mehmet Okur vd., 1. Baskı içinde, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2017, s. 504.

³⁵ Senem Öztürk, “Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17), Temmuz 2013, s. 232.

³⁶ Alexandre Grigorianz, *Kafkas Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, çev. Doğan Yurdakul, Yeni Binyıl Yayınları, İstanbul, 1999, s. 16.

³⁷ Ufuk Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 18.

³⁸ Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2009, s. 42.

³⁹ Resul Turan ve Veysel Usta, *Yarım Kalmış Bir Rüya: Trabzon-Erzurum. Trabzon-Batum Demiryolu Projeleri*, Serander Yayınları, Trabzon, 2022, s. 46.

şeklindedir. Güzergâhların bu şekilde oluşu çeşitli önemli kazanımları da ortaya çıkarmıştır. Bu kazanımların başında Rusya'nın bölgelere ulaşımını kolaylaştırma ve bölgelerin birbirine bağlanması ile hattın olduğu kısımlarda ticaretin canlanması ve İran'a olan transit mal taşımacılığının Gürcistan üzerinden gerçekleşmesi gelmektedir.⁴⁰ Aynı zamanda 1878 Berlin Antlaşması'nın getirmiş olduğu toprak sistemindeki değişim, Batum'un Rusya'ya bırakılmasıyla birlikte Batum-Tiflis-Bakü demiryolu yapımını elverişli kılmıştır. 1882 yılında yapım aşamasına başlanılan hattın bitimi ve ardından faaliyete geçmesiyle birlikte Karadeniz ve Hazar Denizi arasında bağlantı kurulmuş ve böylece Rusya'nın sahip olduğu petrol kaynaklarının dış dünyaya ihraç edilmesi kolaylaşmıştır.⁴¹ Poti limanından Gürcistan içlerine giden demiryolu ağı, Poti limanının kapasitesinin yetersiz olması Rusya'yı bölgede alternatif yol arayışına sevk etmiştir. Bu nedenle Poti-Batum demiryolu ağının Samtredi kolundan Batum'a uzanan demiryolu ağının inşasına karar verilmiştir. Bu hattın açılmasıyla petrol üreticilerin ihtiyaçlarının daha elverişli hale getirmek amaçlanmıştır. Öyle ki bu hat açılmadan önce yükler Poti limanından Batum'a hafif tekneler ile aktarılmaktaydı. İlerleyen süreçte ise sadece yük taşıma değil yolcu taşımacılığı için de emir verildiği görülmektedir.⁴²

Yukarıda bahsedilen kollar ana demiryolu ağları olup, zamanla bunlara bağlantılı hatlar eklenmiştir. 1887'de Tkibuli, 1894'de Borcomi, 1894'de Çiatura yeni inşa edilen bağlantı hatlardır. Daha sonra 1894'te Mihalova-Borjom, 1899'da Tiflis-Kars, 1902'de Aleksandropol (Gümrü)-Erivan, 1908'de Uluhanlı-Culfa ve 1913'te Kars-Sarıkamış hatlarıyla devam edilmiştir.⁴³ Kars-Sarıkamış hattının yapımı aslında bir denge unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı ve Almanya işbirliği ile oluşan Bağdat Demiryolu projesi karşısında bu hat yer almıştır. Rusya'nın yapmış olduğu bu gibi hamleler ile Gürcistan'da ve Kafkasya'da demiryolu ağlarını sürekli genişletmesi Gürcistan'ı önemliliğini arttırmış aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nda Rusya'ya önemli avantajlar kazandırmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Resul Turan, **Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 128-129.

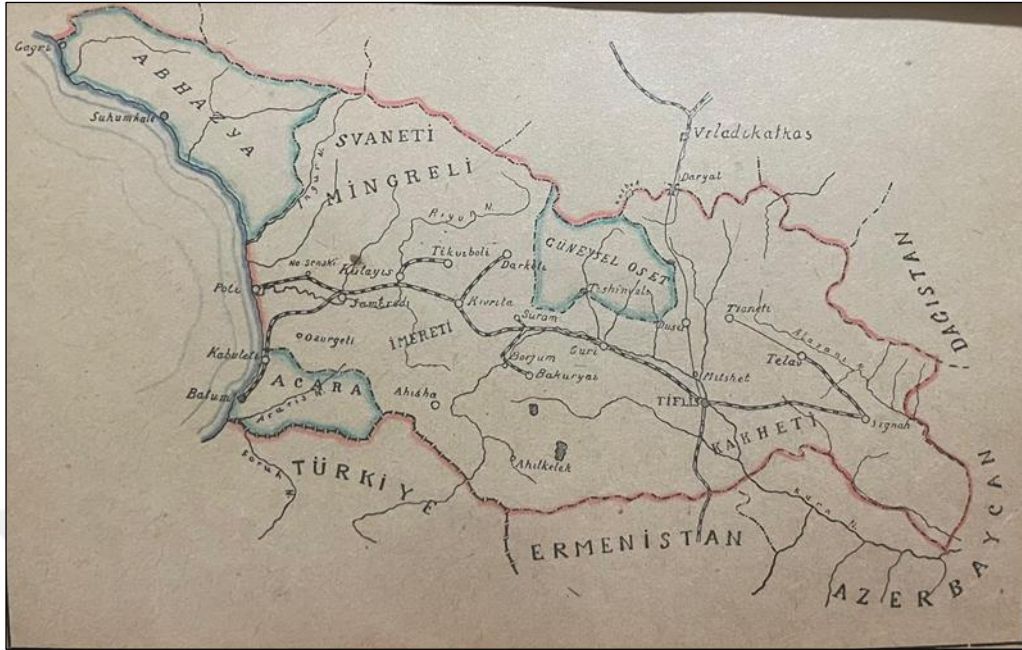
⁴¹ Reyhan Rafet Can, "Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Demiryollarının Rolü", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 32(1), 2022, s. 40.

⁴² Turan, a.g.e., s. 130, 131, 132.

⁴³ Turan, a.g.e., s. 133-134.

⁴⁴ İsmail Görgen, "Büyük Devletlerin Kafkasya'da Demiryolu ve Petrol Politikası", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 10(31), 2022, s. 160.

Harita 3: Gürcistan'da Bulunan Demiryolu Ağları⁴⁵

Gürcistan'da yapılan demiryolları coğrafyanın önemini arttırmakla birlikte bölgeye stratejik bir değer kazandırmıştır. Demiryolu ağlarının ülke içinde yaygınlaşması bölgeleri ekonomik olarak geliştirmiş ve şehirleri birbirine yaklaştırmıştır. Böylelikle çıkarılan madenin ve petrolün ülke içine ve dışına götürülmesi kolaylaşmış, Gürcistan'ın ticari hacmi artmıştır. Bunların yanı sıra demiryolları, yeni sanayi kollarının ortaya çıkmasına ve gelişimine katkı sağlamıştır. Kurulan mekanik atölyeler ve demiryolu atölyelerinde işçiler istihdam edilmiştir. Bahsedilen faktörlerin varlığı aynı zamanda Gürcü coğrafyasını cazibe merkezi haline getirmiştir. Ucuz işçi, petrol ve hammadde üçlemesinin birleşimi başta Rusya olmak üzere İngiltere, Fransa, Belçika ve Almanya gibi kapitalist devletlerin ülke içine girme teşebbüsünü de arttırmıştır.⁴⁶ Bu ağ yapılanmasının uzantıları Transkafkasya'daki müttefik devletlerin etkileşimlerini ve sömürgeci devletlerin rekabetini savaş sırasında da devamlı kılmıştır. XX. yüzyılın başlarına kadar önemini korumaya devam eden demiryolları, I. Dünya Savaşı'nda da etkin bir şekilde kullanılmıştır.

1.2. Gürcistan'da Rus Egemenliğinin Kurulması

Gürcüler, bulunduğu konum itibarıyla güçlü olan devletlerin çemberinde kalmışlardır. Özellikle kendi güçlerinin zayıf olduğu dönemlerde kendilerine müttefik arayışına girerek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Doğu Gürcistan'da Safevilerin Batı Gürcistan'da ise Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî etkileri özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren Gürcüleri Rusya'ya

⁴⁵ Hakkı Raif Ayyıldız, **Güney Kafkasya Cumhuriyetleri I Gürcistan**, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1946, s.11.

⁴⁶ Almaz İsmailova Musayevna, "Demiryolu İnşası ve Transkafkasya Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkisi (19. yy'ın İkinci Yarısı- 20. yy'ın Başı)", **Yeni Türkiye**, çev. Semih Işık, IX (79), Temmuz-Aralık 2015, s. 93, 96.

yaklaştırmış ve çeşitli yardım isteklerinin dile getirilmesine zemin hazırlamıştır.⁴⁷ Yapılan yardımlar diplomatik ilişkilerin sıklaşmasını ve çeşitli antlaşmaların imzalanmasını beraberinde getirmiştir. Diplomatik ilişkiler ile de Gürcistan'da Rus hâkimiyetinin yavaş yavaş hissedilmesi sağlanmış ve ardından Rusya'nın Gürcistan'ı ilhak etmesine giden süreci başlatmıştır.

Gürcü krallıkları, sınırlarında meydana gelen savaşlarda kendi toprak bütünlüklerini korumak ve genişletmek için ittifak arayışını bir politika olarak görmüştür. 1658'deki ittifak arayışı bu doğrultuda olup, Gürcüler; Kırım Hanlığı, Osmanlı ve İran baskılarından kurtulmak için Rusya'ya başvurmuşlardır. Osmanlı Devleti'ni karşısına almak istemeyen Ruslar bu isteği geri çevirmiştir.⁴⁸ XVIII. yüzyılda Doğu Gürcistan'da Kartli Krallığında VI. Vantang ve II. Teimuraz; Kaheti Krallığında II. Erekle; Batı Gürcistan'da ise I. Solomon tahta bulunmaktaydı. Krallıklar topraklarındaki İran egemenliğinden rahatsızlardı. Bu doğrultuda VI. Vantang Avrupa ile iletişime geçmiş ve kendilerine yardım edebileceğini düşündüğü Fransa'ya elçi göndermişti. Elçi 1716'da geri dönmüş fakat istenilen ittifak gerçekleşmemiştir.⁴⁹ 1720 yılına gelindiğinde, Rusların da Kafkasya'da müttefik arayışına girdiği görülmektedir. İran ve Osmanlı egemenliği altında bulunan Hristiyan halklar arasında işbirliğine girmek için I. Petro, Kartli Kralı'na *dinsiz Müslüman* olarak adlandırdığı düşmanlarına karşı birbirlerine destek olmaları gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰

Rusların Gürcistan'ı ilhak etme ve Kafkasya politikası birbiriyle doğru orantılı gerçekleşmiştir. I. Petro'nun Kafkasya'da ilerleyişi Azerbaycan, Mazenderan ve Gilân gibi eyaletlerin alınması daha sonra I. Petro'nun ölümü ve II. Katerina'nın tahta geçmesi politikalarının çerçevesini çizmiştir. II. Katerina Kafkasya'da ilerlemek için fırsatları en iyi şekilde değerlendirmeyi planlıyordu. Bu sebeple II. Katerina, Gürcülerin ikinci kez yardım isteklerine olumlu cevap vermiş ve 1769'da Rus askerleri Tiflis'e girmiştir. 1770 yılında ise yüz yirmi yıldır Osmanlı'nın elinde bulunan Kutais kalesi alınmıştır.⁵¹ II. Katerina Gürcülerin Rus himayesini kabul etmeleri halinde, Gürcistan'ı büyük bir Hristiyan devleti yapacağını vadediyordu.⁵²

1768-1774 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması Gürcülerini de ilgilendirmekteydi. 1762'den sonra Kartli ve Kaheti Krallıkları birleşmiş ve II. İraklı kral olmuştu. Kral İraklı'nın amaçlarından biri, Osmanlı ve İran baskılarından bir kaçış yolu bulmaktı. Bu yüzden Osmanlı-Rus savaşlarında Ruslara yardım etmiş ve Küçük

⁴⁷ Zeynep Topal, **XX. Yüzyılda Türk-Gürcü İlişkilerini Şekillendiren Faktörler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 16.

⁴⁸ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyılın Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk – Rus İlişkileri (1798-1919)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 34.

⁴⁹ Çiloğlu, a.g.e., s. 59-60.

⁵⁰ Berdzenişvili ve Canaşıa, a.g.e., s. 268.

⁵¹ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 34-35.

⁵² A. M. Ataç, **Rusya Tarihi Türkler ve Komşularıyla Münasebetleri**, E. U. Basımevi, Ankara, 1953, s. 101.

Kaynarca Antlaşması'nın Gürcülerin lehine olmasını ümit etmiştir. Nitekim antlaşmanın 7.⁵³ ve 23.⁵⁴ maddeleri Gürcistan'ı ilgilendirmektedir. Maddelerin içeriğinde Gürcülerin Rusya ile yakınlaşması söz konusu olmakla birlikte Rus-Gürcü ittifakı için II. İraklı beklemekte Osmanlı ile iletişimini devam ettirmektedir.⁵⁵ Gürcü krallığı bir yandan hala komşu hanlıklar ve feodal beylerin baskılarına maruz kalıyordu. Erivan ve Gence hanlıklarının kışkırtmaları ve feodal beylerin II. İraklı'ya komplo kurmalarının yanı sıra itaatsizlikler de baş göstermişti. Aynı zamanda Dağıstan çetelerinin faaliyetlerinin artması ülkeyi zor duruma sokmuş dolayısıyla II. İraklı kendisini kurtaracak bir devlet arayışına girmiştir. Ancak bu ittifak arayışında Osmanlı'ya ve İran'a yönelim söz konusu değildi. Çünkü dinî farklılıkları kendisini endişelendirmekte ve halkın *yoşlaşma* tehlikesini göz önünde bulundurmaktaydı. Yönelimde tek seçenek dini anlamda yakınlık kurabildikleri Rusya olarak görülmektedir.⁵⁶ Ruslar da Osmanlı ve İran'ın Kafkasya'daki etkinliğini azaltmak için Gürcülerin oynayacağı rolü önemli görmekteydi. Neticede Gürcüler hem ekonomik hem de askerî yardımların kendilerine verilmesi ümidiyle Rusya ile ittifak girişiminde bulunmuşlar 1783'de Georgiyevsk Antlaşması imzalamıştır.⁵⁷ Antlaşma toplam on üç maddeden oluşmaktadır.⁵⁸ İmzalanan bu antlaşma

⁵³ Küçük Kaynarca Antlaşması'nın yedinci maddesi gereğince "Osmanlı Devleti Hristiyanların hakkını ve kiliselerini koruyacaktır. Rus elçileri 14. maddede belirtilen İstanbul'daki kilise ve hizmetçilerin her ihtiyaçlarını bildirmelerine yardımcı olabileceklerdir. Elçinin bu tarz arzları, ancak Osmanlı Devleti'nin dost bildiği devletlerin adamları tarafından tebliğ olunmakla, Rus elçisi tarafından verilen bu arzla da kabul olunacaktır." Antlaşma maddesi detaylı incelendiğinde ifade edilen maksat Osmanlı Devleti'nin Ortodoks Hristiyanlığı benimseyen kişileri (Gürcüler de dâhil) koruyacağını belirtmektedir. Antlaşmanın yapıldığı tarihlerde Rusya'nın Ortodoks Hristiyan halkların hamiliğini üstlenmesi tabiri bulunmamaktadır. Rusya yapılacak olan kiliseyi korumakla yükümlüdür; Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.113, 206-208.

⁵⁴ Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Gürcüler konu alan yirmi üçüncü maddesine göre "Gürcü ve Mekril havalisinde bulunan ve Ruslar tarafından zaptedilmiş olan Bağdadçık, Kutayis ve Şherban kaleleri eski sahiplerine verilecektir. Şöyle ki tahkikât sonucu eski sahibi Osmanlı Devleti ise, Rusya Antlaşmanın mübadelesinden sonra belirtilen bir vakitte bu kaleleri teslim edecektir. Osmanlı Devleti birinci madde gereği devlet aleyhine işlenmiş tüm suçları affedecektir. Bundan sonra bu yörelerden oğlan ve kız vergisi ile cizye alınmayacaktır. Osmanlı Devleti hiçbir kimsenin hakkına tecavüz etmeyecektir. Gürcü ve Mekriller tarafından öteden beri zapt olunan yerler tekrar onların himayesine verecektir. Dinî yaşantılarına, manastır ve kiliselerine müdahale edilmeyecek, eskilerin tamirine ve yenilerinin yapılmasına engel olunmayacaktır. Çıldır paşası ve zabıtların taaruzlarına engel olunacaktır. Bu yöre ahâlisi Osmanlı Devleti reayası olduğundan Rusya asla bunlara müdahale etmeyecektir."; Köse, a.g.e., s.116-117.

⁵⁵ Özgür Türker, "Georgiyevsk Antlaşması Bağlamında Gürcistan-Rusya İlişkileri (1783)", **Yeni Türkiye**, VII (77), Temmuz-Aralık 2015, s. 547-548.

⁵⁶ Lomouri, a.g.e., s. 30-31.

⁵⁷ David Marshall Lang, **A Modern History Of Soviet Georgia**, Grove Press, New York, 1962, s. 37.

⁵⁸ Rusya ile Gürcüler arasında imzalanan Georgiyevsk Antlaşması'nın maddeleri, "Kral İraklı kendisi ve varisleri adına İran ya da başka bir devletin himayesine girmeyi reddediyor, Rusya'nın hükmüne ve himayesine girmeyi kabul ettiğini beyan ediyordu (1. madde). Rusya da bunun karşılığında Kartli-Kaheti Krallığı'nın toprak bütünlüğünü tanıyarak bu krallığın müdafaasını üstleniyordu (2. madde). Gürcüler ayrıca bundan sonra tahta oturacak kralı Rusya'nın onayına sunacaklar ve yeni kral Ruslar tarafından gönderilecek berat, sancak, kılıç, pelerin vs. alametlerle teşhiz bir vaziyette Rus elçisi önünde sadakat yemini ederek görevine başlayacaktı (3. madde). Ruslar Gürcülerin kendilerinden habersiz başka devletlerle ilişki kurmasını da yasaklamıştı (4. Madde) İki taraf karşılıklı olarak payitahtlarında elçi bulundurabilecek (5. madde). Gürcülerin düşmanı olanlar Rusya'nın da düşmanı sayılacak, Gürcü kralı payitahtını Rusların izni olmadan terk etmeyecek, aksi takdirde Rus idarecileri Gürcistan'ın idaresine el koyabileceklerdi (6. madde). Gürcüler tüm askerî güçleri ile Rusya'nın hizmetinde olacaklar, Gürcistan'da görev yapan Rus idarecileri rütbe olarak Gürcü mevkidaşlarından kıdemli sayılacaktı (7. madde). Gürcüler bu antlaşma ile dini anlamda bir bağlılığa zorlanıyordu. Zira bundan sonra Gürcü Katolikosları ve Başpiskoposları 8. derecede olan Rus rahipleri ile eşit statüde sayılmak kaydı şartı ile Rus Kutsal Sinodu'na üye olabileceklerdi (8. Madde). Bundan böyle Gürcü asilzadeleri de Rus bağdaşlıklarıyla aynı ayrıcalıklara sahiptiler (9. madde). 10 ve 11. maddeleri antlaşmanın diğer hükümleri ile taraflar arasında serbest dolaşım, esir mübadelesi ve ticaret yapma hakkı konuları karara bağlanmıştır."; Türker, a.g.e., s. 554; Ahmed Vâsîf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-**

ile Rusya Gürcistan'ı himayesi altına almış oluyordu.⁵⁹ Böylelikle Gürcülerin bulunduğu coğrafyada gelişen herhangi bir olayda Ruslar doğrudan müdahale yetkisine sahip olmuştur.⁶⁰ Aynı zamanda Tiflis'te kurulan Rus askerî üssü ve Kartli-Kaheti topraklarında Rus varlığı ilerleyen süreçlerde diğer Gürcü krallıklarının Rus tahakkümü altına girmesinin ilk adımını oluşturacaktır.⁶¹

Kral II. İraklı'nın 1798'de ölümünün ardından oğlu XIII. Georg kral olmuştur. Yeni kralın aklı sıkıntıları mevcut olduğundan yetkin bir kişiliğe sahip değildi. Bundan dolayı etrafını saran Osmanlı, İran ve kendisine karşı isyan durumunda olan kardeşleri gibi etkenlerle mücadelede başarısız olma düşüncesi ile Rusya'ya başvurmuştur. Rus çarlığında ise II. Katerina ölmüş yerine Çar I. Pavel geçmiştir. Çar yardım isteğini kabul ederek, XIII. Georg ile antlaşma imzalamıştır. 1799 yılında yapılan bu antlaşma ile Ruslar Gürcülerini kendi egemenlikleri altına almışlardır. 1800 yılına gelindiğinde ise XIII. Georg ölmüş yerine oğlu Davit kral vekilli olarak Ruslar tarafından atanmıştır.⁶² Gürcistan üzerindeki 1801'de gerçekleşen bir sonraki adım ise Rus Çarı olarak bulunan I. Aleksandr'ın 12 Eylül 1801'de yayımlamış olduğu beyanname ile Gürcistan'ın bir Rus vilayeti haline geldiğini ilan etmesidir.⁶³ Beyanname ile Kartli-Kaheti'nin ilhakı gerçekleşmiş ve Gürcistan'da Rus yönetim sistemine uygun düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bölge beş uezdy (ilçe) şeklinde yönetim sistemine ayrılmıştır. Belirlenen yönetim birimlerinin üçü Kartli'de ikisi Kaheti'de olacak şekilde Tiflis, Gori, Tuşeti, Telavi ve Siğnaği'de idari merkezler kurulmuştur. Kurulan bu idari merkezlerin başında Kafkas cephesinin başkomutanının Tiflis Genel Valisi olarak yönetimde söz sahibi olmasıyla birlikte, Gürcü kraliyet ailesi yönetimden uzaklaştırılmıştır. Yerel yönetimlerde ise Rus ve Gürcü yetkililerinin bulunduğu ve Rus yetkilinin başkanlık edeceği bir komisyon oluşturulmuştur. Yönetimdeki idarî, malî, cezaî ve sivil alanlardaki uygulamalar ayrılmış ve sivil davalara IV. Kral Vahtang'ın belirlemiş olduğu kurallarının cezaî işlemleri uygulanacağı davalarda ise Rus kurallarının yürürlükte olacağına dair kararlar alınmıştır.⁶⁴ Oluşturulan bu yönetim sisteminden sonra Gürcistan vilayetinin yönetimine General Knoring, iç işlerine ise General Kovalevski tayin edilmiştir.⁶⁵ Ardından idari reformlar yapılması için I. Aleksandr Knoring'e talimatlar vermiştir.⁶⁶ Rusya'nın yapmış olduğu bu ilhak, Gürcistan'ın tamamını ele geçirdiği

Ahbâr, haz. Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s.76-77; Cemal Gökçe, **Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti**, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1979, s. 75-78.

⁵⁹ Nahide Şimşir, **Rus Devleti Tarihi XVI. – XX. Yüzyıllar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 108.

⁶⁰ Hayri Çapraz, "Gürcistan'da Rus İdaresinin Yerleşmesi (1800-1850)", **OAKA**, 1(1), 2006, s. 68.

⁶¹ Fırat Çakır, "Gürcistan'daki Rus Varlığın Ahıska İsyanlarına Etkisi (Osmanlı ve Gürcü Kaynaklarına Göre)", **Rusya Araştırmaları Dergisi**, (6), Aralık 2021, s. 25.

⁶² Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 41.

⁶³ Wassan-Giray Cabağı, **Kafkas-Rus Mücadelesi**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, s. 38-39.

⁶⁴ David Marshall Lang, **History of Soviet Georgia**, s. 42-43.

⁶⁵ Berdzenişvili ve Canaşıa, a.g.e., s. 304.

⁶⁶ I. Aleksandr'ın talimatları; "a) Sivil idarenin kurulmasından sonra bir ruhban okulunun açılarak, dinsizlerin Hristiyanlaştırılması, b) Gürcistan bölgesinde yaşayanların eski hak ve imtiyazlarının korunması, c) Daha önce, Gürcü krallık sarayına ait olan Devlet bütçesi gelirlerinin ordunun ihtiyacı olan buğday, zahire veya para şeklinde alınması, d) Ülkenin tüm tarım imkânlarının araştırılıp incelenerek, üretim, dolayısıyla gelir imkânlarının artırılması, e) Gürcistan'ın

manasına gelmemektedir. Doğu Gürcistan'ı ellerinde tutan Rusya'nın bütün Gürcü krallıklarını kendi bünyesine katması için faaliyetlerine devam etmesi gerekecektir.

Gürcüler etrafında gerçekleşen bu olaylar silsilesinde krallığın rahatça ülkeyi Rusların eline bırakması, halk ve Gürcü asilleri tarafından hoş karşılanmamış isyanlar meydana gelmiştir. Gürcüler ve kral ailesinin içinde yer aldığı bu isyanlarda, Rus askerini ülkeden kovmak için faaliyetlerde bulunulmuştur. İsyân hareketlerinin başlaması sebebiyle Rusya General Tsitsianov'u isyanı bastırmak için Gürcüler üzerine göndermiştir. Rusya'nın amacı isyan eden Gürcü kral ailesinin bireylerini Rusya'ya götürmek ve ortamdaki kendi egemenliğinin devamını sağlamaktır. Gürcülerin aleyhine sonuçlanan süreçte 1803'de Tiflis Ruslar tarafından ele geçirilmiştir.⁶⁷ İsyânların sonucu Rusya lehine devam etse bile Gürcüler ayaklanmalara devam etmiştir. 1812'de Kaheti, 1819'da İmereti ve Guria isyanların görüldüğü yerlerdir. Sonuç yine Rus isteği doğrultusunda şekillenmiş ve 1832'de Gürcü hanedan üyeleri Rusya'ya sürülerek tamamen ülkeden uzaklaştırılmıştır.⁶⁸ Ruslar Gürcüler üzerindeki otoriteyi daha da arttırmak ve hâkimiyetlerinin kalıcılığını sağlamak amacıyla 1827'de kendi soylularının ve Gürcü soylularının haklarının eşit olduğunu ilan etmiştir. Böylelikle soyluları kendi etrafına toplayarak onları Rus tarafına çekmek ve isyanların askerî olarak bastırılmasının yanında soyluları kullanarak kendi gücünü arttırmayı hedeflemiştir. Bunun yanı sıra toprak sisteminde de düzenlemeler yapılmıştır. Rusların kendi topraklarındaki toprak köleliği sistemini kullanarak Gürcü köylüsünü Gürcü toprak beylerine bırakmıştır. Ardından dinî yapılanmalarına da karışılmış Gürcü Ortodoks kilisesinin bağımsızlığına son verilmiş ve kilise Rusya'ya bağlanmıştır. Böylelikle Rusya dinî, idarî ve askerî yapılandırmalar ile Gürcüleri kendi hâkimiyet çemberi içine almıştır.⁶⁹

Ruslar, Kafkasya'daki hâkimiyetlerini daha da arttırmak ve Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki toprakları kendi bünyesine katma düşüncelerini hayata geçirmek için yönünü Batı Gürcistan'a çevirmiştir. Batı Gürcistan'da II. Solomon yönetiminde İmereti Krallığı bulunmaktaydı. Osmanlı ve Rusya Sohum, Poti ve Batum gibi önemli liman şehirlerinin içinde bulunduğu Batı Gürcistan'a hâkim olmayı istiyorlardı. İmereti Krallığı ise Osmanlı'nın elinde bulundurduğu Güneybatı Gürcistan'ı kendi toprakları içinde görmek istiyordu. Bu doğrultuda Kral II. Solomon

dağlık kısmı halklarına özel bir ilgi gösterilmesi, f) Gürcistan'da bulunan Rus askerlerinin ihtiyaçlarının bütçeye ve yerel halka zarar vermeyecek hale getirilmesi, g) Komşu bölgedeki grupları Rusya tarafına çekmek, h) Her türlü iltifatlarla Ermenilerin ilgisinin çekilmesi ve Ermeni manastırı Eçmiyazın'ın koruyuculuğunun üstlenilmesi, i) Bölgede yapılan reformlardan halkın fazla etkilenmemesini ve toplumda bir huzursuzluğa yol açmaması istenmektedir" şeklinde olup Gürcülerin kendi ekonomik faaliyetleriyle geçinebilmeleri ve Rus askerlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir bölge yapılandırma çalışıldığı görülmektedir; Hayri Çapraz, "Gürcistan'da Rus İdaresinin Yerleşmesi (1800-1850)", **OAKA**, 1(1), 2006, s. 69.

⁶⁷ Ataç, a.g.e., s. 117.

⁶⁸ Mirza Bala, "Gürcistan", **İslam Ansiklopedisi**, içinde c. 4, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Eskişehir, 1997, s. 843.

⁶⁹ Hayri Çapraz, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Gürcistan'da Politik ve Ekonomik Durum", **Yeni Türkiye**, VII (77), Temmuz-Aralık 2015, s. 468-469.

Rusya'ya müracaat etmiş yardım ve himaye isteğinde bulunmuştur. Fakat Rusya'nın emeli bütün Batı Gürcistan'ı kendi hâkimiyeti altına almaktı. Rusya emelini hayata geçirmek için ilk olarak II. Solomon'un rakibi Odişi feodali Grigol Dadini ile görüşmeler yapmış ve 1803'de feodali himayesine katmıştır. 1804 yılında ise II. Solomon'a ağır gelen bu koşullar onu Rusya'ya yakınlaştırmış ve bu durum Rusya'nın batı Gürcistan'a ayak basmasını sağlamıştır.⁷⁰ İmereti Krallığı Rusya'nın bir parçası haline gelmesine rağmen krallığında bulundurduğu az miktarda askeri birlikleri ile meşruiyetini devam ettirmekteydi.⁷¹ Eş zamanlı olarak II. Solomon Ruslara karşı mücadelesine devam etmiştir. Bu amaçla Rusya karşısında yer alan Osmanlı Devleti ile yakınlaşmaya çalışmış, 1806 yılında başlayan ve toplamda altı yıl süren Osmanlı-Rus savaşlarında Osmanlı'nın yanında yer almış ve Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Kendisine bir denge unsuru yaratmak isteyen II. Solomon bir kez daha Rus engeline takılmış, Osmanlı ile II. Solomon'un bağlantısını koparmak isteyen Rusya; 1809'da Poti Kalesi'ni kuşatıp işgal etmiş ve ardından Guria, Sohum ve Abhazya'yı topraklarına katmıştır.⁷² Bu suretle 1810 yılına gelindiğinde, Rusya'nın Kafkasya'nın birçok bölgesini ele geçirdiği bir manzara ile karşılaşmaktadır.⁷³ Rusya ve Osmanlı Devleti ile gerçekleşen 1812 tarihli Bükreş Antlaşması'yla da bahsedilen manzara açıkça tasdik edilmiştir. Antlaşma maddelerindeki toprak taksiminde Osmanlı Devleti'nin İmereti, Samegrelo, Guria ve Abhazya topraklarının Rusya'ya bağlılığını tanımasının yanı sıra Karadeniz kıyılarındaki önemli limanlardan olan Sohum'un da içinde bulunduğu Rion ve Bzıb nehirlerine kadar olan kıyı kesimleri Rusya'ya bırakılmıştır.⁷⁴ Bununla beraber Rusların bir diğer siyaseti olan Kafkasya'daki Hristiyan halkı birleştirme siyasetinin de başarıyla tamamlandığı görülmektedir.⁷⁵

Diğer bir taraftan Ruslar Kafkasya'da İran ile de mücadelelerine devam etmekteydiler. Rusların, Kafkas coğrafyasında hâkimiyetlerini arttırma faaliyetlerinin neticesinde, 1813'te Gülistan Antlaşması ve 1828'te Türkmençay Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalar ile Kafkasya'daki devletlerin egemenlik sınırları da belirlenmiştir. Çizilen yeni sınırlarda Rusya, bütün Doğu Transkafkasya topraklarındaki hâkimiyetini pekiştirmiştir. Gürcüler ile yapılan antlaşmalar, Rusların Daryal geçidinden orta Kura'ya kadar ilerlemelerini, İmereti ve Mingrelianlarla yakınlıkları sebebiyle Rion havzasını ve Suram dağına içine alan bölgelerin işgallerini sağlamıştır. Böylelikle Türkmençay ile birlikte İran Transkafkasya'daki söz hakkını ve siyasi egemenliğini kaybetmiştir. Bu durum Rusya'nın Kafkasya'yı gerek Akdeniz gerekse Hint Okyanusu ve Hazar Denizi'nde hâkimiyet

⁷⁰ İbereli, a.g.e., s. 282-283.

⁷¹ Nebi Gümüş, "Son Gürcü Kralı II. Solomon'nun Ruslara Karşı Mücadelesi ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (22), 2006, s. 106.

⁷² Nato Dvali, **Gürcistan'da Rus İdaresinin Kuruluşu (1801-1918)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 33-34.

⁷³ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 320.

⁷⁴ Merab Vachadze ve Vakhtang Guruli, **საქართველოს ისტორია (XIX-XX საუკუნეებო) - Gürcistan Tarihi (XIX-XX Yüzyıllar)**, Artanuji Yayınevi, Tiflis, 2001, s. 6.

⁷⁵ John F. Baddeley, **Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil**, çev. Sedat Özden, Kayihan Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 99.

sağlamada bir üs olarak kullanmasının yolunu açmıştır.⁷⁶ Kafkasya'daki İran etkisinin bitmesi, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerine yönelmesini sağlamıştır. Osmanlı'nın askerî olarak mevcut kötü durumundan faydalanmak ve doğudaki etkinlik uzantılarını genişletmek gibi nedenlerle Rusya 1828'de savaş ilan etmiştir. Ayrıca Karadeniz'in kıyı kesimleri Rus ticareti için oldukça önemliydi. Rusya'nın buğday ihracatının önemli bir kısmı Karadeniz sahillerinden yapılmaktaydı. Bu nedenle Güneybatı Gürcistan'ın limanları Rusya için önem taşıyordu.⁷⁷ Nitekim doğuda ve Karadeniz sahillerindeki Rus ilerleyişi de bunu destekler niteliktedir. 1828 yılında, ilk olarak Anapa Kalesi'nin alınmasının ardından Kars Kalesi ve Ahıska ile birlikte Erzurum'a kadar uzanan bir Rus ilerleyişi söz konusuydu.⁷⁸ 1829 yılında gerçekleşen Edirne Antlaşması'nın dördüncü maddesi ile birlikte Kafkasya'da Gürcistan, İmereti, Mekri, Guril ve Karadeniz'in sahil boyu San Nikola'nın da içinde bulunduğu kesim Rusların eline geçmiştir. Kars, Erzurum, Beyazıt ve Ahıska ise Osmanlı bünyesinde kalmıştır. Böylelikle kendisi için stratejik öneme sahip olan Karadeniz sahilini ele geçirme emeline ulaşan Rusya, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki siyasi etkinliğini de azaltmış oluyordu.⁷⁹

Gürcü coğrafyasında Rus egemenliğinin ulaşamadığı nadir bölgelerden biri olarak Svaneti bölgesi kalmıştır. Svaneti'de bulunan özerk prensliklerin Rus sınırlarına yakınlığı ve Kafkas içlerine girmede alternatif yol olarak kullanılabilecek olması bölgeyi Rusya için ayrı bir öneme sahip hale getirmekteydi. Aynı zamanda bu bölgenin tamamının hâkimiyet altına alınması Osetya, İmereti, Samegrelo ve Abhazya gibi bölgelerde Rus egemenliğinin kalıcılığını sağlayacaktı.⁸⁰ Bu doğrultuda Rusya, 1833'te Batı Svaneti'de bulunan Tsiakh (Nikoloji) ve Tatarkhan (Mikheili) prensliklerini egemenlikleri altına almış ve 1840 yılında da bağımsız olarak faaliyette olan Doğu Svaneti'nin üst kısmını ele geçirmiştir.⁸¹

Rusların Kafkasya'daki hâkimiyeti üzerine, Kuzey Kafkasya'da 1834'ten itibaren bağımsızlık mücadeleleri görülmekteydi. Özellikle Dağıstan'da meydana gelen ayaklanmalar Osmanlı Devleti tarafından desteklenen Şeyh Şamil önderliğindeydi. Bu desteğin yanında Şeyh Şamil, Kırım Harbi'nin gerçekleştiği sırada Kafkasya'da meydana gelen savaşlarda Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Şeyh Şamil, Tiflis üzerine yapılacak olan herhangi bir harekâtın, Rusları Kafkasya'dan uzaklaştırabileceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda Şeyh Şamil kuzeyden harekete geçerek 1854 yılında Kaheti bölgesine girmiştir. Her ne kadar Osmanlı'nın Tiflis'e karşı harekâtında muvaffak

⁷⁶ W. E. D. Allen ve Paul Muratoff, **1828-1921 Türk-Kafkas Sınırlarındaki Harplerin Tarihi**, Gnkur Basımevi, Ankara, 1966, s. 20-21.

⁷⁷ Nermine Emirbeyona, "19. Yüzyılın Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya'ya Askeri Saldırısı (Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivinin Dokümanlarına Dayanarak)" **Yeni Türkiye**, IV(74), Temmuz-Aralık 2015, s. 403.

⁷⁸ Ataç, a.g.e., s. 147-148.

⁷⁹ Gökçe, a.g.e., s. 245-246.

⁸⁰ Dvali, a.g.e., s. 40.

⁸¹ Topal, a.g.e., s. 24.

olamamış olsa bile Şeyh Şamil'in faaliyetleri Güney Kafkasya'da yapılması gereken seferberlik faaliyetlerinin hızını azaltmış ve Kars-Gümrü kesimlerinde meydana gelen savaşlarda Rusya'nın savunma pozisyonunda kalmasını sağlamıştır.⁸² Fakat Rusların Kars'ı almasının önüne geçilememiştir. Diğer taraftan Osmanlı komutasındaki Ömer Paşa da Sohum üzerinden Batı Gürcistan'ın kıyı kesimlerinden Mergel'in başkenti olan Zugdidi'ye kadar ilerlemişti. Ömer Paşa'nın Batı Gürcistan'ın önemli bir şehri olan Kutais'e doğru ilerleme hedefi şiddetli yağmurun askerler üzerinde bıraktığı olumsuz etki sebebiyle gerçekleşmemiştir. 1856'da Kırım Harbi'nin bitmesi, Osmanlı'nın ilerleyişini de durdurmuştur.⁸³ Harp sonunda 1856'da imzalanan Paris Barış Antlaşması ile savaş öncesi mevcut sınırlar korunmuştur.⁸⁴ Rusya Kırım Harbi'nde, Kafkasya üzerindeki hedeflerini gerçekleştirememiş, bu sefer yönünü kuzeyde kendilerine karşı olan Dağıstanlılar (Şeyh Şamil) üzerine çevirmiştir. Yapılan bir dizi savaş ile Dağıstan'ı kendi egemenliği altına almayı başaran Rusya'nın bir sonraki adımı Çerkesler üzerine olmuştur. Ruslar Çerkesleri istedikleri yerlere yerleştirerek veya göç etmelerini sağlamak suretiyle kendi egemenlikleri sağlamıştır. Böylece Ruslar Kafkasya'nın doğu kesimlerini, yani Gürcü askerî yolunu hâkimiyet altına almış ve Hazar Denizi'nin kıyı şeridine kadar egemenliklerini yaymış oluyorlardı. Ruslar Şeyh Şamil ve Çerkes meselelerini çözümüyle eş zamanlı olarak Gürcüler üzerinde de kendi hâkimiyetlerini bir kez daha hissettirmek üzere Kafkasya'nın batısında da faaliyetlerini sürdürmekteydiler.⁸⁵ Bu doğrultuda ilk olarak Batı Gürcistan'da bulunan Megrelya üzerine gidilmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Megrel Prensi Grigol Dadini ile 1803'de Rus himayesini kabul etmek üzere anlaşma sağlanmıştı. Fakat Kırım Harbi yıllarında Megrel coğrafyasında serfler ve köylüler arasında Demirci Utu Mikava önderliğinde bir ayaklanma meydana gelmiştir. Savaş sonrası Türklerin oradan ayrılmasıyla toprak sahiplerinin Rus sistemi öncesi toprak üstündeki haklarını tekrar istemişlerdir. Serfler ile bu doğrultuda çatışma yaşanması dahilinde Ruslar devreye girmiş ve 1857'de Megrelya'ya komisyon göndermiştir. Komisyon kararıyla serflerin eski statüsü korunmuş olup toprak sahipleri için de hak ve mallarının güvence altına alınacağına dair karar verilmiştir. Ayrıca Megrel Prensi, tüm egemenlik hakkını Rusya'ya bırakmakta, bu da Megrelya'nın Rusya'nın bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Diğer bir Gürcü bölgesi olan Yukarı Svaneti'nin kaderi de diğer Gürcü bölgeleriyle aynı olmuştur. Kırım Harbi'nde Türkler ile Svaneti prenslerin birlikte hareket etmelerinin görülmesi, Rusların dikkatini çekmiş ve olası bir birlikteliğe karşı Ruslar önlem alarak, Yukarı Svaneti'yi 1858'de Kafkasya'daki Rus valiliğine bağlamışlardır.⁸⁶ Ardından Abhazya'ya yönelen Rusya, Abhazya'da bulunan prens Mikheil Sharvashidze'yi vatana ihanet suçundan yargılamıştır. Geçici bir hükümet kurulmasına karar veren Rusya'nın karşısında etkisiz kalan prens Sharvashidze, 1864'de

⁸² Mustafa Budak, "Kafkasya ve Osmanlı Devleti (XVI-XX. Yüzyıllar)", *Yeni Türkiye*, III(73), Temmuz-Aralık 2015, s. 20-21.

⁸³ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 92-93.

⁸⁴ Ataç, a.g.e., s. 168.

⁸⁵ George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul, 2019, s. 278.

⁸⁶ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 96-97.

Gürcistan'dan sürülmüştür. Abhazya prensliği yerine Kutais'e bağlı olan bir *Sohum bölgesi* kurulmuştur. Böylelikle Abhazya'da kendi egemenliğini kuran Rusya 1864'de hem Gürcistan'ın hem de Kafkasya'nın fethini tamamlamış oluyordu.⁸⁷

II. Aleksandr döneminde Kafkasya sınırlarında ulaşılan geniş çaplı toprak kazanımının beraberinde Rusya tekrardan Kafkasya'da Osmanlı Devleti ile 1877'de karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Devleti ile her iki cephede (Balkanlar ve Kafkasya) savaşan Rusya'nın Kafkaslar üzerindeki amacı Osmanlı topraklarına dahil olan eski Gürcü topraklarını geri almaktı. Nitekim bu doğrultuda ilerleyen savaşın bitiminde ilk olarak 1878'de Ayastefanos da alınan kararların şekil vermesiyle son olarak yapılan Berlin Antlaşması ile Kafkasya'nın durumu tasdik edilmiştir. Antlaşmanın toprak taksimindeki Kafkasya içeriği; Batum limanı, Artvin, Ardahan ve Kars'ı kapsayan toprakların Rusya'ya verilmesi şeklindeydi.⁸⁸ Kafkasya'yı ve Osmanlı'nın doğu kesimindeki toprakları ele geçiren Rusya emeline ulaşmıştı. Kazanılan sınırlar içerisinde uzun yıllar Osmanlı bayrağı altında yaşayan ve Müslümanlığı benimseyen Gürcüler de bulunmaktaydı. Müslüman olan Gürcüler savaş sonrası göçe tabi tutulmuşlardır. Büyük bir çoğunluğu Karadeniz kıyılarına doğru yönelmiş Samsun, Ordu ve Giresun'a yerleşmişlerdir.⁸⁹ Rus hâkimiyeti altına alınan bu topraklar, 1917'de Rusya'da gerçekleşen Bolşevik ihtilaline kadar Rusların tam hâkimiyet sahası içinde kalacaktır. İhtilalin etkisiyle Rusların bölgede varlığı zayıflayacak ve Gürcülerin bağımsızlık mücadelelerine giden yol açılacaktır.

Rusların Gürcistan üzerindeki egemenliği, 1801 yılında Kartli-Kaheti Krallığı'nın ilhakı ile birlikte doğrudan hüküm kurmak ve Kafkasya Genel Valilik sistemiyle yönetimde söz sahibi olma şeklindeydi. Gürcüler başlangıçta Osmanlı ve İran etkisinden korunmak ve kurtulmak maksadıyla Rusya'ya yönelmişlerse de ilerleyen süreçte bağımsızlıklarını yitirmişlerdir. Bu yüzden yukarıda da ifade edildiği gibi Rusya'ya karşı çeşitli ayaklanmaların yaşandığı da görülmektedir. Fakat XIX. yüzyılın başlarında köylüler ve aydın Gürcüler arasında Rus karşıtı bir durum söz konusu değildi. Öyle ki Rus hâkimiyetini kabul ettiklerine dair antlaşmalar da imzalamışlardı. Bu durumun değişmesi, yani Gürcü milliyetçiliğin ortaya çıkması yeni burjuva sınıfının meydana gelmesiyle gerçekleşecekti.⁹⁰ Rus düşüncesinde de Gürcüler için bahsedilen yüzyılda olumsuz bir algı görülmemekteydi. Kendileriyle birlikte savaşan Gürcü askerler için *kahraman ve cesur* ifadelerini kullanmaktaydılar.⁹¹ Lakin bu yüzeysel barış ortamı, Rusların Gürcüler üzerindeki Ruslaştırma

⁸⁷ Asatiani ve Janelidze, a.g.e., s. 207.

⁸⁸ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 104.

⁸⁹ İbrahim Tellioğlu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (5), Çorum, 2005, s.10.

⁹⁰ Allen, a.g.e., s. 65-66.

⁹¹ Kezban Acar, "Kafkasya'da Rus İstilas ve Direniş Hareketleri", *Yeni Türkiye*, IV(74), Temmuz-Aralık 2015, s. 390.

faaliyetleriyle bozulacaktır. Bu faaliyetlerin çerçevesi Rus yönetim sisteminin ülke geneline yayılmasıyla oluşacaktır.

Rusya'nın Gürcüler üzerinde ulusal bilince ve manevi değerlere yönelik faaliyetleri daha fazla idi. Milli kültür ve benliğin oluşmasında önemli bir yere sahip olan dil, Rusların yoğunlaştığı bir alandı. Rusların, Ruslaştırma kapsamındaki faaliyetlerinin 1802'den Tiflis'te açılmaya başlanılan ilk ve orta öğretim okullarında dil ve eğitim üzerinde yoğunlaştığı görülür. Eğitim dili ilk süreçlerde Rusça ve Gürcüce olarak belirlenmesine rağmen, zamanla sadece bir Rus okulu haline gelen kurumlara evirilen okullar, Tiflis başta olmak üzere Kutais gibi diğer Gürcü şehirlerinde de yaygınlaşmıştır.⁹² Ruslar 1871 yılında devlet okullarında Gürcü diline ve edebiyatına dair alınan derslerin yerine Latince ve Yunancayı zorunlu hale getirmiştir. 1872'de Tiflis'te bulunan Gürcü rahiplerinin ana eğitim kolejinde öğrenim dili olarak Gürcücenin kaldırıldığı da bilinmektedir.⁹³ İlerleyen süreçte Ruslar tarafından *Gürcistan (Gruziya)* kelimesinin kullanımı Gürcü millî benliğinin canlanmasını engellemek maksadıyla yasaklanmıştır.⁹⁴ Manevi benliklerine adeta bir hançer saplayan Ruslar, Gürcü Ortodoks Kilisesi'ni kendi bünyesine bağlamanın yanı sıra bazı Gürcü kiliselerini kaldırmak, Rus din adamlarını Gürcü kiliselerinde görevlendirmek ve Rusçanın kilise dilinde hâkim olmasını sağlama gibi faaliyetleri de yürütmüştür. Bunlara ek olarak Gürcüler, kiliselerine ait olan kutsal saydıkları eşyaların yurtlarından çıkarılması ve kutsal olarak belirlenen günlerin kutlanmasına izin verilmemesi gibi süreçleri de yaşamışlardır.⁹⁵ Gürcülerin ulusal benliklerinin oluşmasında aydınlar tarafından bir araç olarak kullanılan *Shorama* Gazetesi ve *Medi* Dergisinin yayımı da durdurulmuş ve *Droeba* Gazetesi de hükümete karşı tavırlarından dolayı kapatılmıştır. Bir diğer ulusal benliklerin canlanmasını sağlamakta etkin faaliyetler arasında yer alan tiyatro üzerinde de kısıtlamalar yapılırsa da bu alanda başarılı olunamamış milliyetçi fikirler tiyatrodan işlenmiştir.⁹⁶ Bu yapılandırmalar, Ruslar tarafından sıkı bir şekilde denetime tabi tutulmakta ve herhangi bir sıkıntı çıkması halinde yaptırımlar uygulanmaktaydı.⁹⁷ Fakat şu söylenebilir ki *Gürcü bedeninde Rus aklı*⁹⁸ yapılandırması işe yarar görülse de bağımsızlıklarını elde etme düşüncesi yeni burjuva ve aydınlar çevresinde yeniden doğacaktır.

⁹² Resul Turan, "Kafkasya'da Rus Kültür Politikaları (XIX.-XX. Yüzyıl)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (35), 2023, s. 212.

⁹³ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 108.

⁹⁴ Karamanlı, a.g.e., s. 316.

⁹⁵ Dvali, a.g.e., s. 100-101.

⁹⁶ Asatiani ve Janelidze, a.g.e., s.223.

⁹⁷ Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, çev. Figen Dereli, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 339-340.

⁹⁸ Dvali, a.g.e., s. IV.

1.3. XX. Yüzyılın Başlarında Gürcistan

Gürcistan'da XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Ruslar tarafından gerçekleştirilen toplumsal, siyasal ve idarî yapılandırma XX. yüzyılın başlarında ivme kazanmıştır. Gürcüler üzerindeki bu Rus baskısı Gürcülerin millî benliklerini aramalarıyla ve ulusal uyanış üzerine çalışmaların başlamasıyla sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde başlayan bu millî uyanış ile bağımsızlık ve özerklik fikirleri yoğunlaşmış ve bu doğrultudaki adımlar, toplumsal alanda aydınlar çevresinde, siyasî alanda ise partilerin programlarında karşılık görmüştür.

Rusya'nın Gürcistan'da sağlamış olduğu egemenlikle, Gürcü toprakları üzerinde XX. yüzyılın başlarında Rus idari yapılandırma sistemi tam olarak şekillenmiştir. Rus toprak sistemine göre *guberniya* (eyalet-vilayet) ve *okrug* (bölge-ilçe-alt bölge) olarak ifade edilen idari bölümler oluşturulmuştur. Oluşturulan bölgelerin yönetiminden sorumlu kişi 1896-1904 yılları arasında General Golitsyn'dir. 1905 yılında ise yeni bir düzenlemeyle bölgelerin yönetimi için Kafkasya Genel Valiliği sistemi yeniden getirilmiştir. Bu doğrultuda 1905-1915 yıllarında Kont İllarion Vorontsov-Daşkov ile 1915-1917 yıllarında da son olarak Grandük Nikola Nikolayeviç Kafkasya Genel Valileri olarak görev yapmıştır. Yeni düzenlenen sisteme göre Kafkasya Genel Valisinin yanında hükümetin en üst düzey yetkilileri ile yerel halkın temsilcilerinin yer aldığı bir meclis bulunmaktadır. Bu mecliste eyaletlerin yöneticileri genel vali tarafından atanıyor, alt bölgelerin yöneticileri ise genel vali ve eyaletlerin yöneticisi tarafından ortak kararla belirleniyordu. Bu yeniliklere ilaveten Gürcü toprakları üzerinde idari düzenlemeler de meydana gelmiştir. Topraklar, Tiflis ve Kutais vilayeti olarak iki ana bölgeye ayrılmıştır. Tiflis vilayeti kendi içinde Tiflis, Gori, Duşeti, Tianeti, Sığnaği, Telavi, Ahıska, Ahalkalaki, Borçalı olarak dokuz ilçe ve Zakatala Bölgesi'nden oluşmaktaydı. Kutais Vilayeti ise Kutais, Leçhumi, Raça, Şorapani, Senaki, Ohurgeti ve Zugdid ilçelerini içinde barındırıyordu. Sohum, Batum ve Artvin ilçeleri ilk olarak Kutais'e bağlı olsalar da 1903'te yapılan yenilikle Artvin'in içinde bulunduğu bir idari bölge olarak Batum bölgesi oluşturulmuştur. 1904'de ise Sohum bölgesinin içinde bulunan Abhazya, Gagra ve Soçi bölgeleri Karadeniz vilayetine bağlanmıştır. Oluşturulan bu idari sistem 1917 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir.⁹⁹

Gürcistan'ın bahsedilen idari yapısı içerisinde 1914 yılına ait demografik verilere göre; Tiflis Vilayeti'nin nüfusu 1.400.000, Zakatal Bölgesi'nin 85.000, Kutais Vilayeti'nin ise 1.000.000 olarak belirlenmiştir. Bu idari birimlerin 1914 yılındaki toplam nüfusu 2.485.000 olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁰ 1914 Rusya resmî devlet salnamesine göre hazırlanan etnik grupların nüfus durumlarını belirten

⁹⁹ Dimitri Shvelidze, "საქართველო XX საუკუნის დამდეგს (1900-1904 წწ.) - 20. Yüzyılın Başlarında Gürcistan (1900-1904)" საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde, Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis, 2003, s. 5.

¹⁰⁰ Shvelidze, 20. Yüzyılın Başlarında Gürcistan, s. 5.

haritanın cetvelinde aynı zamanda Osmanlı Ordusu Başkumandanlığı tarafından hazırlanmış harita ekinde cetvelde belirtilen bilgilerin yanlışları üzerinde durulmuştur. Bu belgedeki haritada yer alan bilgilere göre Sohum kazasının nüfusu 44.000, Batum Vilayeti'nin 161.000, Tiflis Vilayeti'nin 200.000, Kutais Vilayeti'nin 25.000 ve Zakatala nüfusunun ise 150.000'dir. Ekte yer alan bilgilerde bölgelerdeki Müslüman nüfusa dair tespitlere yer verilmiş, Zakatala'nın Müslüman nüfusunun yaklaşık 100.000 civarı olarak, Kafkasya'da yaşayan Müslüman nüfusunun da yaklaşık 7 milyona ulaştığı ifade edilmiştir. Belge ekinde Sohum'da yaşayan Gürcülerin oranını ise yaklaşık % 5 olarak belirtilmiştir.¹⁰¹ Gürcülerin savaş yıllarındaki nüfusuna dair bilgi ve tespitler de farklılıklar bulunsa da 1801 yılındaki ülke nüfusuyla karşılaştırıldığında iki milyona ulaşan nüfus, XX. yüzyılın başlarında üç katına çıkmıştır. Ulaşılan bu rakamın değeri sadece doğal nüfus artışı ile değil ülkeye yabancı unsurların yerleştirilmesiyle de ilgilidir. Ruslaştırma faaliyetlerinin bir uzantısı olarak Gürcistan'a öncelikle Rusların yerleştirildiği görülmektedir. Tüm nüfusun % 5,3 kapsayacak şekilde yüz binden fazla Rus, Gürcistan içlerinde yaşamını sürdürmekteydi. Ülkede Rusların yanı sıra Ermeni, Tatar, Yunan, Alman, Leh, Eston, Ukraynalı, Letonyalı, Kürt ve Lek de bulunmaktaydı. Yapılan iskân ile ülke nüfusunda Gürcü nüfusun oransal değerinin azaldığı söylenilebilir.¹⁰²

Gürcistan'ın demografik yapısı; soylular, din adamları, tüccarlar, aydınlar, köylüler ve işçi sınıfından meydana gelmekteydi. Çeşitli sınıflara ayrılan ülke nüfusunun çoğunluğunu köylüler oluşturmaktaydı. Köylüler toprak sahiplerine ve devlete ödenen vergilerin ağırlığı nedeniyle ekonomik problemler yaşıyorlardı. Yüksek vergilerin ağırlığı altında ezilen köylüler geçimlerini sağlamak maksadıyla çiftliklerde işçi veya hizmetçi olarak çalışmakta ya da göç etmekteydi. Köylüler arasında kendi topraklarını satın alabilecek güçte olanlar olsa bile, alabilecekleri arazinin küçük olması sebebiyle geçim sıkıntısı onlar için de geçerliydi. Bunların yanı sıra geniş toprak sahibi olan zengin köylüler de vardı.¹⁰³ Soyluların ise önceki yıllara göre yaşam tarzları değişmiş; yoksullaştıkları, tarım ve çiftçilik ile hayvancılıkla ilgilendikleri görülmeye başlanmıştır. Şehirlerde kendini gösteren bir diğer sınıf olan burjuvalar, varlıklarını sürdürmekle birlikte üretim alanlarında yabancı unsurların varlığı karşısında güçlerini kaybetmeye başlamışlardır. Öyle ki Batı Avrupalı, Rus, Ermeni ve Türklerin ellerinde bulunan büyük işletmeler ile ticaretin önemli bir kısmı yabancı tüccarların tekeline geçmiştir. Sanayi işletmelerinin bünyesinde çalışan işçi sınıfının da kırsal kesimden gelerek ülkenin şehir merkezlerine yerleşmesi şehirlerin de nüfus hacmini arttırmıştır.¹⁰⁴

Toplumun aydın kesimi, Gürcü millî benliğinin oluşmasında ve savaş öncesi ulusal hareketlerin başlamasında rol oynayan önemli bir topluluk olmuştur. Bu aydın zümre, XIX. yüzyılın

¹⁰¹ BOA, HRT. h., 80, (13 Safer 1333/31 Aralık 1914).

¹⁰² Otar Janelidze, საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია - Gürcistan'ın Yeni ve Modern Tarihi, Universali Yayınları, Tiflis, 2009, s. 71-72.

¹⁰³ Asatiani ve Janelidze, a.g.e., s. 239, 240.

¹⁰⁴ Janelidze, a.g.e., s. 73.

ikinci yarısından itibaren başladıkları faaliyetlere XX. yüzyılda da devam etmişlerdir. Gürcistan'da Rus eğitimi almış olan aydınlar Avrupa bilim, bilgi ve düşünceleriyle tanışmışlar ve bu yeni görüşlerin ve bilgilerin ışığında baktıklarında milliyetçilik ve özgürlük gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirdiklerinde mevcut durumlarının Avrupalı ölçülere denk gelmediğini fark etmişlerdir. Avrupaî ideolojileri ülke içine işleyen grup *Tergdaleulis* olarak ifade edilen topluluktur.¹⁰⁵ İlia Chavchavadze¹⁰⁶ önderliğinde faaliyetlerde bulunan grubun üyeleri arasında Akaki Tsereteli, Niko Nikoladze, Sergei Meskhi, Giorgi Tsereteli ve İakop Gogebashvili bulunmaktadır. Amaçları Gürcüleri bir araya getirip özgürlüklerini sağlayıp ulusal bağımsızlığa erdirmektir. Yoğunlaştıkları alanlar Gürcü kültürü ile edebiyatını tekrardan ön plana çıkarmak ve Gürcü dilinin kullanımını tekrar canlandırmak olmuştur.¹⁰⁷ Fikirlerini *İveria* Gazetesi'nde işleyen grubun amacı Gürcülerin Rusya'ya ve sömürge politikalarına karşı bir bütünlük oluşturmalarını temin etmektir. Böylelikle Rusların boyunduruğundan çıkmak ve Gürcülerin ruhuna işlenen bilinçle Rus karşıtı bir direniş sağlamak istemişlerdir.¹⁰⁸ Faaliyetlerini daha ılımlı ve kültür çerçevesinde oluşturan İlia Chavchavadze ve arkadaşları diğer gruplardan bu farkın ayırt edilmesi için kendilerini Pirveli Dasi (Birinci Grup) olarak da adlandırmışlardır.¹⁰⁹ Diğer bir taraftan Gürcülerin millî benliklerini tekrardan yüzeye çıkarmalarını sağlayacak kuruluşların ortaya çıkmasında etkin rol oynayan *Tergdaleulni* grubunun üyeleri ve diğer aydınların faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Bu kuruluşlardan ilki *Gürcüler Arasında Okuyup Yazmayı Arttırma Derneği*dir. İlia Chavchavadze önderliğinde başlanılan ilk çalışmalar kendisinin öldürülmesiyle yerine geçen Giorgi Kazbegi ile devam etmiştir. 1907-1917 yılları arasında faaliyet gösteren derneğin amacı, açtığı toplam on dokuz okulla hem Gürcistan'daki hem de Gence, Bakü ve Kuzey Kafkasya gibi Gürcistan dışında yaşayan Gürcülerin eğitime katkı sağlamak ve benliklerini yaşatmaktır. *Tarih ve Etnografya Derneği* ise 1907 yılında Tiflis'te Ekvtime Takaişvili yönetiminde faaliyete geçmiştir. Dernek; A. Tsereteli, Niko Mari, G. Petriaşvili, İvane Cavakhişvili, Zurab Avalishvili, P. Melikişvili, İ. Tarkhnişvili ve K. Abaşıdze gibi ilim insanlarının tarih ve etnografya çalışmalarını destekleyen bir dernektir. Tarih ve kazı çalışmalarıyla elde ettikleri

¹⁰⁵ Nasiba Mirzayeva, "Tarihsel Süreç İçerisinde Gürcü Milli Kimliği", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)*, 5 (11), s. 538.

¹⁰⁶ İlia Chavchavadze (ილია ჭავჭავაძე) (1837-1907), Gürcistan'da XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kültür ve edebiyat alanında çalışmalar yürüten önemli Gürcü aydınlarından biridir. *Gürcü Halkının Eğitim ve Öğretiminin Yaygınlaşması Derneği* ile *Gürcistan Tiyatro Sanatı Derneğinin* başkanlığını yapmış; 1877'de itibaren *İveria* gazetesi'ni yayımlamıştır. Chavchavadze, vatansever kişiliğiyle öne çıkmış; özellikle Gürcistan'ı Rus himayesinden kurtarmayı hedeflemiş, ülkesinin diğer önemli sorunlarına çözüm arayan ve bu yolda çalışmalarda bulunan önemli bir yazar ve şair olarak tanınmıştır. Tiyatroyu, Gürcülerin millî benliklerini ifade edebildikleri önemli alanlardan biri olarak görmüş, 1906'da Petersburg'da Devlet Konseyi üyesi olarak görev yapmış ve bu yıllarda *tüm Gürcistan'ın ve Gürcülerin çıkarlarının savunuculuğu* misyonuna sahip olduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Eserlerinde kölelik, toplumsal adaletsizlik, baskı ve özgürlük gibi toplumsal sorunlara genişçe yer vermiş, sanatı toplumu aydınlatmak ve bağımsızlık için mücadele ruhunu aşılamak amacıyla kullanmıştır. Eserlerinde aynı zamanda Gürcülerin bağımsızlıklarını kazanacaklarına ve bu süreci de çağdaşlarıyla birlikte hareket ederek başarılabilceğine vurgu yapmaktadır. Chavchavadze'nin başlıca eserleri *Hayal*, *Birkaç Resim*, *Çiftçi*, *Bir Dilencinin Hikâyesi* ve *Basaleti Gölü*'dür. Rus karşıtı eylemlerinden ötürü Gürcistan'da birçok eseri yasaklanmış, Eylül 1907'de kendisine yapılan saldırıda hayatını kaybetmiştir; K. Salia, "Gürcü Edebiyatından Portreler İlia Çavçavadze", *Mamuli Kültürel Dergi*, (1), 1997, s. 11-14.

¹⁰⁷ Lomouri, a.g.e., s.35.

¹⁰⁸ İbereli, a.g.e., s. 331.

¹⁰⁹ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 109-110.

bulgu ve belgeler ile Gürcü tarihini aydınlatmaya çalışmışlardır. Bir başka dernek olarak *Gürcü Kültürünü Sevenler Derneği*; 1908'de Moskova'da Giorgi Jordania tarafından kurulmuştur. Gürcü kültürünü tanıtmak amacıyla kurulan dernek, düzenledikleri Gürcü kültür geceleriyle kültürlerini yaşatmakla birlikte Gürcü kültürünün tanınmasını da sağlamışlardır. Uzun yıllar boyunca Rus okullarında eğitim görmüş ve Rus egemenliği altında yaşamış olan Gürcülerin fikirlerini millî şuurla yeniden yapılandırmak maksadıyla *Halk Üniversiteleri Derneği* 1907'de kurulmuştur. Kuruluşunda İlia Nakaşidze etkin rol oynamış, dernek başkanlığını Vasil Rtskhiladze üstlenmiştir. Halkı bilinçlendirmek maksadıyla yaptıkları konferanslar ve Kutais, Gori, Batum, Sohum ve Poti gibi şehirlerde Halk Üniversiteleri kurarak Gürcü bilincini yaymışlardır.¹¹⁰

Rusya'ya karşı verilen mücadelede *Pirveli Dasi* dışında *Meore Dasi* (İkinci Grup) ve *Mesame Dasi* (Üçüncü grup) isimlerini alan aydınların oluşturduğu gruplarda etkin durumdaydı. Bahsedilen grupların oluşmasındaki ortak nokta Gürcüler üzerindeki Rus etkisinden kurtulmaktır. Ortak amaca hizmet eden grupların ayrıştıkları nokta ise izledikleri yoldur. *Pirveli Dasi* daha çok kültürel yolda ilerlerken Giorgi Tsereteli ve Niko Nikoladze önderlik ettiği *Meore Dasi* kültürel konuların yanı sıra ekonomik ve sosyal alanlara yönelmiştir. Tsereteli ve Nikoladze Batı Avrupa'daki feodal beylerin geri planda olmalarını örnek göstererek Gürcü feodallerin de geri planda kalmasını Gürcü burjuvazisinin ise ön plana çıkması gerektiğini savunmaktadır. Kültürel alanda da etkinliklerinin görüldüğü grupta özellikle İakop Gogebashvili'nin *Deda Ena /Ana Dil* adlı eseri dikkat çekicidir.¹¹¹ *Mesame Dasi* olarak bilinen üçüncü grup Noe Jordania¹¹² önderliğinde Marksist bir düşünce yapısını içinde barındırmaktadır.¹¹³ Sosyalist fikirleri Gürcistan'a yaymak ve işçi hakları üzerinde yoğunlaşan

¹¹⁰ İbereli, a.g.e., s. 338,339,340.

¹¹¹ İbereli, a.g.e., s. 304.

¹¹² Noe Jordania (ნოე ჯორჯანია) (1868-1953), Tiflis İlahiyat Okulundan mezun olduktan sonra Varşova Veterinerlik Enstitüsünde eğitim görmüştür. Siyasî hayatına 1892 yılında ilk Gürcü Marksist örgütü olan *Mesame Dasi* ile başlamıştır. Avrupaî fikirler ile 1893-1897 yılları arasında Cenevre, Münih ve Berlin Üniversitelerindeki dersler vasıtasıyla tanışan Jordania, kapitalist sistemin sosyalist evrimini öngörmekte ve ulusal özgürlüğü bireysel özgürlük ile ilişkilendirmektedir. Jordania fikirlerini *Kvali* Gazetesi'nde ele almış, gazeteyi Marksist bir yapıya dönüştürmüştür. 1901-1902 yılları arasında Tiflis, Kutais ve Poti hapishanelerinde tutuklu kalmış, 1903 yılında ise sürgüne mahkûm edilmiş, Avrupa'ya kaçarak sürgünden kurtulmuştur. 1903 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin II. Kongresi akabinde Kafkas Menşeviklerin lideri konumuna gelmiştir. Bu liderlik, 1905-1907 yılları arasında yaşanan Gürcistan'daki Bolşevik ve Menşevik ideolojik çatışmalarda Menşeviklerin öncülüğünü ile sonuçlanmasını sağlamıştır. 1906'da Rusya Dumasına milletvekili seçilmekle birlikte Sosyal Demokratların başkanı olmuş ve Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin V. kongresinde partinin Merkez Komite üyesi olarak seçilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda İtilaf bloğunu desteklemekle birlikte Alman yanlısı olan kişiler ile de görüşmeler yapmış, mevcut durumun lehlerine olacağı vakit Gürcistan'ın bağımsızlığını savunmuştur. Jordania, 1917'de Tiflis İşçi ve Askerî Temsilcileri Sovyeti Yürütme Komitesi ve Transkafkasya İşçi, Askerî ve Köylü Temsilcileri Konseyine başkanlık yapmıştır. Devamında Gürcistan'da meydana gelen Gürcistan Birinci Ulusal Kongresi ve Ulusal Konseyde başkanlık görevini üstlenmiştir. 26 Mayıs 1918'de Gürcistan'ın bağımsızlığını Ulusal Konsey adına ilan eden kişi olup Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin hükümet başkanı olarak 1921 yılına değin bu görevde kalmıştır. Sovyet Rusya'nın Gürcistan'a tekrar hâkim olması sebebiyle Fransa'ya sürgün edilmiş, sürgün dönemlerinde ve II. Dünya Savaşı sırasında da Rus karşıtı diplomatik faaliyetler yürütmekle birlikte Gürcistan'ın bağımsızlığını yeniden tesis edilmesini desteklemiştir. Jordania'nın *Sosyal Demokrasi ve Gürcistan Devlet Örgütü*, *İki Yıl İçin* ve *Geçmişim* isimli olmak üzere toplamda 12 kitabı bulunmaktadır; Dimitri Shvelidze, “ჯორჯანია ნოე ნიკოლოზის ძე - Jordania Noe Nikolozisdze”, *საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი - Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1921) Ansiklopedi-Sözlük*, içinde, İvane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis, 2018, s. 321-322.

¹¹³ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 122.

grup işçilerin yerel güçler ve sömürgeci devletler tarafından haklarının korunmadığını ileri sürerek iki güce karşı mücadele edilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹¹⁴ Üçüncü grubun fikirlerinde görüldüğü üzere, gündemlerinde ulusal mücadeleden daha çok işçiler var olmuştur. Mesame Dasinin yayın organı olan *Kvali* Gazetesi'nde de benimsedikleri bu fikirlere yer vermişlerdir.¹¹⁵ Mesame Dasi aynı zamanda Sosyal Demokrat İşçi Partisi oluşumunu içine barındıran bir gruptur.¹¹⁶

Sosyal Demokrat İşçi Partisi Gürcistan'daki siyasi hayatına 1900 yılında başlamıştır. 1898'de kurulan *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin* bir uzantısı olan partinin programında ulusal kimliğe dair konular tartışılmış ve görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Parti mensuplarının bir kısmı ulusal kimlik sorununu geri planda tutarak bunun yerine işçilerin sorunlarına yoğunlaşmış ve bu konuyu daha önemli görmüşlerdir. Diğer parti mensuplarının bir kısmı ise ekonomik yönden baskı unsurlarının ortadan kalkması durumunda ulusal kimlik sorunun ve bağımsızlık mücadelesinin kendiliğinden çözüleceğini savunmuştur. Diğer kısım ise bağımsızlık yolunda siyasi özerklik taleplerinin yapılmasını daha uygun görmüştür. Fikir ayrılıklarının oluşması ilk yıllarda partiyi bölmemiş, fikir çeşitliliği ve tartışma ortamı kazandırmıştır.¹¹⁷ Fakat 1903 yılına gelindiğinde Rusya'daki parti mensuplarından Lenin ve Plehanov arasında yaşanan fikir ayrılığı, partiyi *Bolşevikler* ve *Menşevikler* olarak iki gruba ayırmıştır. Lenin Bolşevikleri, Plehanov ise Menşevikleri temsil etmiştir. 1903 yılında Rusya'da gerçekleşen parti toplantısından sonra Gürcistan'a gelen Noe Jordania *Gürcistan Sosyal Demokrat İşçi Partisinin* Menşevik grubunun temsilcisi olmuştur.¹¹⁸ Menşevikler olaylara daha ılımlı yaklaşmayı ve ülkelerinde meydana gelecek işçi ve köylü hareketlerinde silahlanmayı meşru müdafaa dahilinde kabul etmişlerdir. Bolşevikler ise sosyalizmin ülke geneline yayılması için kapitalist sisteme ve hükümete karşı devrimci bir mücadelenin yapılması gerektiğini savunmuşlardır.¹¹⁹

Arçil Corcadze'nin önderlik ettiği *Sosyalist Federalist Partisi* Gürcistan'da kurulan bir diğer partidir. Avrupa'da eğitim almış bir aydın olan Corcadze, Gürcistan'ın kendi egemenliğini kazanmasının ilk aşamasını milletin kendi rızasıyla gerçekleştirebileceğini düşünmekteydi. Kendisinin geliştirdiği *Ortak Eylem Alanı* teorisiyle Gürcülerin; dilini, kültürünü, ekonomisini ve topraklarını korumaları gerektiğini aynı zamanda ticaret ve sanayi alanlarında kendilerini geliştirdikleri takdirde sorunların çözülebileceğini savunuyordu. Parti mensuplarının 1904 yılında Cenevre'de gerçekleştirdikleri konferansta fikir ayrılıkları ve partinin ana düşüncesi belirlenmiştir. Parti

¹¹⁴ İbereli, a.g.e., s. 307.

¹¹⁵ Dvali, a.g.e., s. 272.

¹¹⁶ Çiloğlu, a.g.e., s. 64.

¹¹⁷ Levan Lortkipanidze, *Social Democracy and State Formation: The Georgian Example*, Friedrich-Ebert-Stiftung Yayinevi, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/18162.pdf> (28.04.2025), Tiflis, 2021, s. 10.

¹¹⁸ Dvali, a.g.e., s. 274-275.

¹¹⁹ Sargis Kakabadze, *ქართველი ხალხის ისტორია 1783-1921 - Gürcü Halkının Tarihi 1783-1921*, Neker Yayinevi, Tiflis, 1997, s. 222.

programındaki merkezî düşünce Gürcistan'ın özerklik talebi ve bu talebin kabul edilmesi halinde federasyon olarak Rusya ile birleşmektir. Parti mensupları arasında yaşanan fikir ayrılıkları, ulusal demokratlar ve anarşistlerin partiden ayrılmalarına ve yeni bir parti kurmalarına giden süreci başlatmıştır.¹²⁰

Anarşizm Avrupa'da ortaya çıkıp gelişmiş sosyalist hareketlerden biridir. Anarşist fikirler Avrupa'ya sürgün edilen Gürcülerin XX. yüzyıl başlarında Gürcistan'a geri gelmeleri ile hareketlik kazanmıştır. Fikirlerinde devleti reddederler ve insan özgürlüğünü ön planda tutarlar. Anarşist fikirlerinin Gürcistan'da yayılmasını sağlayan isimler; Varlam Çerkezişvili, Miheil Tsereteli, Şalva ve Komando Gogelia kardeşlerdir. Varlam Çerkezişvili, yaptığı çalışmalar ile uluslararası anarşist hareketinin tanınmış liderlerinden biri olmuş ve *Sosyalizm Tarihinden Makaleler* ve *Enternasyonalin Öncüleri* adlı eserleri birçok dile çevrilmiştir. Çerkezişvili, Gürcistan'ın ulusal haklarını savunmuş ve Gürcülerin Rus sömürgeciliğinden kurtulması için mücadele etmiştir. Komando Gogelia, Cenevre'de ilk Rusça anarşist gazetesi olan *Khleb I Volya (Emek ve Özgürlük)*'yı yayımlamış ve Rusya'da anarşist fikirlerin yayılmasını sağlamıştır. Miheil Tsereteli ise anarşist düşüncenin yerleşmesinde büyük bir emeği olan siyasetçi ve bilim insanıdır. 1910'da yazmış olduğu *Ulus ve İnsanlık* adlı eserinde fikirlerini işlemiştir. Tsereteli, Sosyal Demokratların fikirlerine eleştirel yaklaşmaktaydı. Ancak 1910 yılından sonra anarşist düşünceden uzaklaşmış ve Komando Gogelia ile İlia Chavchavadze'nin fikirleri doğrultusunda Gürcistan'ın egemenliği için çalışmalarına devam etmiştir. Varlam Çerkezişvili fikirlerinde değişiklik olmamış anarşist düşüncesini korumuştur.¹²¹

Gürcistan'daki bir diğer parti olan *Ulusal Demokrat Partisinin* fikirlerinin oluşumu XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamaktadır. Parti mensupları başlangıçta Sosyalist Federalist Partisinde faaliyetlerini sürdürmüş ve *İveria* ve *Tsnobis Purtseli* gazeteleri etrafında fikirlerini aktarmışlardır. 1901'den itibaren Ulusal Demokratik Komite adı altında da bildiriler yayımlamışlardır. 1905 yılında ise Giorgi Gvazava, Ekvtime Takaishvili, Pavle Tumanishvili, Simon Kipiani, Niko Tavdgiridze vd. katılımıyla ve İlia Chavchavadze'nin yardımı ile bir parti programı hazırlanmıştır. 1905 yılında gerçekleşen devrim ve Chavchavadze'nin öldürülmesi partinin kurulmasını geciktirmiştir. Bir parti olarak oluşumu 1917 yılına kalmıştır. Ulusal Demokratların fikirleri *Eri*, *Klde*, *Tavisupali Sakartvelo*, *İmereti* ve *Samshoblo* süreli yayınlarında yer almıştır. Ulusal Demokratların fikri yapılarında demokrasi ve özel mülkiyet ilkeleri temelinde egemenlik çabası bulunmaktadır. Ulusal devletliliğin olmadığı bir ülkede ulusal ve demokratik fikirler ile dolu bir partinin bulunmasını savunmaktadır. Nitekim bu doğrultuda ilerleyen parti mensupları, Gürcüler arasında ulusal bilincin artmasına katkı sağlamışlar ve bağımsız bir devlet olma düşüncesini yaymışlardır.¹²²

¹²⁰ Asatiani ve Janelidze, a.g.e., s. 236-237.

¹²¹ Shvelidze, a.g.e., s. 14; Asatiani ve Janelidze, a.g.e., s. 245-246; Dvali, a.g.e., s. 276-277.

¹²² Janelidze, a.g.e., s. 246-247.

Ulusal benliklerini yaşatma çabasının yanında Gürcistan'ın içinde bulunduğu siyasî, sosyal ve ekonomik süreç, XX. yüzyılın başlarından itibaren toplumsal hareketlerin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreç aynı zamanda Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik bunalım ve toplumsal olayların uzantısından da etkilenmekteydi. Gürcistan'daki toplumsal hareketler işçiler ve kırsal alanda yaşayan köylüler tarafından gerçekleştirilmiştir. İşçiler arasında meydana gelen toplumsal hareketliliğin ana sebebi Rusya'daki gibi ekonomik kriz kaynaklı değildi çünkü ekonomik kriz Gürcistan'da Rusya'daki kadar ağır hissedilmemiştir. Fabrikalar çalışmalarına devam etmiştir. Asıl sebep kapitalizmin yaygınlaşmasından kaynaklanan toplumsal harekettir. Kırsal alandaki toplumsal hareketlerin sebebi ise serflik sisteminin bırakmış olduğu iz ve değişen mülkiyet anlayışının kapitalizm ile kırsal bölgelere yayılmasıdır.¹²³

1901'de Gürcistan'da vergilerdeki artış ve yöneticilerin halka uyguladıkları zulüm birleşince, ülkede toplumsal bir kriz ortamı oluşmuştur. Ekonomideki gerileme ile birlikte işçilerin çalışma koşullarındaki memnuniyetsizliklerinde gündemde olduğu bu dönemde, işçi hareketleri de yaşanmıştır. Düşük ücretler, çalışma saatlerindeki uzunluk ve çalışma koşullarının yetersizliği gibi konuların çözüme kavuşmasını amaçlayan grevler, Tiflis'te hareketlilik kazandırdığı gibi Batum, Kutais, Poti, Gori, Borjomi'ye de yayılmıştır. Demiryolu ana atölyeleri, dokuma atölyeleri, deri fabrikaları ve demiryolları depo atölyelerinde meydana gelen işçi hareketleri ülke genelinde ve Rusya'da yankı uyandırmıştır. Grevlerin yönetiminde partilerin çalışmaları bulunmakta Sosyal Demokrat Partisi bu çalışmalarda öne çıkmaktadır. Sosyal Demokrat Partisi Tiflis'te kurduğu komite aracılığıyla işçi haklarını savunmakta ve burjuva-demokratik devrimini sona erdirmeyi planlamaktadır. Faaliyetlerine Batum'da devam eden parti, aldığı kararla *Batum Sosyal Demokrat Örgütünü* kurmuştur. İşçi hareketleri karşısında hükümetin aldığı önlem ise işçileri tutuklamak veya para cezası vermektir. İşçilerin tutuklanması diğer işçileri durdurmamış, iş bırakma eylemleri gerçekleştirmişlerdir. İşçi hareketlerinin kızışması birçok işçinin de hayatını kaybetmesine yol açmıştır. İşçi hareketlerinin ülke geneline yayılması hapisanelerin dolmasına da sebebiyet verdiği için yönetim bazı işçileri köylerine geri göndermiştir. Köylerine geri dönen işçiler ise partinin düşünsel fikirlerini bulundukları bölgelere yayarak köylülerin gerçekleştirdikleri mücadeleye örgütsel bir görünüm kazandırmışlardır.¹²⁴ Kırsal alandaki toplumsal hareketler, toplumsal tabakanın köylü üzerindeki zengin, orta ve fakir yapılanmasının zamanla şekillenmesi ile mülkiyet farklılıklarının oluşmasını ve çıkarlarının birbiriyle örtüşmemesini de beraberinde getirmiştir. 1902'de Guria'da başlayan köylü hareketleri 1903'de Kartli'ye yayılmıştır. Bu toplumsal

¹²³ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 82.

¹²⁴ A. Kikvidze, "სახალხო რევოლუციური აღმავლობა 1901-1904 წლებში- 1901-1904'te Halkın Devrimci Yükselişi", *საქართველოს ისტორიის ნარკვევები - საქართველო 1900-1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Denemeleri - 1900- 1921'de Gürcistan*, c. VI içinde, Sabhota Georgia Yayınevi, Tiflis, 1972, s. 151-173.

hareketlerin temeli ekonomik bir alt yapıya dayanmakta ve herhangi bir siyasi nitelik taşımamaktadır.¹²⁵

Rusya'da Ocak 1905'de işçi grevi ile başlayan devrimin Rusya ve egemenliği altında yaşayan halklar nezdinde önemli bir yeri vardır.¹²⁶ 1905'teki bu olayın patlak vermesi, Rusya'da bulunan işçi sınıfının etkinliklerinin artmasına ve Rusya'nın devlet mekanizmasında ve toplumsal alanda değişikliklerin meydana gelmesine yol açmıştır. Değişikliğin ilk aşaması 1905 Devrimi'nin sonucunda II. Nikola'nın Ekim manifestosun yayımlaması ile gerçekleşmiştir. Yayımlanan bu manifesto ile siyasi partilerin yasal çerçevede oluşmasının yanında *Yasama Meclisi (Duma)*'nin açılması onaylanmıştır.¹²⁷ Toplanması planlanan bu mecliste, Rus egemenliği altında bulunan Kafkas halklarının da kendi temsilcilerini seçme hakkı bulunuyordu.¹²⁸ Gürcüler de mecliste temsilcilerinin bulunması için Ekim manifestosundan yararlanmıştır. Yukarıda ifade edilen partiler dışında Gürcistan'da *Gürcü Radikal Partisi*, *Gürcü Demokratik Partisi*, *Gürcü Özerklikçilerinin Anayasal Demokratik Partisi* ve *Vatanseverler Partisi* gibi partiler kurulmuştur. Bu partilerden bazıları Ulusal Demokratların yerel oluşumu olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, partilerin amacı açılacak olan Duma'ya katılmak olduğundan uzun ömürlü olamamışlardır.¹²⁹

Devrimin etkisi sadece siyasî anlamda Gürcüleri etkilememiş, işçi hareketlerinin de bir kez daha Gürcistan'da görülmesini sağlamıştır. Ülkenin geneline yayılan işçi grevleri, ilk defa 8 Mart'ta

¹²⁵ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 83.

¹²⁶ 1905 Devrimi; Rusya'da 9 Ocak 1905'te *Kanlı Pazar* olayıyla başlayan yıl boyunca süren bir devrimdir. Rusya'nın Japonya ile yaptığı savaş ve Rusya'da savaş sırasında meydana gelen kargaşalar hem savaşın bitimini hem de devrimin oluşumunu hızlandırmıştır. Avrupa'da XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında meydana gelen ekonomik kriz savaş yıllarında Rusya'yı da etkilemiştir. Rusya Avrupa menşeli bankalardan (Almanya ve Fransa) savaş için borç almıştır. Savaş masraflarının bir kısmı da yeni vergilerden giderilmiştir. Köylülerin durumunda ise serflik sisteminin kaldırılmasından yarar sağlanacağı düşünülse de toprak bölüşümündeki haksızlıklar ve ağır vergiler, Rusya'ya karşı isyanların gelişmesini sağlamıştır. Avrupa'da krizin yaşanması Rusya'ya olan sermaye akışını engellemiş, Rusya'daki fabrikaların faaliyetleri azaltmış, fabrikalardaki işçilerin ücretleri kısılmış ve birçok fabrika kapatılmıştır. Halk içinde baş gösteren bu sıkıntıların yaşanması ile birlikte sosyalistlerin de faaliyetleri artmıştır. 1900 ve 1905 yılları arası Rusya'da hem işçi grevleri hem de üniversite öğrencilerinin hükümete karşı gösterileri gerçekleşmiştir. Japonya ile yapılan savaşın yenilgiyle sonuçlanması ile de hükümetin otoritesi zayıflamıştır. 1904 yılından beri de kamuoyu ve Rus yüksek tabakası tarafından Rus parlamentosu (Duma) kurulması istenmiştir. Rus çarı II. Nikola ise ülkesinde meydana gelen olaylara önem vermemekte kendi baskıcı egemenliğini sürdürmektedir. İşçiler ise Ocak 1905'de mevcut durumlarını düzeltme isteklerini bildirmek amacıyla Kış Sarayı'na barışçıl bir yürüyüş yapmak istemişlerdir. Yürüyüş askerlerin ateş açmasıyla kanlı bir olaya dönüşmüş yüzlerce kişi ölmüştür. Olayın etkisi Lehistan, Finlandiya, Ukrayna, Kafkas ve Sibir'e kadar yayılmış bu bölgelerde hükümete karşı grevler ve protestolar yapılmıştır. Rusya'daki olayların bir devrime dönüşmesi ile Çar II. Nikola, Duma'nın açılmasını ve meşruti bir yönetim kurulmasını onaylamak zorunda kalmıştır. Ardından 1905 Ekim ayında manifestosunu yayımlamıştır. Çarın yayımladığı Ekim manifestosu konuşma hakkı, basın özgürlüğü, birlik kurma, toplantı yapma ve seçim hakkının genişletilmesi gibi özgürlükler tanıırken Duma'nın kurulacağını da vaat etmiştir. Duma için seçimlerin yapılması ilan edilse de ihtilal hareketleri durmamıştır. II. Nikola'nın yapmış olduğu yenilikler kısa ömürlü olmuş, Duma birkaç kez feshedilmiş ve II. Nikola'nın otoriter yönetimi devam etmiştir; Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 393-415; Ayrıca 1905 Devrimi I. Dünya Savaşı sırasında meydana gelen 1917 Bolşevik Devrimi'nin alt yapısını oluşturması bakımından önemli bir yere sahiptir.

¹²⁷ Riasanovsky ve Steinberg, a.g.e., s. 421-423.

¹²⁸ Mehmet Bülent Uludağ, "Gürcistan'ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasal Yapılara Etkisi", **Yeni Türkiye**, VII (77), Temmuz-Aralık 2015, s. 428.

¹²⁹ Janelidze, a.g.e., s. 247.

Tiflis Demiryollarında başladı. Yine aynı tarihte Sohum'da köylüler etrafında büyük bir gösteri yapıldı. 9 Mart'ta Batum, 11 Mart'ta Gori ve Poti, 5 Nisan'da Tiflis Demiryolu kavşağında, 13 Nisan'da da Tiflis tramvay işçileri 20 gün süren grevler yaptılar. Kırsal alana da yayılan hareketlerde köylülerin istekleri topraklarını ücretsiz bir şekilde geri almaktı. Aynı zamanda bu dönem Bolşeviklerin, Menşeviklerin, federalistlerin, anarşistlerin ve diğer grupların toplantıları ve mitingleriyle birlikte fikir dolaşımının yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bolşevikler, işçi ve köylüleri bir araya gelerek Rusya karşısında harekete geçmeye çağırıyorlardı.¹³⁰ Menşevikler ise silahlı bir direnişle güç kullanarak ve parlamenter mücadelenin de içinde bulunduğu bir sistemle hükümeti devirmenin gerektiğini savunuyorlardı.¹³¹ Meydana gelen bu ayaklanmaların önüne geçmek maksadıyla Tiflis ve Kutais'de Rus ve Kazak birliklerin birleşimiyle kanlı olaylar gerçekleşmiş ve bu olaylar birçok işçinin ölümüne, tutuklanmasına ve Sibiry'a sürgün edilmesine sebep olmuştur.¹³² Bu doğrultuda Gürcülerin 1906 yılına değin Rusya'ya karşı süren ayaklanmaları başarısızlıklarla sonuçlanmıştır. Köylüler ve toprak sisteminde ise ihtilalden sonra değişimler meydana gelmiştir. 1912'de belirlenen yasa ile Gürcistan'da yaşayan köylülere topraklarını geri satın alma hakkı verilmiştir. Fakat yasanın uygulanması 1913 yılına sarkmış ve 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasının etkisiyle sadece bir kısım köylü bu yasadan yararlanabilmiştir.¹³³

Meydana gelen işçi ve köylü ayaklanmalarının başarısızlıkla sonuçlanması Bolşeviklerin Gürcistan'daki etkisini büyük ölçüde azaltmıştır. Bolşeviklerin geri planda kalması, Menşevikleri ön plana çıkarmış; 1917 yılına kadar Menşeviklerin öncülüğündeki siyasi yapılanma devam etmiştir. Menşeviklerin önemli simalarından Noe Jordania, İsidore Ramishvili, Akaki Chkhenkeli¹³⁴, Noe

¹³⁰ İ. Khutsishvili, "1905-1907 წლების რევოლუცია საქართველოში - Gürcistan'da 1905-1907 Devrimi", *საქართველოს ისტორიის ნარკვევები - საქართველო 1900-1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Denemeleri - 1900-1921'de Gürcistan*, c. VI içinde, Sabhota Georgia Yayınevi, Tiflis, 1972, s. 204, 205, 206, 210, 214.

¹³¹ Dimitri Shvelidze, "საქართველო 1905-1907 წლების რევოლუციის პერიოდში – 1905-1907 Devrimi Sırasında Gürcistan" *საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl*, Tiflis Üniversitesi Yayınları-Artanuj Yayınları, Tiflis, 2003, s. 28.

¹³² Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 167-168.

¹³³ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 97.

¹³⁴ Akaki Chkhenkeli (აკაკი ჩხენკელი) (1874-1959), ünlü Gürcü siyaset ve toplum aydınıdır. Hayatı boyunca Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olma fikrini savunmuş, Rus yönelimini reddetmiştir. Siyasi faaliyetlerine 1893 yılında başlayan Chkhenkeli, hukuk fakültesi mezunudur. 1902-1904 yılları arasında Abhazya'da avukatlık yapmış bu süreçte Rusya'nın politikalarına karşı mücadele etmiştir. Birçok Rus ve Gürcü basınında yazıları bulunmuş, Tedo Sakhokia ve Atimoz Jugeli ile birlikte *Abhazya Gürcü Partisine* başkanlık etmiştir. Berlin, Viyana, Paris ve Londra'da kısa süreli olarak yaşamış, bu şehirlerde sosyalist fikirler ile tanışmış, sosyalist konferans ve kongrelere katılmıştır. 1907 yılında Leipzig Üniversitesinden mezun olmuş daha sonra çalışmalarını Cenevre'de devam etmiş ve burada düzenlenen V. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin konferansında konuşma yapmıştır. Chkhenkeli konuşmasında, ilk kez Gürcistan'ın Rusya'ya bağlı bir özerk devlet olma konusunu gündeme getirmiştir. 1909'da Gürcistan'a geri dönmüş, Gürcü ve Rus gazetelerde ulusal meseleleri konu alan yazılar yazmıştır. Chkhenkeli, 1910 yılında tutuklu olarak yargılanmış, 1912 de ise Gürcistan'a dönerek Abhazya ve Batum-Kars bölgesinden milletvekili olmuştur. Sosyal Demokratların Menşevik kanadında yer alan Chkhenkeli, ulusal ve kültürel özerkliği destekleyen ilk Menşeviklerdendir. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra siyasi oluşumlarda yer almaya başlayan Chkhenkeli, Transkafkasya'da Rus Geçici Hükümetin temsilcisi ve Transkafkasya Komiserliğinin üyelerinden biri olmuştur. Ardından Chkhenkeli, Ulusal Konsey başkan yardımcısı olarak siyasi hayatına devam etmiş, Transkafkasya Seyminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Chkhenkeli, Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti ve Almanya ile diplomatik temaslarda bulunmuş, Trabzon ve Batum Konferanslarında Transkafkasya Heyetinin başkanlığını yapmış ve Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti hükümet başkanı olarak önemli konumlarda yer almıştır. Gürcistan'ın Mayıs 1918'de bağımsızlıklarını ilan etmesinde rolü de oldukça büyük olan

Ramishvili¹³⁵, Karlo Chkheidze, Evgeri Gegekhori vd. siyasi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1912 yılında Gürcistan Dördüncü Devlet Dumasına üçü Sosyal Demokrat Partisinden ve biri de Sosyalist Federalistlerden olmak üzere dört milletvekili göndermiştir. Her iki parti de siyasi faaliyetlerine 1905 Devrimi sonrasında da devam etmiştir. Fakat devrim zamanı süren ulusal soruna karşı farklı bakış açıları çatışmaları sürekli artırmış ve uzlaşma yoluna gidilememiştir.¹³⁶ Gürcistan’da 1900-1914 yılları arasında yaşanan toplumsal hareketliliğin neticeleri, bahsedilen partilerin ortak bir düşman gördükleri Rusya karşısında birleşmeyi başaramadıklarını göstermektedir. Bu fikir ayrılıkları, Gürcistan’daki ulusal hareketliliğin başarısız olmasının ve yapılan devrimlerin yenilgiyle sonuçlanmasının sebeplerini oluşturmaktadır.¹³⁷

Chkhenkeli’nin bağımsızlık sonrası Gürcistan’ın uluslararası diplomaside etkin olması için faaliyetlerine devam etmiştir. Gürcistan’ın 1921’de tekrardan Bolşevik Rusya egemenliğine girmesinin ardından Fransa’daki ilk Gürcistan Büyükelçisi olarak görev yapmış, Gürcistan’ın bağımsızlığını tekrar kazanması konusunda faaliyetlerine devam etmiştir. Chkhenkeli’nin *Devlet ve Millet* adında bir eseri olup Paris’te *Ançin* takma adıyla 1939’da yayınlanmıştır. Chkhenkeli, 1959 yılında Paris’te vefat etmiştir; Dodo Chumburidze, აკაკი ჩხენკელი სახელმწიფო მოღვაწე დიპლომატი მამულიშვილი - Akaki Chkhenkeli Devlet Adamı Diplomat Vatan Evladı, Universal Yayınevi, Tiflis, 2018, s. 4-15.

¹³⁵ Noe Ramishvili (ნოე რამიშვილი) (1881-1930), Sosyal Demokrat Partinin liderlerinden biridir. 1901 yılında Jurievis (Tartu) Hukuk Fakültesinde öğrenim görmeye başlamış fakat devrimci hareketlerde yer aldığı için okuldan atılarak Gürcistan’a gelmiştir. Gürcistan’a geldiği dönemde de karışıklıklar had safhada olmakla birlikte Batum’da meydana gelen işçi hareketine öncülük etmiş, Guria’da Sosyal Demokrat etrafında toplanılması için çalışmalar yapmıştır. Tiflis’te işçi Komitesine üye olan Ramishvili, devrimci faaliyetlerini sürdürmesi sebebiyle tutuklanmış yolculuk esnasında kaçmayı başarmış böylelikle Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin V. kongresinde Merkez Komite üyelerinden biri olmuş, eğitimine devam etmek için de 1908-1909 yılları arasında Leipzig Üniversitesi’ne gitmiştir. Şubat İhtilali’nin ardından Kafkas Köylü Temsilcileri Sovyetleri Merkezi Başkanı, partinin yayın organı olan *Ertoba* Gazetesi’nin editörü, Gürcistan Ulusal Konsey ve Transkafkasya Seymi üyesi olarak siyasi hayatta var olmuş, ilerleyen süreçte Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti İçişleri Bakanı olmuştur. Ramishvili, 26 Mayıs 1918 yılında bağımsız Gürcistan’ın hükümet başkanı ve İçişleri Bakanlığı yapmış, 24 Haziran 1918’de hükümet başkanlığını Noe Jordania’ya bırakmış, İçişleri Bakanı olarak faaliyetlerine devam ederken 1919’da Savaş Bakanı olmuştur. Ramishvili, Gürcistan’ın gelişmesi için çalışmalar yapmış bu doğrultuda ordunun düzeltilmesi ve hükümete karşı eylemleri önlemek yolunda adımlar atarak özel müfrezeler kurmuş, ulaşım açısından sıkıntı yaşanan köylerde yol-okul yapımına, telgraf-posta ofisleri kurulmasına ve Tiflis Üniversitesine önem vermiştir. Ramishvili, sert bir karaktere sahip olmasıyla bilinmiş, *Demir Bakan* lakabıyla da anılmıştır. 1921 yılında Sovyet Rusya’nın Gürcistan üzerindeki tekrar hâkimiyeti sırasında Bolşevikler ile mücadelesine devam etmiş, Gürcistan’da yaşanan olayları uluslararası kamuoyuna mektuplar yazarak duyurmaya çalışmıştır. Ramishvili, 7 Aralık 1930’da Paris’te kendisine yapılan saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Ramishvili’nin *Tarihsel Materyalizm, Gerçek ve Sahte Komünizm ve Gürcistan ve Rusya* adlı eserleri de bulunmaktadır; Dodo Chumburidze, “რამიშვილი ნოე ბესარიონის ძე - Ramishvili Noe Besarionidze”, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედიკ-ლექსიკონი - Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1921) Ansiklopedi-Sözlük, içinde, İvane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis, 2018, s. 327-328.

¹³⁶ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 97-98.

¹³⁷ Mikheil Tsereteli, საქართველო და მსოფლიო ომი - Gürcistan ve Dünya Savaşı, çev. Nino Geguchadze ve Lali Tsikhiseli, Petit Matbaası, Tiflis, 2014, s. 69.

İKİNCİ BÖLÜM

2. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICI VE SAVAŞIN İLK YILLARINDA GÜRCİSTAN

2.1. İttifak Devletleri ve Gürcüler

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte savaşta yer alan devletler, kendi çıkarları doğrultusunda müttefik arayışlarına girmiş olmakla birlikte; savaşın başladığı ilk yıllardan itibaren, savaşan devletlerin gerek özel nedenleri gerekse genel nedenleri politikalarının çerçevesini belirlemiştir. Bu doğrultuda ittifak bloğunda yer alan Osmanlı Devleti ve Almanya, Gürcüler ile yakın temas içinde olmuşlar, Gürcüleri kendi taraflarına çekmeye çalışmışlar ve çıkarları doğrultusunda hareket ederek Gürcistan'da faaliyetlerde bulunmuşlardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Gürcistan'a yönelik tutumundasya özel bir hedefi olduğu söylenemez. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Gürcistan arasında yapılan siyasi etkileşim ve antlaşmalarda Almanya destekli tavır sergilemiş, Gürcü Komitesi ve kurulan Gürcü lejyonunda Trabzon'da bulunan Avusturya-Macaristan konsolosu Joseph Kwiatkowisi aracılığı ile bağlantı kurmuştur.¹³⁸

2.1.1. Almanya'nın Gürcü Politikası

İttifak bloğunda yer alan Almanya'nın Kafkasya üzerindeki politikası Gürcüler ile kurduğu ilişkileri de şekillendirmiştir. İngiltere ile rekabet halinde olan Almanya için, ülke sanayisi bakımından stratejik öneme sahip petrol ve hammadde kaynaklarının Kafkasya'da bulunması, Almanya'nın bölgeye dolaylı olarak da Gürcülere olan ilgisini arttıran temel etkeni. Bu temel etkenin dışında Almanya'nın Gürcülere yaklaşması İngiltere'nin İran'a ve Hindistan'a olan yayılcılığı ile Rusya'nın da İran'a olan yayılcılığını engellemek maksadıyla Kafkasya'nın güneyinde yer edinmek istemesidir.¹³⁹ Bu doğrultuda Almanya hem Gürcüler ile hem de Osmanlı Devleti ile I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sürecinde ilişkilerini canlı tutmuştur. Almanya'nın bu tutumu sergilemesinin nedeni, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki Müslüman nüfusu kendi

¹³⁸ Giorgi Gotsiridze, *პირველი მსოფლიო ომი და საქართველო - Birinci Dünya Savaşı ve Gürcistan*, Universali Yayınevi, Tiflis, 2009, s. 25.

¹³⁹ Sıtkı Yılmaz Kuşay, *Kafkasya'da Rus Yayılcılığı ve 1801'den Günümüze Türk-Gürcü İlişkileri*, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 84.

çıkarları doğrultusunda kullanma isteğiydi. Gürcülere yönelik hedefinde ise Kafkasya'da Rusya'ya karşı bir ayaklanma çıkarmak düşüncesi yer almıştır.

Almanya'nın Gürcistan'da yer edinmesi birçok alanda sermaye kurması ile gerçekleşmiştir. Alman sömürgeciler başta Transkafkasya olmak üzere Rus İmparatorluğu'nun birçok topraklarına yerleşmişlerdi. Gürcistan'daki sömürgecilik faaliyetleri 1817 yılından itibaren başlamış ve hemen sonrasında 1818 yılında birkaç Alman kolonisi kurulmuştu. Sartichala bölgesi, Assureti ve Bolnisi yakınları Alman sömürgeciliğin kurulduğu yerlerdi. Almanların Transkafkasya'da yerleşmesi, emperyalist politikaların önemli bir kısmını oluşturuyordu. Gürcistan'da yaşayan Alman sömürgeciler, *Alman Donanmasının Kafkasya Şubesi ve Yurtdışında Almanlığı Koruma Birliği* ile işbirliği yapmaktaydı.¹⁴⁰ Doğal kaynaklar bakımından zengin alanları hedef alan Almanya, ekonomik ve askerî stratejik konum bakımından büyük bir öneme sahip Batum özelinde de yoğunlaşmıştır. 1860'lı yıllarda Alman firmalar Batum bölgesinde bakır madenini çıkarmaya başlamış ve bakır eritme tesisi kurmuşlardır. 1890 yılına gelindiğinde ise güneybatı Gürcistan'da çıkarılan bütün bakırı işleyen bir eritme tesisini faaliyete geçirmişlerdir. Bakü petrolünün Batum limanından ihraç edilmesi, Batum'da yeni işletmelerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Alman sanayicileri petrol ihraç faaliyetinin alanının genişlemesiyle Batum'da petrol rafineleri kurmuşlardır. 1900'de Bakü-Batum petrol boru hattının açılmasıyla birlikte Batum limanında 1900-1913 yılları arasında ihracatta da artış olmuştur. Kömür ve hafif sanayi alanındaki işletmeler, damıtma tesisleri, konyak ve şarap fabrikaları gibi çeşitli sektörler, I. Dünya Savaşı öncesinde Almanların ellerindeydi. Böylelikle savaş öncesi Alman emperyalistlerin Gürcistan'da ilgi duyduğu alanların genişliği artmış olmaktadır.¹⁴¹

Almanya için Gürcistan'daki en önemli yer altı kaynağı manganezdi. Manganezin demiryolu ve gemi yapımında, makine mühendisliğinde, askerî sanayideki ve kimya endüstrisindeki geniş kullanım alanı, madene erişmeyi herkes için elzem ve gerekli kılmaktaydı. Gürcistan'da Çaturi çevresinde çıkarılan manganez madeni, hem büyüklüğü hem de Tiflis, Batum ve Poti demiryoluna ulaşımı ile ihracatın kolay olması gibi cazip yönleriyle Almanya'nın dikkatini bölgeye çekiyordu. Aynı zamanda Almanya için Gürcistan'daki manganez madeninin bir diğer önemi ise Brezilya, Hindistan, Japonya ve İspanya'da çıkarılan manganeze kendisinin erişememesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Kafkasya'da bulunan bu madene erişmesi hayati önem taşımaktaydı. Bölgedeki madene erişim hakkı toprak sahiplerine aitti. Toprak sahipleri üzerinden ülkeler ve firmalar madenden faydalanma hakkına sahip olabiliyordu. Almanya 1913 yılında Çaturi

¹⁴⁰ Givi Kiguradze, “1914-18 წლების პირველი მსოფლიო ომი - 1914-18 Yılları Birinci Dünya Savaşı”, **ახალი ისტორია (მეორე პერიოდი) 1900-1918 - Yeni Tarih (İkinci Dönem) 1900- 1918**, c. II içinde, Tiflis Üniversitesi Yayınları, Tiflis, 1975, s. 316.

¹⁴¹ Malhaz Sioridze, “გერმანია-თურქეთის სადაზვერვო-ძირგამომთხრელი საქმიანობა ბათუმის ოლქში პირველი მსოფლიო ომის წინ - Alman-Türk İstihbaratı ve I. Dünya Savaşı Arifesinde Batum Bölgesindeki Yıkıcı Faaliyetler”, **Mance Dergisi**, Gürcistan SSR Bilimler Akademisi Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü Yayını, 4, Tiflis, 1985, s. 71-72.

çevresindeki manganezin % 40'ını ihraç ederken; 1914 yılına gelindiğinde bu oran % 50'ye kadar ulaşmıştır.¹⁴² Almanya'nın manganez yatağına büyük miktarda sermaye yatırmadaki en büyük faktör askerî sanayi için stratejik bir hammadde olmasıdır. I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerinin ablukasına uğramasına rağmen Almanların yapmış olduğu bu yatırım sayesinde Almanya'ya sorun teşkil etmemiş stoklar sayesinde bu hamleye karşı konulmuştur.¹⁴³

Almanya tüm bu faaliyetlerin yanı sıra Gürcistan ve Gürcüler hakkında bilgi toplayarak bölgede bir istihbarat ağı oluşturmıştır. XX. yüzyılın başından itibaren başlayan istihbarat çalışmaları, zamanla yıkıcı faaliyetlere de dönüşmüştür. Transkafkasya'da 1908 yılının yaz aylarında yapılan Alman istihbarat faaliyetleri daha çok Rusya'nın bölgedeki askerî konumu, savunma alanları ve Türk-İran sınırlarındaki durum hakkında bilgi toplamak şeklinde olmuştur. Eylül 1908'de ise Tiflis ve Batum şehirlerine gelen Alman ajanları, bölgede Rus karşıtı planlar yapmışlardır. Ayrıca Alman Genelkurmayı Transkafkasya'da bulunan Alman sömürgecilerini silahlı bir güç olarak kullanma hedefindeydi. Yıkıcı faaliyetlerinin yürütülmesinde iki şehir ön plandaydı: Erzurum ve Tiflis. İstihbarat ağı bir yandan Erzurum'da bulunan Alman Konsolosluğu ile İstanbul'daki elçilik aracılığıyla örülürken diğer yandan Tiflis'ten Moskova Elçiliği aracılığıyla ikinci bir ağla Berlin'e bağlanmaktaydı. Bölgede ayrılıkçı hareketleri destekleyen Alman ajanları, Acara ve Abhazya bölgesinde Rus karşıtı isyanların çıkarılması için de çalışmalar yürütmüştür.¹⁴⁴ 1910 yılında Gürcistan'da faaliyette bulunan Alman ajanlarının askerî alandaki istihbarat çalışmaları; Rus ordusunu incelemek, demiryolu, karayolu ve limanların tespitini içeren haritalar hazırlamak gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Ekonomik alanda da savaş sırasında ihtiyaç duyulabilecek kaynakların tespitine yönelik araştırmalar yapılması istenmiş, bununla birlikte Alman ve Türk yanlısı yönelimlere sahip kişilerin belirlenmesine de önem verilmiştir.¹⁴⁵ Almanlar Gürcü soyluları ve ulusal bağımsızlık taraftarı olan burjuvazi ile yakın temasa girmiş ve Alman himayesi altında bağımsız devlet olma vaadi üzerinde durmuşlardır. Almanların Gürcistan özelinde bahsedilen çalışmaları Rusların dikkatini çekmiş ve Rusya tespit ettiği Alman görevlilerini ülkeden çıkartmıştır. Fakat bu çözüm yolu Almanya'nın faaliyetlerini sadece kısıtlamış olup tamamen etkisiz hale getirmemiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte de Almanlar faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmişlerdir.¹⁴⁶

Gürcülerin planında Almanya yakınlığı bölgede Rus karşıtlığın yaşanması ve bağımsızlık yolunu açmada ön hazırlığı oluşturmaktaydı. Fakat Almanların bu yakınlığı daha çok savaşın

¹⁴² Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 17-20.

¹⁴³ Gotsiridze, a.g.e., s. 17-18.

¹⁴⁴ Sioridze, *Alman ve Türk İstihbaratı*, s. 72, 73, 74.

¹⁴⁵ Gotsiridze, a.g.e., s. 18.

¹⁴⁶ Gotsiridze, a.g.e., s. 20.

başlamasıyla birlikte Rusya'yı Kafkasya ile meşgul ederek Avrupa'daki kendi cephe yükünü hafifletme çabasıyla şekillenmekteydi. Alman yanlısı olan Gürcülerin *Gürcistan'ın Milli Bağımsızlık Komitesinde* I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti ve Almanya ile anlaşma sağlamıştı. Gürcülerin, Osmanlı Devleti ve Almanya ile olan ilişkilerinde istedikleri ve çabaladıkları husus tam bağımsızlıktı. Bu doğrultuda 3 Eylül 1914'te İstanbul'da bulunan Gürcü Kilisesi temsilcileri ile yapılan görüşmelerde karşılıklı istekler belirlenmiştir. Gürcüler Rusya'ya karşı tavır sergilemelerine karşın askerî malzeme temininin sağlanması ve Almanya ile Avusturya-Macaristan'dan bağımsızlık garantisi aldığı takdirde istenileni yapacaklarını belirtmişlerdir. Osmanlı Devleti ise Gürcistan'ın bazı topraklarını alma ve orada yaşayan Hristiyan Gürcülere haklar vermek şeklinde yaklaşım sergilemiştir. Fakat Gürcüler, Osmanlı Devleti'ne bağlı veya bağımlı bir devlet olmak istememişlerdir. Komitede bulunan Leo Kereselidze'nin fikirleri de bu doğrultuydu.¹⁴⁷ 14 Eylül 1914 tarihinde Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim, Gürcistan'ın endişelerine karşılık Kereselidze'ye savaşı ittifak devletlerinin kazanması halinde bazı garantilerde vermiştir. Bu garantilere göre, Gürcistan bağımsız bir devlet olacak, Osmanlı Devleti ve Rusya Gürcistan'da egemenlik iddiasında bulunmayacak ve bağımsız Gürcistan'ın sınırları çizilmiş olacaktır.¹⁴⁸

Aynı zamanda Gürcistan'ın Milli Bağımsızlık Komitesinin diğer üyeleri Giorgi Machabeli ve Mikhako Tsereteli, Kafkasya'nın ve Gürcülerin durumunu göz önünde bulunduran planlarını Alman Dışişleri Bakanlığı'na sunmuşlardı. 24 Eylül 1914'te sunulu *Transkafkasya'nın Rusya'dan ayrılması ve daha sonraki siyasi düzenlemesi* temalı ilk planın çerçevesi; silahlı ayaklanmaların örgütlenmesi ve Rusya'nın Kafkasya'daki seferberlik planının bozulması, Rus ordusunun Kafkasya'daki muharebe kabiliyetinin bozulması ve bazı diğer önlemlerin uygulamasıydı. Bu plan çerçevesinde Gürcü Bağımsızlık Komitesine, Gürcü gönüllü müfrezelerin oluşturulması için 200 bin Alman markı tahsis edilmişti. Devlet örgütlenmesi açısından Transkafkasya devletlerinin bir konfederasyonu modelini de sunan plan yerini 27 Eylül'de sunulan yeni bir projeye bırakmıştır.¹⁴⁹ *Kafkasya'nın gelecekteki politik organizasyonu ve tarafsızlaştırma projesi* adlı bu yeni projede Gürcü Krallığı, Ermeni-Tatar-Kantonu ve Dağ Halkları Federasyonları olarak örgütlenen üç ayrı siyasi yapıdan

¹⁴⁷ Çolak, a.g.e., s. 87-88.

¹⁴⁸ 14 Eylül 1914 tarihinde büyükelçisi Wangenheim'in Gürcülerin isteklerinin ön planda tutulduğu ve Kereselidze'ye taahhüt ettiği desteklerin kapsamını içeren maddeler şu şekildedir: "1. Gürcistan bağımsız bir devlet olacak ve ne Rusya ne de Osmanlı Devleti Gürcistan üzerinden herhangi bir hükümler kurmaya kalkmayacaklardır. 2. Şimdiye kadarki tarihlerinde Gürcistan'ın bir parçası olarak görülen bölgeler, yine Gürcistan'a ait olarak kalacaktır. Novorossiisk'nin 60 km. güneyinden Karadeniz'e, oradan Kutais, Tiflis bölgesini de içine alarak Dağıstan sınırına, Zakataly'i de dahil olmak üzere Gökçe Gölü'ne ve ayrıca Batum, Ahıska, Ahılkelek ile Gürcistan sınırı içerisindeki Müslüman Gürcülerin yaşadığı bölgeler, Gürcistan'a ait olacak. Gence, Kars ve Erivan Gürcistan sınırları dışında kalacaktır."; Çolak, a.g.e., s. 91-92.

¹⁴⁹ Archil Chachkhian, "1910-იანი წლების ქართველი "პროგრესისტები", ქართული ლეგიონი და გერმანიის სარდლობის ამიერკავკასიური პოლიტიკა-1910'lu yılların Gürcü "Progermanları" Gürcü Lejyonu ve Almanya Komutanlığının Transkafkasya Politikası", *დიდი თამაში კავკასიის რეგიონში, გლობალური და რეგიონალური ძალები, მათი ინტერესები და მოქმედების სტრატეგია-Kafkasya Bölgesindeki Büyük Oyun, Küresel ve Bölgesel Güçler, Çıkarları ve Eylem Stratejileri*, LEPL - David Agmashenebeli Gürcistan Ulusal Savunma Akademisi, Tiflis, 2021, s. 68.

meydana gelen tarafsız bir Kafkasya Devletler Birliği kurulması şeklinde bir çözüm düşünülmüştür. Gürcü Krallığı'nın sınırları ise Tiflis, Sohum, Kutais, Batum ve Kars'ın bir kısmını içermekteydi.¹⁵⁰

Almanya'nın Gürcistan'da yürüttüğü bir diğer faaliyet Gürcü lejyonunun yapılandırılmasıdır. Gürcü lejyonu; Osmanlı topraklarında kurulan, teşkilatı İstanbul'da bulunan Alman askerî yetkilisine bağlı bir askerî birlikti. Bu birliğin kurulması ve öngörülen işlevleri Almanya'nın Kafkasya üzerine kurduğu planın stratejik alt yapısını oluşturmaktaydı. Almanya, Gürcü lejyonunun kurulmasıyla birlikte Rusya'ya karşı çıkan ayaklanmaların yayılacağını öngörmekte ve Gürcülerin bağımsız bir devlet kurma isteğinin gerçekleşmesinde yardım edebileceğini düşünmekteydi. Siyasi bir alt yapının lejyonun kuruluşunda etkin olmasıyla birlikte, Gürcü İhtilal Komitesi için propaganda aracı olarak da lejyonun kurulması amaçlanıyordu. Gürcü aydınları da Osmanlı Devleti içinde bir Gürcü lejyonu kurulmasını desteklemekteydi. Osmanlı Devleti ve Almanya'nın desteği ile bağımsızlık düşüncesini taşıyan Gürcü aydınlarından Kereselidze, İttihat ve Terakki'ye mensup Enver ve Talat Paşalar ile Wangenheim aracılığıyla Eylül 1914'te yaptığı görüşmelerde, kurulacak lejyonun III. Ordu'nun emrinde olması ve tüm teçhizatının Almanya tarafından karşılanması şartıyla Trabzon'da oluşturulmasına karar verilmiştir. Başlangıçta Osmanlı Devleti, lejyonun Osmanlı topraklarında kurulmasında istekli değildi fakat taleplerinin kabul edilmesiyle bu fikre olumlu yaklaşılmaya başladılar.¹⁵¹

Lejyonda yer alan Gürcü askerler, savaşlarda esir alınan ve iltica eden Gürcülerden oluşmaktaydı. Ayrıca Osmanlı yöneticileri Osmanlı sınırları içinde yaşayan ve Osmanlı vatandaşı olan Gürcüler de lejyonda yer alabilecekti. Yapılan çalışmalarla Ünye, Samsun, Trabzon, Rize, Sivas, Amasya'dan askerler toplanmış, Almanya ve Avusturya'daki esir kampından subay temini edilmiştir. Gürcü lejyonu 11 Kasım 1915 tarihine gelindiğinde 620 asker ve 7 subaya erişen sayısıyla faaliyete geçmeye hazırdı.¹⁵² Lejyonun Osmanlı topraklarında kurulumu gerçekleşmiş olmakla birlikte zamanla çeşitli olumsuzlukların yaşanması Gürcü lejyonunun kaldırılmasına giden süreci başlatmıştır. Bu olumsuzluklardan ilki lejyona toplanan asker sayısının zamanla azalmasıdır. Mart 1916'da lejyonda 1200 kişi bulunurken 1917 yılına gelindiğinde sayı 200'e kadar düşmüştür. Düşüşün yaşanmasında, firari olayları ile askerlerin sıtma ve kolera gibi hastalıklara yakalanması başlıca etkenler olmuştur. Bunların yanı sıra Alman ve Gürcü subaylar arasında anlaşmazlıkların yaşanması, alınan neferlerin askerlik eğitimini ilk lejyonda alması ve bu eğitimin temel düzeyde olması gibi nedenler de bulunmaktaydı. III. Ordu'nun geri çekilmesinden dolayı lejyonun görev

¹⁵⁰ Çolak, a.g.e., s. 89.

¹⁵¹ Abdullah Bay, "Birinci Dünya Savaşında Gürcü Lejyonu ve Faaliyetleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 9(18), 2015, s. 77, 81; Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 178.

¹⁵² Sadık Sarısan, "Trabzon Mıntıkası Teşkilât-ı Mahsusa Heyet-i İdaresinin Faaliyetleri ve Gürcü Lejyonu" **XIII. Türk Tarihi Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c. III, I. Kısım, Ankara 2002, s. 519-520.

yapamaması, Rusların Gürcüler ile ordunun iletişimini kesmeleri ile lejyonla birlikte hareket edilmemesi Osmanlı ve Alman yöneticilerin lejyonla ilgili yaşadıkları anlaşmazlıklar, dağılmasına neden olan diğer faktörlerdi.¹⁵³ Böylelikle Almanya'nın Rusya karşısında kazanç sağlamak maksadıyla büyük umutlarla kurduğu lejyon, beklentiyi karşılayamamıştır. Ayrıca Gürcistan'da Rusya'ya karşı ayaklanmalar da başarı gösterememiştir.

2.1.2. Osmanlı Devleti'nin Gürcü Politikası

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Kafkasya ve Gürcüler üzerindeki planları uygulamayı düşündüğü politiklar çerçevesinde oluşmuştur. Bu kapsamda 93 Harbi dolayısıyla kaybettiği Kars, Ardahan ve Batum'u geri alma, Müslüman ve Türk nüfusun bölgede bulunması ve bölgenin stratejik önemi Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Kafkasya politikasının çerçevesini belirlemektedir.¹⁵⁴ Osmanlı devlet yönetiminde etkin olan İttihat ve Terakki mensuplarının da Kafkasya üzerine odaklanması ve Enver Paşa'nın idealinin içinde barındırdığı Kafkasya'daki ve Orta Asya'daki Türklerin bağımsızlıklarını sağlama ve bölgedeki Rus etkinliğini azaltmak politikaların yönünü daha da belirginleştirmiştir. Aynı zamanda Kafkasya'da bulunan halkların, bağımsızlıklarını kazanma isteği doğrultusunda Osmanlı Devleti'yle iletişime geçmesi de Osmanlı Devleti'nin bölgeye yoğunlaşmasını beraberinde getirmiş ve böylece bölgeye Osmanlı ilgisi daha da artmıştır.¹⁵⁵

Osmanlı Devleti Kafkasya'daki durumu takip etme ve Rusları Kafkasya ile meşgul kılmak için planlarında Gürcülere yer vermektedir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na dahil olmadan önce mücadele edeceği karşı bloğun hareketlerine karşı koymak için ön hazırlık yapmak maksadıyla kurulan Teşkilât-ı Mahsusa'nın 1914 Ağustos ve Ekim aylarındaki faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Teşkilât-ı Mahsusa üyelerinden İstanbul'da bulunan Nail Bey ve Rıza Bey ile Erzurum'daki üyeler, Trabzon'a gelmiş; iki heyet mevcut durumda adımların ne yönde atılacağına dair gayri resmî toplantılar düzenlemişlerdir. Yapılan görüşmeler belli başlı esaslar etrafında toplanmıştır. Bu esaslar içinde Rusya karşısında atılacak adımların ne şekilde olacağına dair görüşler bulunmaktadır. İleri sürülen fikirlerden biride Gürcülerle temas etmektir. Gürcüler özelinde alınan kararlarda; Gürcülerin savaşa karşı tutumu hakkında bilgi alma, Gürcüleri Osmanlı Devleti tarafına çekmek, silahlandırmak ve Gürcülerin önde gelenlerini Trabzon'a getirmek yer almaktadır.¹⁵⁶ Bu doğrultuda Teşkilât-ı Mahsusa'nın Trabzon'daki merkezi harekete geçerek Gürcistan'a silah sevk etmiş, aynı zamanda Hasan Efendi adında bir Gürcü yüzbaşını Batum'a göndererek *Gürcü İhtilal Heyet-i Merkeziyesi* kurulmuştur. Gürcülerin bu heyete katılımı teşvik edilmiştir. İstihbarat

¹⁵³ Çolak, a.g.e., s. 97-107. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bay, a.g.e., s. 88-90; Sarısan, a.g.e., s. 520-523.

¹⁵⁴ Karal, a.g.e., s. 414.

¹⁵⁵ Reha Yılmaz, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti", *OAKA*, 3 (6), 2008, s. 122.

¹⁵⁶ Arif Cemil, *I. Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1997, s. 21.

alışmaları için de Rıza Bey hem resmî hem de gayri resmî kişilerden oluşan muhbirleri Gürcistan'a göndermiştir. Rıza Bey'in Gürcistan'a gönderdiği kişiler arasında kadın, erkek ve çocuklar da bulunmaktaydı. Gürcistan'daki oluşumlardan haber almakta kullanılan kişiler ücret karşılığında bu eylemi gerçekleştirdiklerinden, ücret ödenmediği zamanlarda istihbaratta aksaklıklar yaşanıyordu. Rıza Bey Gürcüleri kendi yanına çekmek maksadıyla maddi destekte bulunmuş bağlılık oluşurmaya çalışmıştır. Yakınlık sağlanan kişiler ise Batum'a gönderilmiştir. Rıza Bey alışmalarında Gürcistan ile iletişime geçmek ve bilgi almak için Gürcistan sınırına yakın iki ana kanal oluşurmıştır. Gürcistan özelinde yapılan bütün bu istihbarat çalışmalarından karşılık alınmış Gürcistan'da Rus aleyhinde faaliyetlerin ortaya çıkması temin edilmiştir.¹⁵⁷

Gürcüler ile etkileşimde bulunan bir diğer Türk Süleyman Askerî Bey'dir. Kendisi Nail ve Rıza Beylerin Trabzon'a gişmesinden sonra Teşkilât-ı Mahsusa'nın genel başkanlığına getirilmiştir. Süleyman Askerî Bey, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasından önce yaptığı çalışmalarda hem Gürcüler hem de Almanlar ile diplomatik etkileşimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Süleyman Askerî Bey tarafından bir heyet Trabzon'a gönderilmiştir. Heyet Mosel ve şmit adlı iki Alman ve on altı Gürcü'den oluşmaktaydı. Almanlar elçi tarafından Gürcüler ise Süleyman Askerî Bey tarafından gönderilmiştir. Süleyman Askerî Bey, Trabzon'a bahsedilen heyeti göndermeden önce on altı Gürcü ile gizli sözleşme yapmıştır. Sözleşmenin içeriğinde Osmanlı toprakları içinde ve Rusya'da Gürcü gönüllü birliklerinin kurulması, Rus ordusundaki Gürcülerin Osmanlı lehine alışması, Gürcistan'da savaş başlamadan bir teşkilat kurulup Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanması için her şekilde destek verilmesi gibi maddeler yer almaktaydı. Süleyman Askerî Bey de bu şartlar yerine getirildiği ve savaş kazanıldığı takdirde Gürcülerin bağımsızlıklarını temin etmekteydi. Trabzon'a gelen Gürcü ve Almanlar Otel Suis adlı İsviçre otelinde kalmış, Almanlar ise oteli bir karargâh olarak şekillendirmiştir. İttihat ve Terakki mensuplarından Kara Kemal Bey de Trabzon'a gelirken bu heyetle karşılaşmış, Gürcüler ile iletişime geçmiş ve Trabzon'da meydana gelen bu gizli görüşmede; Almanya'nın savaş planlarında Gürcülere de yer vermek istediğini ifade etmiştir. Almanların özellikle heyetin içinde yer alan Gürcistan'ın bağımsızlığını arzulayan, kendisini İsviçre'deki bir üniversitede müderris olarak tanıtan Kerel adında bir Gürcü ile yakın etkileşimleri, bu düşünceyi bemimsediklerini göstermektedir. Trabzon'da meydana gelen bu oluşumun faaliyetleri hakkında Teşkilât-ı Mahsusa'nın merkezi İstanbul'da herhangi bir karar alınmazken, Kemal Bey, gelen Gürcülerin durumu, niyetleri ve yapılması düşünülen faaliyetler hakkında müzakereler yapmaya ve denetim alanı oluşurmaya başlamıştı. Bu doğrultuda kararlar alınıp yazılı hale getirilmiştir. Alınan kararlarda Gürcüler Osmanlı tebaası sayılıp Teşkilât-ı Mahsusa'ya alınacak ve Gürcülerin yapacağı herhangi bir hareket Teşkilât-ı Mahsusa'nın Trabzon şubesinin bilgisi çerçevesinde olacaktır. Gürcüler aynı zamanda Almanlarla ilişkilerini kesecek, Alman ve Gürcüler Teşkilât-ı Mahsusa'ya ye bir Türk yetkili olmadan ülkede hiçbir resmî makamla ve Alman konsolosu ile grşmeyecek ve

¹⁵⁷ Sarısan, a.g.e., s. 496-499.

otele giriş çıkışlar Teşkilât-ı Mahsusa'nın kontrolü dahilinde olacaktır.¹⁵⁸ Nitekim ortaya çıkan bu savaşta henüz herhangi bir tarafta yer almayan Osmanlı Devleti, toprakları içinde oluşan bu ortamın dikkat çekmemesi için alınan kararların bu doğrultuda olması gerekiyordu.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya üzerindeki faaliyetlerinde teşkilatın Erzurum, Van ve Trabzon merkezlerinde atılacak olan adımlarda bir bütünlük oluşmamıştır. Dolayısıyla bu eksik yön fark edilmiş, Rus karşıtı faaliyetler gerçekleştirmek ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın doğudaki faaliyetlerini bir cemiyet altında toplamak amacıyla 12 Ekim 1914'de *Kafkas İhtilal Cemiyeti* kurulması kararlaştırılmıştır. Erzurum merkezli kurulan cemiyette Trabzon ve Van'da yönetim birimleri oluşturulmuştur. Cemiyetin kuruluşunun ardından, İstanbul'da bulunan Süleyman Askerî Bey, bölgede yapılması istenilen faaliyetlerin belirtildiği talimatı Rıza Bey'e iletmıştır.¹⁵⁹ Talimatta Kafkasya'da Rus karşıtı bir ayaklanma çıkartmak maksadıyla bir oluşum sağlanmasında Gürcüler ve bilhassa Hristiyan Gürcüler ile iletişimin ön planda tutulduğu görülmektedir.¹⁶⁰ Teşkilât-ı Mahsusa üyeleri de Gürcistan'daki başarının Hristiyan Gürcüler ile birlikte hareket edilmesine bağlı olduğu düşüncesindeydiler. İletişimi bir ileri seviyeye çıkaran Kafkas İhtilal Cemiyeti, Kafkasya'ya ve Anadolu'ya beyannameler göndererek halkları Rusya'ya karşı ayaklanma çıkarmaları için teşvik ediyordu. Aynı zamanda Rus topraklarına gizlice geçişler yaparak bölgedeki durumu takip etme, depoları tahrip etme ve ilerleyen süreçte Osmanlı ordusunun bölgeye ulaşması neticesinde yardıma bulunmak maksadını güden faaliyetleri gerçekleştirmek için yoğun olarak Müslüman Gürcülerin bulunduğu alanlara sevkیاتlar yapmışlardır. Belirledikleri alanlardaki faaliyetleri gerçekleştirmek maksadıyla gönderilen malzemeler ise Rusların yoğun tedbirleri karşısında sekteye uğramış bahsedilen çalışmalar hazırlık aşamasında kalmıştır.¹⁶¹ Fakat devletler arasındaki faaliyet sirkülasyonu devam etmekte Rusya'nın Trabzon'daki casusluk faaliyetlerinde Ermenileri kullanmasına karşın Teşkilât-ı Mahsusa üyelerinden olan Hristiyan ve Türk (Müslüman) Gürcüler Rus yanlısı gibi görünüp Rus konsolosluğuna yanlış bilgiler aktarmaktaydılar.¹⁶²

¹⁵⁸ Arif Cemil, a.g.e., s. 21-26.

¹⁵⁹ Vahdet Keleşyılmaz, "Kafkas Harekâtının Perde Arkası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVI (47), Temmuz 2000, s. 375.

¹⁶⁰ Süleyman Askerî Bey'in Rıza Bey'e gönderdiği talimatlar; "1. Gürcistan'da başarılı olmak için Gürcüler ve özellikle Hristiyanlarıyla ilişki kurmak ve örgütleriyle temasa girmek gereklidir. 2. Almanlarla talihimizi bağlamış ve işbirliği etmiş olduğumuzdan bunların maksadımıza hadim bir surette istihdamları gereklidir. 3. Bundan dolayı orada bulunan Gürcüler ve Almanlarla birlikte hareket etmek -örgüte ve duruma egemen olmamız kaydıyla- çıkarımıza uygundur. Bunun için Alman ve Gürcülerle sizden teşkil ettiğiniz karma komisyonun oyu olmadıkça hiçbir hareket yapılmaması ilkesini koymak ve tamamen korumak gereklidir. 4. Gürcüler dahilde örgütlenmeye sevk ve Muzel'e de bu husus gereken surette telkin ediliyor. 5. Kereli'nin kurulması arzusunda bulunduğu lejyon behemehal sizin uygun göreceğiniz yerde ve denetim altında bulunmalıdır. 6. Dikkat çekilen nümayişkâr hareketler yapılmaması, henüz bizim tarafta yapılacak düzenleme ve hazırlıkların tümüyle örtülmesi gereği icap edenlere bildirilmelidir. 7. Muzel ve Kereli'nin iyi idare edilmesi ancak kabil olamayacağına kanaat hasıl olduğu dakikada gereğine bakmak üzere durumun bildirilmesi."; Vahdet Keleşyılmaz, "I. Dünya Savaşı Başlarında Kafkasya ve Çevresine İlişkin Stratejik Yaklaşım ve Faaliyetler", *Türkler*, c. 13, Ankara, 2002, s. 395.

¹⁶¹ Yücel Yiğit, "I. Dünya Savaşı'nda Kafkas İhtilal Cemiyetleri'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, III (73), Temmuz-Aralık 2015, s. 277.

¹⁶² Ahmet Cemil, a.g.e., s. 80.

Osmanlı Devleti'nin Kafkasya üzerindeki çalışmaları Gürcülerin katılımı ile işbirliğine dönüşüyordu. Osmanlı Devleti'ne sığınan Gürcü aydınları, Teşkilât-ı Mahsusa ile görüşmeler yaparak iki devlet arasındaki işbirliğini resmileştiriyorlardı. Bu kişiler Gürcü millîyetçiler olup Trabzon'da birleşip *Amile Havari Komitesini* kurmuşlardır. Komite başkanı olan Arşimandrit Nicolagos ile ana hedefleri olan Gürcistan'ın bağımsızlığı konusunda anlaşma sağlayıp savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin Gürcistan topraklarına girdiği vakit yapılacaklar netleştirilmiştir. Gürcüler ise Osmanlı ordusunun yanında yer alma ve Rusya'ya karşı ayaklanma çıkarma şartı ile Osmanlı'nın silah-para-levazım gibi ihtiyaçlarının temini doğrultusunda anlaşma sağlayarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacaklarını bildirmişlerdir. Harbiye Nezareti Gürcüler ile bahsedilen antlaşmayı sağlamakta fakat temkinli yaklaşmaktadır. Bu doğrultuda III. Ordu Komutanı Vehip Paşa ve Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'in komite hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Komitenin teşkilat yapısının zayıflığına ve güven problemi aşıladığına dair raporları dikkate alınıp temkinli yaklaşılması yönündeki ifadeleri dikkate değerdir.¹⁶³

Osmanlı Devleti ve Gürcüler arasında güven problemi, savaş öncesi ve savaş sırasında devamlılığını korumuştur. Bu kapsamda aradaki güven problemlerinin aşılması maksadıyla Gürcü Millî Komitesi ile anlaşmalar sağlanıp istenilen şartlar yapılan bir dizi müzakereler ile belirleniyordu. Osmanlı-Gürcü anlaşmazlıklarının ve güven problemlerinin ana sebebini ise Batum ve Müslüman Gürcüler oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti ve Gürcüler her iki konuda ortak paydada buluşmamakta ve her iki unsurun kendi ülkelerinde kalması için gayret göstermekteydiler. Almanya ise Kafkasya üzerindeki planlarının sekteye uğramaması için Osmanlı Devleti ve Gürcüler arasındaki anlaşmazlıkları yakından takip etmekte ve çözüme kavuşturulması için aracı olmaktaydı.¹⁶⁴

2.2. İtilaf Devletleri ve Gürcüler

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile İttifak devletlerinin planlarına dahil olan Gürcüler, onların planlarında da yer almıştı. Rus egemenliği içinde bulunan Gürcüler, İngiltere ve Fransa'nın da etkileşimde bulunduğu bir halk olmuştur. Kafkasya'nın stratejik önemi, İtilaf devletlerinin de dikkatini çekmekte savaş öncesinde yapılan diplomatik görüşmeler etrafında Kafkas coğrafyasını ellerinde tutmanın ehemmiyeti yapılan gizli anlaşmalarda kendini göstermekteydi.

Gürcüler savaşın başlangıcında Rusya'nın bir parçası olarak savaşta yer almaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında İngiltere'nin ve Fransa'nın müttefiklerinin bir parçası olması sebebiyle Gürcistan'a dair özel bir planları bulunmamıştır. Fikirlerinin değişmesi aynı zamanda Gürcistan'a dair yönelimlerde farklılıkların oluşması, Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesi ve Rusya'nın bölgedeki

¹⁶³ Yiğit, a.g.e., s. 278.

¹⁶⁴ Çolak, a.g.e., s. 155; Osmanlı Devleti ve Gürcüler arasındaki ilişki ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşulması için yapılan faaliyetlerin ayrıntıları için bkz.; Çolak, a.g.e., s. 146-162.

varlığının zayıflaması ile olmuştur. Fakat Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasında İngiliz ajanlarının Transkafkasya üzerinde faaliyetlerde bulunmadığı söylenemez. Savaşın en başında İngilizler ve Fransızlar Tiflis'te Anglo-Rus ve Fransız-Rus bürolarını kurmuşlardır. Ardından İngilizler *Respublika* ve *Kavkazskoe Slovo* adlı iki gazeteyi yanlarına çekerek bölgede varlıklarını göstermişlerdir.¹⁶⁵

Rusya ise I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Kafkasya'nın bulunduğu coğrafya itibariyle önemli olması nedeniyle bölgedeki mevcut konumunu daha da güçlendirmeye çalışmıştır. Nitekim hem güneydoğudan İran ve Hindistan'a olan uzantısı, güneybatıdan Osmanlı toprakları ve boğazlara erişme bakımından tarihsel Rus emellerinin gerçekleşmesini sağlamada ve bu bölgelere yönelmede giriş kapısı olarak Gürcistan'ın görülmesi, Rusya'yı Gürcü coğrafyasına çeken faktörlerdi. Bölgenin ulaşım ve askerî bakımdan olanaklarının kuvvetlenmesi hususuna önem veren Rusya'nın Gürcü coğrafyasındaki yapılanması, savaş yıllarında askerî-stratejik ve ticarî-ekonomik çıkarları doğrultusunda olmuştur. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımıyla savaşın Gürcü coğrafyasına yayılması, Gürcistan'ın kıyı bölgelerine Rus subayların yerleşmesi, askerî yapılanmaları teşkil etmiştir. Stratejik önemini arttırmak maksadıyla bölgedeki ulaşım araçları üzerinde duran Rusya, Karadeniz boyunca ve iç bölgelerde hızlı demiryolu inşasına önem vermiştir.¹⁶⁶

2.3. I. Dünya Savaşı'nın Başlangıcı ve Gürcülerin Savaş Karşısındaki Tutumu

I. Dünya Savaşı, 1914 Haziran'ında başlamış ve daha önce şekillenen siyasî, ekonomik ve toplumsal çıkar çatışmalarının devletleri karşı karşıya getirmesiyle ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'nın nedenleri olarak çıkar çatışmalarının uzantısı ile sömürgeciliğin birçok kıtaya yayılması, devletlerin sömürge uzantılarında rekabetin artması, Fransız Devrimi'nin başta Avrupa olmak üzere balkanlara yayılan milliyetçilik ve liberalizm akımlarının halklar üzerine bıraktığı etki ve Almanya'nın dış politika uygulamalarında kendi çıkarlarının ön planda tutması sıralanabilir. Çıkar çatışmaları devletlerin yayılmacı politikalarının şekillenmesine yol açmış aynı zamanda *İttifak* ve *İtilaf* bloklarının oluşumuna zemin hazırlamıştır.¹⁶⁷ Devletler arasındaki çıkar çatışmalarının bir savaşa dönüşmesini fitilleyen olay ise 28 Haziran 1914'de Macaristan veliaht prens Farançois Ferdinand ve karısına Sırp asıllı Gabriel Prençip'in düzenlediği suikasttır. Yaşanılan bu olayın

¹⁶⁵ Gotsiridze, a.g.e., s. 26.

¹⁶⁶ Gotsiridze, a.g.e., s. 27-34.

¹⁶⁷ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 94-95; Bilindiği üzere I. Dünya Savaşı devletleri İttifak ve İtilaf bloğu olarak ikiye ayırmıştır. İttifak bloğunda Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan yer almaktaydı. İtilaf bloğunda ise başlangıçta İngiltere, Fransa ve Rusya bulunmuş daha sonra İtalya 1915 yılında İttifak bloğundan ayrılarak İtilaf bloğunda yer almıştır. Sırbistan, Belçika, Karadağ, Romanya, Yunanistan, Portekiz, Japonya ve Amerika Birleşik Devleti savaşın ilerleyen sürecinde itilaf bloğunda bulunmuşlardır. Devletlerin bloklaşması bahsedilen şekilde olup Rusya I. Dünya Savaşı sırasında (1917) ülkesinde yaşanan Bolşevik Devrimi'nden dolayı savaştan çekilmiştir.

ardından Avusturya'nın Sırbistan'a 28 Temmuz'da savaş ilan etmesi savaşı resmen başlatmıştır.¹⁶⁸ Avusturya'yı destekleyen Almanya ile İttifak, Sırbistan'ın yanında yer alan Rusya ile İtilaf bloğu oluşmaya başlamıştır. Eş zamanlı olarak seferberlik ilanlarının yapılması ve devletlerin birbirlerine savaş ilan etmesi ile süreç devam etmiştir. Nitekim Almanya; 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya, 4 Ağustos'ta ise Belçika'ya savaş ilan etmiş; İngiltere 4 Ağustos'ta Almanya'ya, Avusturya'da 6 Ağustos'ta Rusya'ya ve 23 Ağustos'ta ise Japonya Almanya'ya savaş ilan etmiştir.¹⁶⁹

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ise İngiltere ve Almanya ile yapılan müzakereler neticesinde gerçekleşmiştir. Her iki devlet de Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini istemekte ve özellikle Osmanlı'nın mevcut konumundan yararlanmayı düşünmektedir. Fakat Osmanlı Devleti ordusundaki mevcut durumun kötüye gidişini ve ülke ekonomisinin çökmekte olması sebebiyle ilk etapta tarafsızlığını koruma taraftarıydı. Nitekim 4 Ağustos'ta tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti, 11 Kasım'a kadar bu tutumunu koruyabilmiştir.¹⁷⁰ Üçlü İttifak bloğunda yer alan Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımı savaşın seyrinde değişiklik yapmış yeni cephelerin açılmasına neden olmuştur. Böylelikle tezin öznesinde yer alan Gürcistan, Rus egemenliği altında bulunması ve coğrafi yakınlık sebebiyle Osmanlı Devleti ile Kafkas cephesinde karşılaşmış ve Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olması ile bir cephe ülkesi haline gelmiştir.

Gürcüler, egemenliği altında bulundukları Rusya'nın da savaşa dahil olmasıyla savaşı yakından takip etmişlerdir. Gürcü basını savaş gidişatıyla yakından ilgilenmiş ve Gürcü halkına sürekli güncel bilgiler aktarmaya çalışmıştır. Yayımlanan gazetelerde savaşın seyri ile ilgili bilgiler verilmiş savaşa dair özel sütunlar açılmıştır. I. Dünya Savaşını başlatan olay hakkında bilgi veren *İmereti Gazetesi*'nin savaşa dair özel sütununda Farançois Ferdinand ve karısının ölümüne dair bilgiler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Gazetede aktarılan bilgilere göre, suikastın gerçekleşmesi Viyana'da yas ilan edilmesine neden olmuş, bu nedenle ülkede yapılması planlanan kutlamalar durdurulmuştur. Haberde ayrıca suikastı düzenleyen Gabriel Prençip'in ifadesine yer verilmiştir. İfadesinde "...uzun bir süredir üst düzey bir kişiyi millî saiklerle öldürmek istediğini" belirtmiştir.¹⁷¹ Savaşa dair haberlerin yansıtıldığı gazetelerden *Sakhalkho Purtseli*'de ise 1914 yılında başlayan savaşın çok fazla uzamayacağı birkaç aya biteceği yönündeki haberlere de yer verilmiştir. Diğer bir gazete *Batumis Gazeti*'de, savaşın sadece iki ülke arasında olmadığına, Avrupa savaşı olarak uluslararası

¹⁶⁸ Durmuş Yalçın vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 12. Baskı, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, s. 73.

¹⁶⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 99.

¹⁷⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, c. IX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s. 382, 399.

¹⁷¹ "Arşidük Franz Ferdinand ve Karısına Suikast", **İmereti**, No. 83, 19.06.1914, s. 3; bkz. Ek: 4.

bir boyut kazandığına, savaş hazırlıklarının çok önceden yapılmış olduğuna ve gizlice silahlanmanın devam ettiğine dair haberler aktarılmıştır.¹⁷²

I. Dünya Savaşı'nın başlangıç aşaması, blokların oluşumu ve seyri Gürcistan'da bulunan partiler tarafından da yakından takip edilmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte partilerin programlarında her ne kadar Gürcüler Rus egemenliği altında yaşasa da Gürcülerin savaşa dahil olması halinde İtilaf ve İttifak bloklarından hangi tarafta olunması gerektiğine dair tartışmalar gündemde olmuştur. Rus ve Alman yanlısı yönelimlerin tartışıldığı bu siyasi ortamda her iki tarafın Gürcülere sağlayacağı avantajlar gündemdedi. Bu doğrultuda Sosyal Demokratların Menşevik tarafı Rus yanlısı yönelim sergilemekte ve aralarında Alman yanlısı olanlar da bulunmaktadır. Menşeviklerden Rus yanlısı Noe Jordania'nın 1914 Ekim ayında Giorgi Machabel ile yaptığı toplantıda "Partimiz, İtilaf devletleri tarafından Rus demokrasisiyle birlikte çalışmaktadır. İngiltere'nin önderliğinde kazanacağına ve ardından müttefiki Rusya'yı daha demokratik bir rejim kurmaya zorlayacağına eminim, böylece biz de kazananlar masasından bir lokma alacağız"¹⁷³ diyerek ifade ettiği düşünceleri Rus yanlısı yönelimin amacını açıkça dile getirmekteydi. Sosyalist Federalist Partisi'nde ise Gürcülerin hangi blokta yer alması gerektiğine dair farklı görüşler vardı. Bir kısım Sosyalist Federalistler, Gürcistan'ın bağımsızlık veya özerklik kazanmasının Rusya'nın savaşta galip olmasıyla mümkün olabileceğini düşünüyorlardı. Sosyalist Federalistlerden Kita Abashidze ve Giorgi Zdanoviç'in görüşleri ise İngiltere ve Fransa'nın savaş sonrası etkin bir role sahip olacağı yönündeydi. Dolayısıyla yakın ilişkiler sağlarsa yapılacak olan müzakerelerde Gürcü halkının çıkarlarının da dikkate alınabileceğini düşünüyorlardı. Sosyalist Federalistlerin bir kısmı ise Almanya'nın savaşta başarılı olmasının Gürcülerin ulaşmak istediği bağımsızlık veya özerklik hedefi için ön koşul olacağına inanmışlardır. Alman taraftarı grup bu doğrultuda Rusya'ya karşı Kutais'de bir ayaklanma çıkarmayı planlamıştır.¹⁷⁴ Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Bolşevik kanadında ise çıkmış olan savaştan yararlanarak Rusya'ya karşı bir iç savaş başlatmak ve sosyalist temelli bir devlet kurmak düşünceleri yer almıştır.¹⁷⁵

I. Dünya Savaşı'nın başlaması Gürcü soylularının da gündeminde olmuştur. Savaşın başlaması soyluları harekete geçirmiş ve 3 Ağustos 1914'de Tiflis'te toplantı düzenlemişlerdir. Toplantıda alınan karar ile Rus ordusunun savaş ihtiyaçlarının karşılanması için para toplanılmıştır. Ardından Kutais soyluları tarafından gerçekleşen toplantıda ise soylular, Rusya'ya bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bu toplantıda, Gürcülerin ortak düşman karşısında birleşmeleri ve Rusya'nın içinde

¹⁷² Nodia İrakli, *პირველი მსოფლიო ომი ქართულ ნარატიულ წყაროებში - Gürcü Anlatı Kaynaklarında Birinci Dünya Savaşı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ivane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi – Beşeri Bilimler Fakültesi, Tiflis, 2019, s. 27.

¹⁷³ Gotsiridze, a.g.e., s. 77.

¹⁷⁴ Alexander Sergeyeviç Bendianişvili, *ეროვნული საკითხი საქართველოში 1801-1921 წწ - Gürcistan'da Ulusal Sorun 1801-1921 yılları*, Metsniereba Yayınları, Tiflis, 1980, s. 203.

¹⁷⁵ Gotsiridze, a.g.e., s. 107.

bulunduğu savaşta onlarla omuz omuza savaşılması gerekliliği üzerinde de durulmuştur. Soyluların Rus yanlısı faaliyetleri, II. Nikola'nın Kasım 1914'te Gürcistan ziyareti ile daha da artmıştır. Bu doğrultuda İmereti soylularının lideri Nizharadze, soylulardan oluşan bir birlik kurmayı ve savaşa katılma isteğini Petersburg'a iletmiştir. II. Nikola tarafından olumlu karşılanan bu istek çerçevesinde oluşturulan iki tabur askerle soylular, faaliyetlerine cephede de devam etmişlerdir.¹⁷⁶

Gürcü aydın ve siyasetçilerden Alman yanlısı yönelimi benimseyenler ulusal özgürlüklerine ulaşmada Rus faktörünü engel görüyorlardı. Rusya açısından başarısızlıkla sonuçlanacak bir savaş olmasını ümit eden Alman yanlıları faaliyetleri yurtdışında etkindi. 1914'te Cenevre'de faaliyet gösteren Gürcü aydınlar ve siyasetçiler *Gürcistan Millî Bağımsızlık Komitesini* kurmuşlardır. Kurulan bu yeni komitenin yürütecek olduğu çalışmalarının çerçevesi ve hedefleri belirlenmişti. Hedeflerinde; Gürcistan ile bağlantı kurmak, Gürcü siyasi güçlerinin hedef ve isteklerini öğrenmek, Gürcistan'da bağımsızlık fikrini yaymak, Gürcistan'a silah yardımı yapmak, Almanya'ya yönelik siyasi faaliyet sürdürmek ve Gürcistan'ın bağımsızlık mücadelesinde kullanmak üzere Osmanlı topraklarında Gürcü Lejyonu kurulması yer almaktaydı.¹⁷⁷ Giorgi Machabeli, Mikhako Tsereteli, Petre Surguladze, Leo ve Giorgi Kereselidze'nin içinde bulunduğu bu komite, fikir yakınlığından dolayı Almanya ve Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerde bulunmuştur. Komite her iki devlet ile görüşmeler yaparak Gürcülerin geleceğini garanti altına almayı hedeflemiştir. Komitenin Alman hükümeti ile yapılan görüşmelerinde Gürcüler; Rusya'ya karşı silahlı bir karşı koyma, direniş ve/ya kalkışma olursa, Almanya'nın Gürcü topraklarını korumayı ve Gürcü birliklerin ihtiyaç duyduğu silah yardımını yapmayı vaat ettiğini bildirmekteydiler. Aynı zamanda Almanya, savaşın kazanılması halinde Gürcistan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyacağı sözünü de vermekteydi. Komitenin Osmanlı Devleti ile yaptığı görüşmelerde ise Gürcü ve Osmanlı sınırları hakkında anlaşma sağlanmıştır. Antlaşmaya göre Çıldır ve Balvana hattını kapsayan topraklar ile Ardanuç'a uzanan kısmın Çoruh Nehri'ne olan sınırı Gürcü toprağı sayılacaktı.¹⁷⁸ Belirlenen sınır düzenlemeleri ile Gence, Aleksandropol, Erivan, Kars ve Ardahan Gürcü sınırları dışında kalmıştı. Antlaşmanın bir diğer maddesi ise Rusların elinden kurtulacak olan Gürcü topraklarında geçici bir Gürcü hükümeti kurulması hakkındadır. Antlaşmaya göre Osmanlı Devleti, kurulacak olan hükümete karşı çıkmayacak ve bağımsızlıklarını tanıyacaktır.¹⁷⁹ Böylelikle dünya savaşına evirilen bu savaşta, Gürcistan'da gerek Rusya'ya sadakatle bağlı olan siyasi partiler ve soylular gerekse Gürcistan içinde ve dışında bulunan siyasi ve aydın kesim farklı görüşler etrafında toplansalar da ortak paydalarına bakıldığında Gürcülerin çıkarları için yalnızca savaş meydanında değil diplomatik olarak da

¹⁷⁶ Gotsiridze, a.g.e., s. 79.

¹⁷⁷ Merab Vaçnadze, “ საქართველო 1907-1917 წლებში-1907-1917'de Gürcistan”, *საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde*, Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis, 2003, s. 43.

¹⁷⁸ Uça Bluaşvili, “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Gürcü-Alman-Türk Askeri İşbirliği Girişimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk-Gürcü İlişkileri: Tarih ve Çağdaşlık*, ed. İbrahim Tellioglu ve Roin Kavrelişvili, 1. Baskı içinde, Serander Yayınları, Trabzon, 2017, s. 99, 100, 101.

¹⁷⁹ Gotsiridze, a.g.e., s. 93.

savaşmaya başlamış oldukları görülmektedir. Bununla birlikte ortaya çıkan belirsizlik ortamında Gürcü önde gelenleri arasında bir fikir ve eylem birliğinin oluşmadığı da gözden kaçmamaktadır.

2.4. I. Dünya Savaşı'nda Gürcülerin Hazırlıkları ve Rus Bayrağı Altında Savaşan Gürcüler

28 Temmuz 1914 tarihinde I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Çar II. Nikola 30 Temmuz 1914'te Rusya'da genel seferberliğin başlaması konusunda Harbiye Nazırı Suchomlinov'a emir vermiştir.¹⁸⁰ Başlatılan seferberlik ile tüm Rus egemenliği altında olan halklar da seferberlik emrine dahil edilmekte ve savaş için hazırlıklara başlanmaktadır. Rusya'nın seferberlik emri doğrultusunda savaş hazırlıklarında Gürcüler bağlamında değinilecek husus cephede savaşacak olan askerlerin teminidir.

Rusya, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte askere alım konusunda düzenlemeler yapmıştır. Yapılan düzenleme ile yaş sınırında aralık belirlenmiş ve 21 ile 43 yaş arasında bulunan erkeklerin askerliğe alınması kararlaştırılmıştır. Bu yaş sınırının dışında olan ve ağır hastalıkla uğraşan, birine bakmakla yükümlü olan kişiler, tutuklular, mahkemesi devam edenler ve son sınıf öğrencileri askerlikten muaf tutulmuştur. Savaşa alınan Gürcülerin sayısında ise bazı çelişkiler bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında alınan asker sayısında veriler değişkenlik göstermekte ve çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu doğrultu orduya alınan Gürcü asker sayısında ifade edilen rakamsal farklılıklar 180.000, 200.000 ve 300.000 şeklinde kendini göstermektedir.¹⁸¹ Bu rakamlardan yaygın olarak kabul göreni yaklaşık olarak ifade edilmekle birlikte 200.000 rakamıdır.¹⁸² Bu bağlamda, tartışmalardaki sayı temellerine nasıl ulaşıldığını incelemekte fayda vardır. İlk olarak Mikheil Bakhtadze'nin literatüre kattığı Paris Konferansı'na gönderilen Gürcü askerî danışmanı olan General İlia Odishelidze'nin 3 Şubat 1919'da kaleme aldığı iki el yazmasındaki bilgileri inceleyelim. Gürcü ordusu hakkında bilgiler aktaran bu belgede toplanılan Gürcü askerlerin sayısına da değinilmiştir. Belge I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusuna gönderilen asker sayısının 180.000-200.000 arasında olduğunu ifade etmektedir. Elde edilen bu rakam içerisinde gönüllülerin yer aldığını Rus ordusunda sayıca fazla olan Gürcü subay ve generallerin ise bu rakama eklenmediğini aktarmaktadır. Aynı zamanda askere yalnızca Hristiyan Gürcüler alındığını ve Müslüman Gürcülerin ise askerlikten muaf olduklarından bu sayı içerisinde yer almadığına da değinir. Böylelikle belirtilen sayı Gürcistan'daki erkek nüfusun %20'sini teşkil etmekte askere

¹⁸⁰ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 436.

¹⁸¹ Gotsiridze, a.g.e., s. 109, 110, 112.

¹⁸² Alexander Bendianishvili, "საქართველო პირველი მსოფლიო ომისა და მეორე რუსეთის რევოლუციის პერიოდში - Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Rus Devrimi Sırasında Gürcistan", **საქართველოს ისტორია XIX- XX საუკუნეში - Gürcistan Tarihi XIX-XX Yüzyıllar**, c. IV içinde, Palitra L Yayınevi, Tiflis, 2012, s. 158; Akaki Surguladze ve Paata Surguladze, **საქართველოს ისტორია 1783-1990 - Gürcistan Tarihi 1793-1990**, Georgian Herald Yayınevi, Tiflis, 1991, s. 374.

alımdaki bahsedilen istisnaların olmasıyla birlikte askerlik çağındaki tüm erkek Gürcülerin savaşın yükünü taşıdığını da eklemektedir.¹⁸³ Bir diğer farklı rakamsal ifadeyi Giorgi Gotsiridze ortaya koymaktadır. Askere alınan Gürcülerin sayısını 300.000 olarak belirten Gotsiridze, bu sonucu incelemiş olduğu iki kaynaktan hareketle belirtir. İlk kaynak 1919'da Moskova Gürcü Derneği başkanı olan A. Sumbatov'un tarafından kaleme alınmış olan *Güçlü Bir Kucaklaşma İçinde (117 Yıllık Rus-Gürcü Birliğinin Genel Hatları)* (Rusça) adlı eserdir. İkincisi ise Temmuz 1918'de yayımlanan Pavle Ingorokva'nın *Gürcistan Topraklarının Sınırları Üzerine* (Gürcüce) adlı kitabıdır. Gotsiridze iki kitapta ifade edilen bilgileri karşılaştırması sonucunda I. Dünya Savaşı'na katılan Gürcü asker sayısını 300.000 olarak ifade etmektedir. Ingorokva'nın eseri 1916 tarım sayımına göre Gürcistan'daki yerli halkın nüfusuna ilişkin bilgi vermekte orduya alınan asker sayısına da değinmektedir. Ingorokna, 1916 yılında toplam Gürcistan nüfusunun 3.365.000 kişi olduğunu, bu nüfusun içinde 2.349.000 Gürcü'nün yer aldığını, bunlardan 2.111.000 kişinin Hristiyan Gürcü olduğunu söylemiştir. Savaş sırasında Gürcistan sınırları içinde yer alan Ahıska, Ahılkelek, Batum ve Ardahan haricindeki bölgelerden alınan asker sayıları şöyleydi: 1916 yılında köylerden celb edilen 199.000 neferin 167.000 Gürcülerden oluşmaktaydı. Aynı şekilde şehirlerden çağırılan 40.000 kişinin 19.000'i Gürcü idi. Böylece Gürcistan'da askere alınan toplam 239.000 kişinin 186.000'ini Gürcülerin teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlik de Rus ordusunda bulunan Gürcü subay ve generallerin eklenmesiyle sayının 200.000'e ulaşmış olabileceğini düşünmekteydi. Ayrıca Ingorokna, belirtilen veriler; 1917-1918 yıllarındaki sayıları kapsamamasından dolayı eksik bilgiler bulunduğu göz ardı edilmemesi gerektiğini askere alınan Gürcülerin sayısının ilerleyen süreçte artmış olabileceğini ileri sürerek rakamın 300.000 rakamına ulaştığını varsaymaktadır. Sumbatov tarafından elde edilen bilgilere göre ise Gürcistan'da 2.250.000 Hristiyan Gürcü yaşamaktaydı. Savaşa katılan Gürcü erkeklerin sayısı ise %14'ten fazla olmakta bu da ülke nüfusunun 1/7'sini kapsamaktaydı. Sumbatov aynı zamanda verileri Rus İmparatorluk rakamlarıyla da karşılaştırmaktadır. 170.000.000 olan Rus nüfusunun en fazla %7'sinin orduya alındığını belirtir. Başka bir ifadeyle Gürcistan'da askere alınan nüfusun Gürcistan genel nüfusuna oranı, imparatorluğun diğer yerlerindeki oranın iki katıdır. Buna göre 160.000 kişi gönderilmesi gerekirken 320.000 Gürcü askerin orduya alındığını tespit etmektedir. Ayrıca Mikheil Tsereteli, G. Machabeli ve D. Chiabrov eserlerinde de orduya alınan Gürcü asker sayısını 300.000 olarak belirtmektedirler. Gotsiridze karşılaştırdığı bu veriler ile Rusya saflarında I. Dünya Savaşı'na katılan Gürcü askerlerin sayısının yaklaşık olarak 300.000 olduğunu ifade etmektedir. Bahsedilen veri o dönemdeki Gürcü nüfusunun %13'nü teşkil etmekteydi.¹⁸⁴

¹⁸³ Mikheil Bakhtadze, "ორი დოკუმენტი საქართველოს არმიის ჩამოყალიბებისა და მდგომარეობის შესახებ (1918-1919 წლები)-Gürcü Ordusunun Oluşumu ve Durumu Hakkında İki Belge (1918-1919)", **Arşiv Çalışmaları, Kaynak Çalışmaları-Eğilimler ve Zorluklar Uluslararası Konferans Bildirileri**, 2018, s. 340.

¹⁸⁴ Gotsiridze, a.g.e., s. 112-115.

Görüldüğü üzere yapılan araştırmalarda I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda yer alan Gürcü askerlerin sayısı konusunda çoğunluk 200.000 rakamını ortak bir payda etrafında toplanmaktadır. Fakat diğer taraftan yapılan araştırmalarda ise bu sayının 200.000'den fazla (300.000-320.000) olduğuna dair görüşlerinde yer aldığı görülmektedir. Görüş farklılıkların oluşması normal bir durumdur. Çünkü Gürcüler Rus bayrağı altına savaşa katıldığından, Rus yetkilileri Gürcüleri ayrı bir şekilde kaydetmemişlerdir. Gürcüler, Ruslar ve diğer Ortodoks Hristiyanlar ile birlikte Ortodoks Hristiyan kategorisine dahil edilmiştir. Bu sebeple savaşa katılan Gürcü askerlerin sayısı konusunda yargılarda farklılıkların olması ve yaklaşık bir sayı belirlenmesi muhtemel bir sonuçtur.¹⁸⁵

I. Dünya Savaşı'nda yukarıda da görüldüğü gibi Gürcü askerlerin yanı sıra üst rütbe olarak Gürcü generaller de Rus bayrağı altında savaşta yer almıştır. Savaşta Rus ordusunda toplamda 25 Gürcü generali olmakla birlikte cephelerdeki başarılarından dolayı 23'ü Aziz George Haçı ile ödüllendirilmiştir. General Chkhetian en yüksek nişanı almış ve General Makashvili Doğu Cephe'sinde çevikliği ile kendinden *Siperlerin Generali* olarak bahsettirmiştir. General Odishelidze savaşın başlangıcında Birinci Ordu Kurmay Başkanı olarak görev yapmış ardından On Beşinci Kolordu ve Kafkas Ordusunu komuta etmiştir. Tümgeneral Vasil Gabashvili Üçüncü Kafkas Tüfek Tugayı'nı komuta etmekle birlikte Sarıkamış Muharebesi'nde kendinden bahsettirmiştir. Rus ordusunun ünlü generalinden Nikoloz Baratov (Barataşvili) ise Gürcü asıllı olup Sarıkamış Muharebesi'nde önemli rol oynayarak kendini göstermekle birlikte İran'da Rus ordusunun ilerleyişinde ve müttefiki olan İngiltere ile birleşmesi konusunda fayda sağlamada etkin rol oynamıştır. Gürcü General Giorgi Mazniaşvili ise Varşova yakınlarında meydana gelen savaşta ün kazanmış ve Rus birliklerinde Doğu Cephesi'nde görev yapan general, 1918 yılına gelindiğinde Karadeniz Sahili Birlikleri Komutanı ve Abhazya genel valisi olarak Gürcistan'da faaliyetlerini sürdürmüştür. Tümgeneral Vasil Dimitri Leonidze de Kafkas Cephesi'nde görev yapmış ve Nisan 1918'de ise Transkafkasya Ordusu'nda hizmette bulunmuştur. General Ş. Bakradze ise savaşta çalışmalarından ötürü iki adet Aziz George Haçı almıştır. Savaş yıllarında adlarından söz ettiren diğer generallerin isimleri ise; Dimitri Gedevanishvili, Giorgi Eristavi, Givi Amilakhvari, Abraham Vachhadze, Aleksandre Mikeladze, Giorgi Andghuladze, Zakaria Bakradze, Albay Nizharadze ve General Taras Vashakidze'dir.¹⁸⁶ Bahsedilen bu subaylar öne çıkan Gürcü generaller olup I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda yer alarak düşman karşısında Ruslar ile birlikte cephede mücadele etmişlerdir.

¹⁸⁵ Bakhtadze, a.g.e., s. 336.

¹⁸⁶ Gotsiridze, a.g.e., s. 118-123.

2.5. I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Askeri Harekâtlar (Kasım 1914-Şubat 1917)

Devletlerin birbirlerine savaş ilan etmesiyle Avrupa kıtasında başlayan I. Dünya Savaşı, Alman-Rus birliklerinin 1914'te Doğu Prusya, Varşova ve Galiçya cephesinde karşı karşıya gelmesiyle ve Alman üstünlüğü ile Avrupa kıtasında devam etmekteydi.¹⁸⁷ Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle savaş Kafkasya'ya yayılmış Kafkasya'da yeni bir cephe açılmıştı. Rusya savaşın başlangıcında birliklerini Avrupa'da yoğunlaştırmıştı. Fakat Rus Genelkurmayı tarafında Osmanlı Devleti'nin savaşa girme ihtimali göz önüne alınmış Ekim ayının sonunda toplamda 150.000 kişilik bir ordu oluşturularak Kafkasya'da muhafaza edilmiş ve savaşın başlamasıyla birlikte 4 Ermeni ve 2 Gürcü taburunun bu orduya katılması kararlaştırılmıştı.¹⁸⁸ Rus Kafkas Ordusu'nun bu savaştaki görevi Transkafkasya'yı Rusya'ya bağlayan Bakü-Vladikavkaz demiryolu hattı ile Tiflis-Vladikavkaz askerî yolunu ve Bakü'yü korumaktı. Rus Kafkas Ordusu bahsedilen yerleri korumasının yanı sıra Türk kuvvetlerinin Kafkasya'ya ilerleyişini engellemek ile de görevliydi.¹⁸⁹ Rus birlikleri karşısında, Osmanlı kuvvetlerinde 190.000 kişilik bir orduyla III. Ordu yer almış Hasan İzzet Paşa komutasında savaşan ordunun Kurmay Bakanı ise Gazi Bey olmuştur. 1 Kasım'dan itibaren Türk-Rus çatışmaları başlamış, Rus birlikleri Kafkasya'daki Rus-Türk sınırında Osmanlı karakollarına saldırmış ve sınırı geçerek Zivin, Doğu Beyazıt ve Diyadin'i ele geçirmişlerdir. 8 Kasım'da Osmanlı birlikleri ve Rus birlikleri Köprüköy'de karşılaşmışlar fakat bu saldırıda her iki taraf da kesin bir başarı elde edememiştir. İkinci kez 10 Kasım'da Enver Paşa'nın Hasan İzzet Paşa'ya ısrarıyla Köprüköy kısımlarında Osmanlı birlikleri hazırlıklı olmasa da Rus birlikleriyle tekrardan savaşmışlardır. Osmanlı birliklerinin bu karşılaşma sonucunda saldırısı ile Rus birlikleri kayıp vermiş ve geri çekilmiştir. Çekilme Rusların bulunduğu Azap bölgesinden de geri gidilerek devam etmiş fakat 17 Kasım'da Hasan İzzet Paşa durma kararı almıştır.¹⁹⁰ Hasan İzzet Paşa savaşın kış mevsimine denk gelmesi ve hava şartlarının kötüye gitmesi sebebiyle çatışmaların azalacağını düşünmekteydi. Fakat Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın düşüncesinde mevsim şartları dikkate alınmamakla birlikte ileri harekât fikri yer almaktaydı.¹⁹¹ Nitekim 15 Kasım'da Rusların Kafkas Cephesi'nde Batum garnizonunda Türk ilerleyişinin söz konusu olması, Lazlar ve Acarların Osmanlı taraftarı oluşu ve kendilerinden toplanılan birlikler ile birlikte Osmanlı ilerleyişinin Borçka, Artvin ve Ardanuç'a

¹⁸⁷ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 437.

¹⁸⁸ Karal, a.g.e., s. 415.

¹⁸⁹ A. Surguladze, “პირველი იმპერიალისტური ომი და თებერვლის ბგურჭუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუცია საქართველოში-Birinci Emperyalist Savaş ve Gürcistan'daki Şubat Burjuva-Demokratik Devrimi”, **საქართველოს ისტორიის წარკვეციბი - საქართველო 1900-1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Üzerine Denemeler - 1900- 1921'de Gürcistan**, c. VI içinde, Sabchota Georgia Yayınevi, Tiflis, 1972, s. 356.

¹⁹⁰ Karal, a.g.e., s. 416-417.

¹⁹¹ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 266.

kadar uzanması Enver Paşa'nın mevsimi dikkatte almayarak taarruz konusunda direktmesinde etki eden vesileleri oluşturmuştur.¹⁹²

Osmanlı karşısında Azap bölgesindeki yenilgi ve Osmanlı kuvvetlerinin Batum'a doğru ileri harekâtı, Rus ordusunun moralini bozmuştu. Batı Cephesi'nde bulunan II. Kafkas Kolordusu destek amaçlı istenilmiş fakat Almanya tarafından gerçekleştirilen taarruz nedeniyle birlikler yardıma gelememiştir. Enver Paşa, Ruslara karşı büyük bir kuşatma harekâtı düzenleme ve bu taarruzun başarılı olması halinde Kars'a kadar Osmanlı kuvvetlerinin ilerlemesinin gerçekleşebileceği düşüncesi ile savaş hazırlığına girişmiş ve planlamış olduğu taarruzu bizzat yönetmek için Erzurum'a gelmiştir.¹⁹³ Enver Paşa'nın Aralık 18'de taarruz emri ile 22 Aralık'ta Sarıkamış Harekâtı başlamıştır. İlk etapta Rus kuvvetleri baskına uğramış olsa da Osmanlı kuvvetleri yoğun kış şartlarının etkisi ile git gide gücünü kaybetmişti. Enver Paşa'nın taarruz yönündeki ısrarı nedeniyle geri çekilme mümkün olmamış ve III. Ordu da bulunan 90.000 Türk askeri şehit düşmüştür.¹⁹⁴ Osmanlı ordusunun yaşadığı bu hezimetin ve ağır kayıpların yanı sıra, Rus Kafkas Ordusu'nda da 30.000 asker hayatını kaybetmiştir. Kafkas Cephesi'nde yaşanan bu savaştan sonra cephede uzun bir süre ileri harekât gerçekleşmemiştir. 1915 yılı boyunca Osmanlı kuvvetleri bu bölgede savunmada kalarak ordunun güçlenmesine odaklanmıştır.¹⁹⁵ Osmanlı Devleti'nin bu yenilgisinden sonra 1915 yılı boyunca Ruslar Kafkas Cephesi'nde saldırılarına devam etmiştir. Van Gölü çevresinde yaşanan çatışmalarda Rus ilerleyişini engellemek için çalışmalar yürüten Osmanlı kuvvetleri, bu coğrafyada aynı zamanda Ermeniler ile de mücadele etmiştir. Osmanlı kuvvetleri Rusların ve Ermenilerin saldırılarını geri püskürterek bölgeyi koruyabilmiştir.¹⁹⁶

Kafkas Rus Ordusu'nun başına 24 Eylül 1915'de Grandük Nikola Nikolayeviç'in gelmesiyle birlikte Ruslar taarruz harekâtı yapmaya başlamışlardır. Bu harekâtın yapılmasında Grandük Nikola'nın orduya başkumandan olarak atanmasının ardından kendisiyle birlikte savaşta kullanılabilecek birçok malzemeyi getirmesi etkili olmuştur. Ruslar harekâtlarını İran Azerbaycan'ına yönelik yaparak Osmanlı Devleti'nin ve Almanya'nın İran'a yönelik faaliyetlerini durdurmayı amaçlamıştır. Fakat Ruslar bölgeye gelene kadar Osmanlı kuvvetleri Tebriz'e dek ilerlemiş ve burayı ele geçirmişti.¹⁹⁷ Rusların Kafkas Cephesi'ndeki taarruz harekâtının ileri seviyeye ulaştığı evre 1916 yılının kış ve bahar aylarında olmuştur. 26 Şubat 1916'da Erzurum ardından Muş ve Bitlis'i ele geçiren Rus kuvvetleri, Karadeniz boylarına yönelerek 19 Nisan'da Trabzon'u almıştır.

¹⁹² Allen ve Muratoff, a.g.e., s. 230-231.

¹⁹³ Genelkurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3'ncü Ordu Harekâtı**, c. II/I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 349-351.

¹⁹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **Enver Paşa**, c. III, Remzi Kitabevi, 2003, İstanbul, s. 125-126.

¹⁹⁵ Karal, e.g.e., s. 423-424.

¹⁹⁶ Fevzi Çakmak, **Büyük Harp'te Şark Cephesi Harekâtı**, haz. Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, İstanbul, s. 131.

¹⁹⁷ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 444; Çakmak, a.g.e., s. 180.

Türk kuvvetlerinden III. Kafkas Ordusu, Rusya'nın bu ilerleyişi karşısında Mayıs ve Haziran aylarında karşı taarruzda bulunsada başarılı olunamamış, Ruslar; Gümüşhane, Kelkit ve Erzincan'a kadar gelerek buraları da hâkimiyetleri altına almışlardır.¹⁹⁸ Temmuz ayında da karşılıklı taarruz harekâtları meydana gelmiş Rus kuvvetlerinin ilerlemesi bir taraftan sürerken, Oğnot Bölgesi'nde Türk başarısı olsa bile daha sonra bu bölge de Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Bütün bunların yanı sıra Ruslar karşısında moral verecek bir gelişme de yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki XVI. Kolordu'nun 8. Fırkası'nın Kafkasya Cephesi'nde bulunan II. Ordu Kumandanı Ahmet İzzet Paşa'ya yardım etmesiyle birlikte 7-8 Ağustos'ta Muş ve Bitlis Ruslardan geri alınmıştır. Fakat bu sevinç uzun sürmemiş Eylül ayının gelmesiyle birlikte kış şartlarının bölgede etkin olmasıyla Türk kuvvetlerinin taarruz öncesi mevzilerine geri dönmesiyle Eylül sonunda Muş Ruslar tarafından tekrar alınmıştır.¹⁹⁹ 1917 Şubat ayına kadar geçen süreçte Kafkas Cephesi'nde hareketlilik yok denilecek kadar az olup yalnızca kuvvetler keşif hareketlerinde bulunmuştur. Kış şartlarının ağırlaşmasıyla birlikte Türk ve Rus kuvvetleri konaklama bölgelerine çekilmiştir. Kış şartlarının birleşmesiyle III. Ordu da yaşamsal kaynakların tükenmesi dolayısıyla, askerlerde firar hareketlerinde de artış olmuştur. Görece imkânları daha iyi olsa da açlık, donma ve hastalık gibi olumsuz şartlar Rus tarafında da kendini göstermiş bu süreçte sayıları 100.000'e ulaşan hasta ve kayıplar yaşanmıştır. Hava şartlarının etkisiyle olumsuzluklar yaşansa da daha iyi durumda olan Rus kuvvetleri, gelecek yaz için Kafkas Cephesi'nde Osmanlı toprakları üzerinden ilerleyişine devam edeceğine yönelik taarruz planları yapmaktaydılar. Fakat Rusların bilindiği üzere yapmış oldukları ilerleme planları düşündükleri gibi gerçekleşmeyecek, ülkelerinde Şubat ayında gerçekleşecek olan ihtilal ile savaş politikalarında değişimler yaşanacaktır.²⁰⁰

¹⁹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 116; Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 444.

¹⁹⁹ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 296-297.

²⁰⁰ Genelkurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3'üncü Ordu Harekâtı**, c. II/II, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1993, s. 413-414.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA GÜRCİSTAN'IN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

3.1. Bolşevik İhtilali'nin Meydana Gelmesi

I. Dünya Savaşı'nda İttifak ve İtilaf devletlerinin karşılıklı askerî operasyonları devam etmekteydi. Fakat 1917 yılına gelindiğinde savaşın ağır yükü Çarlık Rusya'daki halklar arasında hareketliğe sebep olmuştu. Bu hareketlilik Rusya'da bir ihtilalin meydana gelmesine neden olacak süreci başlatmıştır. Bu sürecin kıvılcımları 1905 yılındaki Rus-Japon Savaşı ve 1905 Devrimi'nin bırakmış olduğu izin savaşın etkisiyle birleşmesi ile daha da ön plana çıkmıştır. 1917 Şubat (Mart) ve Ekim (Kasım) aylarında gerçekleşen ihtilaller Çarlık Rusya tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur.

Rusya'da ihtilalin yaşanmasına neden olan etkenler ülkede iç huzurun sağlanmamasından kaynaklanmaktaydı. Rusya, içinde bulunduğu savaşta cephede bulunan on beş milyon askerin yükünü omuzlarında taşımaktaydı. Bu yük mali açıdan Rusya'yı zorlamış, ülkede pahalılığının meydana gelmesine ve ülkedeki düzenin bozulmasına yol açmıştır. Halk arasında ise zenginlerin ve gerek çiftçilerin gerekse fabrikalarda çalışan işçi sınıfının yaşam standartlarındaki dengesizliğin iyice belirginleşmesi ve hayat şartlarının zorlaşması ihtilali tetiklemiştir. Savaşın getirdiği olumsuzluklar da zaten mevcut olan kötü yaşam koşullarını iyice zorlaştırmaktaydı sözgelimi istenilen başarının henüz sağlanamaması, boğazların ulaşımına kapatılması ve Rusya'nın müttefik olduğu devletlerden yardım alamaması da mevcut durumun iyileşmesini imkânsız hale getirmekteydi. Aynı zamanda Rusya'nın savaş esnasında kaybettiği topraklardan gelen sayıları iki milyona ulaşan mültecilerin St. Petersburg'a yerleşmesi, başkentteki yiyecek sıkıntısını daha da arttırmıştı. Gelişmelerin bu doğrultuda ilerlemesi ülkede yaşayanların tepkisine yol açmış, büyük çaplı grevlerin yapılmasına sebebiyet vermişti. Mevcut kıtlık sıkıntısının devam etmesiyle birlikte St. Petersburg'da fabrika çalışanları 23 Şubat'ta (8 Mart) yürüyüşlere başlamış, bu hareket 25 Şubat'a (10 Mart) gelindiğinde büyümüş ve bir ihtilale dönüşmüştür.²⁰¹

Rus Çarı II. Nikola ise olayların yaşandığı bu süreçte Rus ordusunun başında Pskov şehrindeydi. Durum hakkında bilgi edinen II. Nikola, Petersburg garnizonu kumandanı olan Chabalov'a düzeni sağlaması için emir vermişti. Muvaffak olunamayan sorun karşısında askerlerin

²⁰¹ Ataç, a.g.e., s. 241; Armaoğlu, a.g.e., s. 125.

de ihtilal hareketlerine katılması ile mesele daha da büyümüştür. Ülkede ihtilalin gerçekleşmesi ile Duma'da toplantılar başlamıştır. Duma'nın başkanlığını yapan Rodzyanko, II. Nikola'ya telgraf yollamış; ihtilalcilerin isteklerini dikkate almasını önermiştir. Fakat II. Nikola bütün bu ihtilal hareketlerinin Duma tarafından yapıldığını düşünmüş, 26 Şubat'ta Duma'nın dağılması emrini vermiştir. Emire riayet etmeyen Duma, meclis binası olarak kullanılan Tavrida Sarayı'nda kalarak mevcut durumu müzakere ederek çalışmalarına devam etmiştir.²⁰²

Duma ilk olarak vaziyetin kontrol altına alınabilmesi için 12 Mart'ta yine Rodzyanko'nun başkanlığında 12 üyeden oluşan geçici bir komite kurmuştur. Ardından bu komite 14 Mart'ta *Geçici Hükümet* olarak faaliyetlerde bulunmuştur. Geçici Hükümetin başkanlığına Prens Georgy Yevgenyevich Lvov, Savaş bakanı olarak Aleksandr Guçkov ve Dışişleri bakanı olarak da Pavel Miliukov getirilmiştir. Adalet bakanlığına ise sosyalist bir vekil olan Aleksandr Fyodoroviç Kerensky görevlendirilmiştir. Geçici Hükümetin kurulmasıyla beraber, hükümetten Çar'ın istifa etmesi doğrultusunda kararı vermesi istenmiştir. Geçici Hükümet dışında askerlerden ve işçilerden oluşan bir başka oluşum da meydana gelmiştir. Bu oluşum sosyalist alt yapıya sahip insanlardan oluşan ve *İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti* adı altında birleşen bir hükümettir. Düzenledikleri toplantıda Nikolay Semenovici Çheidze'i başkan olarak seçmişlerdir. Diğer taraftan ihtilal hareketleri devam etmektedir. Çar'ın istifası yönündeki çıkan kararı haber vermek için Guçkov ile komite üyelerinden Basil Şulgin Pskov görevlendirilmiş ve karar II. Nikola'ya tebliğ edilmiştir. II. Nikola tahtı kardeşi Grandük Michail'e bırakmıştır. 16 Mart 1917 de Michail de tahttan vazgeçmiştir. Yetkilerini Geçici Hükümete devreden Michail Rusya'da üç yüz yıl hâkim olan Romanov hanedanının son Çar'ı olmuştur.²⁰³

Geçici Hükümet'in göreve başlamasıyla ülke genelinde reformlar yapılmaya başlanmıştır. Siyasi suçtan tutsak olan ve sürülenler affedilmiştir. Basın, konuşma, toplanma, birlik kurma ve grev özgürlüğü verilmiştir. Dayak, ölüm cezası ve Sibirya'ya sürgünler kaldırılmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı da tanınmış ve hükümet meclis seçimleri için de hazırlıklar yapmaya başlamıştır.²⁰⁴ Geçici Hükümetin amaçlarında sosyal ve federatif bir cumhuriyet yaratmak vardı. Bu doğrultuda ırk, din ve sosyal statü ayrımı yapmaksızın bütün halkların eşit sayılacağına, kiliseye ait olan topraklara el koyulacağına ve köylülere topraklarının geri verileceğine dair yenilikler vaat ediyordu.²⁰⁵

Geçici Hükümet her ne kadar yönetimde söz sahibi gibi dursada İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti Geçici Hükümetin çalışmalarında kendi düşüncelerini yansıtmayan düzenlemeler karşısında fikirlerini benimsetebiliyordu. Sovyet taraftarları kendilerinden olmayanları *burjuva* veya *kapitalist*

²⁰² Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 456.

²⁰³ Vernadsky, a.g.e., s. 351-352.

²⁰⁴ Riasanovsky ve Steinberg, a.g.e., s. 490.

²⁰⁵ Karal, a.g.e., s. 504.

olarak adlandırıyor ve kendileri dışında olanları aralarına almıyorlardı. Kendi içlerinde de Sosyalist Devrimciler ve Sosyal Demokrat Parti olarak ikiye ayrılmışlardı. Sosyalist Devrimciler köylülerin haklarını gözetirken, Sosyal Demokrat Parti işçilerin haklarını ön planda tutmaktaydı. Sosyal Demokrat Parti de kendi içinde Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye bölünmüştü. İhtilalden sonra oluşan Geçici Hükümet ve İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetinin bakış açılarında farklılıklar göze çarpıyordu. Geçici Hükümet siyasi devrimi İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti ise sosyal devrimi savunuyordu. Sovyetler grubu ile Geçici Hükümet arasında fikir ayrılıkları savaşa devam edip etmeme konusunda da kendini göstermekteydi. Geçici Hükümette özellikle Miliukov daha milliyetçi bir yaklaşım sergilediğinden, savaşa devam edilmesi konusunda ısrarcı olmuştu. Sovyetler ise savaşın derhal bitmesi ve barış antlaşmasının yapılması görüşündeydiler.²⁰⁶

Bu anlaşmazlıklar Lenin'in Petersburg'a gelmesiyle kızıışmıştı. Miliukov'un savaşa dair düşüncesine eleştirel bir tavır sergileyen Lenin, 4 Mayıs'ta hükümet darbesine teşebbüs etmişti. Lenin'in bu girişimi başarılı olmasa da 15 Mayıs'ta Miliukov'un istifa etmesine neden olmuştu. Böylece Prens Lvov Geçici Hükümete başkan seçilirken Kerensky Savunma bakanı, Tereçenko Dışişleri bakanı oldu. Lenin 17 Temmuz'da bir kez daha hükümet darbesi teşebbüsünde bulundu. Bu girişimde de başarılı olamayan Lenin, Finlandiya'ya kaçmıştı. Bu tarihten sonra hükümette tekrar bir değişim oldu ve Lvov istifa etti yerine Kerensky geldi. Kerensky'nin başkan olmasıyla Rusya'da siyasî rekabet artık Bolşevik ve Menşevik mücadelesine evrilmiştir.²⁰⁷

Lenin'in içinde bulunduğu Bolşevikler sayıca az olsalar bile düşüncelerinde baskın oluşları kendilerini ön plana çıkarmaktaydı. Lenin Geçici Hükümete karşı hazırlamış olduğu program ile bir otorite olarak değişmez hedeflerini açıklamıştı. Buna göre üç hedef etrafında toparlanan düşünceleri şu şekildedir; savaşa son verilerek barışın sağlanması, yönetimin Sovyetlere geçmesi, köylülere topraklarının verilmesi ve fabrikaların ise işçiler tarafından denetlenmesidir. Fakat Geçici Hükümetin savaşa devam etme düşüncesi varlığını korumaktaydı. Nitekim bu doğrultuda adım atan Kerensky, Almanya ve Avusturya ile Galiçya cephesinde savaşa devam etmiştir. İlk süreçte başarılar görülse de karşı bloğun taarruzlarıyla Rus askerleri yenilgiye uğramış topraklar kaybedilmiştir. Alınan savaş kararının bu şekilde sonuçlanması Sovyetler arasında yankı uyandırmış, ülkede karışıklıklar tekrar gün yüze çıkarken askerlerin arasında Bolşeviklerin sayısı da artmıştır.²⁰⁸ Orduda yer alan komutanların siyasete yönelmesiyle de Kornilov ön plana çıkmış ve başkomutanlığa getirilmiştir. Bütün bu olaylar Rusya'da iki gücü ve ona bağlı olanları ayrıştırıyordu. İki güçten Geçici Hükümet ordudaki komutanlar (Kornilov) ile işbirliği altındayken Sovyetler ise birliğin sol kısmını oluşturan Komünist Parti'den bu gücü almaktaydı. Nitekim bu ayrışma 27 Ağustos'ta Geçici Hükümet tarafından Moskova'da Ulusal Siyaset Konferansı'nda daha da artmıştır. Kornivol muhafazakâr

²⁰⁶ Vernadsky, a.g.e., s. 353-355.

²⁰⁷ Ataç, a.g.e., s. 242.

²⁰⁸ Karal, a.g.e., s. 505.

tarafı Kerensky Sosyalist tarafı, temsil etmekle bölünmeyi daha da görünür kılmışlardı. Kornivol sosyalistlerin gücünü zayıflatmak ve ülke genelinde sosyal bir düzenin ve sağlam bir hükümetin kurulmasını sağlayacak gücün askerî diktatörlük olduğuna inanıyordu. Kerensky bu diktatörlüğün kurulmasını engellemek maksadıyla Kornivol'u görevden aldı. Fakat Kornivol, bu emire uymayıp General Krymov'u 10 Eylül'de Sovyetler üzerine yolladı. Bu adımı başarısız olan Kornivol tutuklandı.²⁰⁹

Sovyetler ve Geçici Hükümet arasında meydana gelmiş bu çekişmelerin yanı sıra ülke genelinde de bir kargaşa hâkimdi. Ekonomik çöküş ve yönetimde söz sahibi olanlara karşı güvensizlik devam ediyordu. Bu nedenle toplumsal sınıfın alt tabakaları problemlerini çözmek için kendi yollarını aramaktaydılar. Fabrika işçileri bu doğrultuda belirledikleri komiteler ile işçilerin üretim aşamalarında, cezai işlemlerinde ve işten çıkarılmaları gibi konularda yapılması istenilen iyileşme için üstlerine karşı gösterilere devam etmekteydiler. Askerî sınıf da bu kargaşada yer almış, verilen emirleri uygulamamak, subaylara kaba kuvvet kullanmak ve firar etmek gibi hareketler görülmeye başlamıştı. Köylüler ise büyük toprak sahiplerinin mallarına zarar vermiş, onları köylerden uzaklaştırarak topraklarını almaya çalışmışlardır. Büyük şehirlerde işçiler, öğrenciler, halk ve askerlerin gösterileri artarak devam etmiş istedikleri saygınlık ve yaşam tarzı için seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bolşevikler ise bu olumsuzlukları gözlemlediklerinden, Lenin'in Finlandiya'dan Petersburg'a gelmesiyle savaşın durdurulması ve köylülere topraklarının verilmesine dair programını gerçekleştirmek yolunda önemli bir adım atmışlardır. 10 Ekim 1917 de Bolşevik Parti Merkez Komitesi toplanmış komitede silahlı bir darbe yapılarak hükümeti devirme kararı alınmıştır. 25 Ekim 1917 de *Bolşevik Kızıl Muhafızlar* ülkenin önemli birimlerini ele geçirmiş, 26 Ekim'de de saray basılmış ve bakanlar gözü altına alınarak darbe gerçekleştirilmiştir.²¹⁰ Bolşevikler açısından başarılı sonuçlanan bu darbe girişiyle birlikte Rusya'da Bolşevik rejimi başlamıştır. Sovyetler, yönetimi ele aldıktan sonra ilk olarak savaşın getirmiş olduğu yorgunluktan kurtulmak için savaşa son verilmesi ve ülkeler için adil barış şartlarının belirleneceği müzakerelere başlanması üzerinde durmuşlardır. Ek olarak Çarlık Rusya döneminde yapılan bütün gizli antlaşmaları da kamuoyuna duyuracaklarını bildirmişlerdir.²¹¹ Rusya'da gerçekleşen bu ihtilaller, gerek şehir merkezlerinde gerekse devam eden savaşta değişimleri beraberinde getirmiştir. Sovyetlerin barış yolunda ilerleyecekleri siyasetten ötürü askerler cephelerde bulunmak istememiş, Rus cephelerinde ordular dağılmaya başlamış ve cephelerde az sayıda asker kalmıştır. Komutada ise üst rütbeli subayların tasfiye edilmesinden dolayı düşük rütbeli askerler onların yerlerini almıştır. Bütün bu olumsuzlukların birleşimi, birlikler arasında bağlantının yok olmasına ve düzenli bir Rus ordusunun kalmamasına neden olmuştur.²¹²

²⁰⁹ Vernadsky, a.g.e., s.358-359; Riasanovsky ve Steinberg, a.g.e., s. 495.

²¹⁰ Riasanovsky ve Steinberg, a.g.e., s. 496-499.

²¹¹ **Dokumentı Vneşney Politiki SSSR-I**, Moskova, 1959, s. 11-14.

²¹² BOA, HR.HMŞ.İŞO, 235, 13, (15 Kanunusani 1334/15 Ocak 1918).

3.2. Rusya'daki İhtilaller Sürecinde Gürcistan'da Siyasi ve Toplumsal Olaylar

Rusya'yı ihtilale götüren sürecin boyutu Gürcistan'da da yaşanmakta ve olaylar benzerlik taşımaktadır. Savaşın olumsuz etkisi Gürcistan'a yansımıştır. Hammadde sıkıntısı nedeniyle fabrikaların çalışma kapasitesi yarıya düşmüş, birçok fabrika kapatılmıştır. Gürcistan'da çıkarılan manganiz madeninin çıkarımı ve ihracatı durmuştur. Ticaret yoğunluğu yüksek olan Gürcistan'ın liman şehirlerinden Batum ve Poti'de ticari hayat durma noktasına gelmiştir. Bu sebeple bu işletmelerde çalışan birçok insan işsiz kalmıştır. Gürcülerden özellikle kırsal alandan orduya alınan askerlerin bulunması tarımı etkilemiş; işgücün azalması üretim yapılacak arazinin azalmasına ve beraberinde de tarımsal üretimin düşmesine neden olmuştur. Üretimin azalması fiyat artışı ve enflasyonu beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda hem ordu ihtiyaçlarının gözetilmesi hem de insan azlığı hayvancılığın gerilemesine sebep olmuştur. Demiryollarının savaş yıllarında kullanımında güçlük yaşanması ise bölgeler arasındaki iletişimin kopmasına yol açmıştır. Özellikle tahıl (un) ihtiyacına duyulan arz ihtiyacının demiryolları aracılığıyla bölgelere dağıtılarak girdirilememesi işçi sınıfının açlıkla mücadelesini gerektirmiştir. Gıda kıtlığının yaşanması, ülkede huzursuzluğa neden olmuş ve Gürcistan'da da isyanlar başlamıştır. Temmuz 1916'da Tiflis'te başlayan gıda isyanları Batum, Gori, Kutais ve diğer şehirlere de sıçramıştır. İşçiler arasında hem gıda hem de mevcut durumlarını iyileştirme taleplerinin yer aldığı grevler görülmüştür. Öyle ki 1916'da Gürcü işçi sınıfı 21.500 kişinin yer aldığı toplamda 68 grev gerçekleştirmiştir.²¹³

Rusya'da Şubat'ta başlayan ihtilal hareketlerinin seyri ve sonuçları hakkındaki bilgiler, Gürcistan'a birkaç gün sonra ulaşabilmiştir. II. Nikola'nın tahtan çekilme haberi Kafkasya Valisi Grandük Nicholas Nicholaevich tarafından gizlenmiş ve haber Moskova'daki üniversite öğrencilerinin *Tanamedrove Azri* adlı gazeteyle telgraf çekmesiyle öğrenilmiştir. Haberin alınmasıyla birlikte Rusya'da meydana gelen gelişmeler yakinen takip edilmeye başlanmıştır.²¹⁴ Haberin Gürcistan'a ulaşmasıyla Gürcistan'da da çeşitli toplumsal hareketler kendini göstermiştir. Çarlık rejimi sırasında düzeni sağlayan kolluk güçlerinin etkinlikleri azalmış, idari kuruluşlar kapanmış ve gösteriler düzenlenmiştir. Kafkasya Valisi Grandük Nicholas Nicholaevich Geçici Hükümet tarafından görevden alındığı için Tiflis'ten ayrılmak zorunda kalmıştır.²¹⁵

Geçici Hükümetin kendi yönetim yapıları Gürcistan'a ulaşmadan önce Gürcistan'da bazı siyasî yapılar ortaya çıkmıştı. Bunların ilki Tiflis'te kurulan *İşçi Vekilleri Konseyi*dir. İşçi konseyleri Mart ayının başından itibaren Gürcistan'ın diğer bölgelerinde de açılmaya başladı. Tiflis'de kurulan işçi konseyinin başkanlığında Noe Jordania bulunmaktaydı. Kurulan işçi konseylerin çoğunluğu Sosyal Demokratlar (Menşevikler) teşkil etmekteydi. İşçilerin yanında, askerler de *Kafkas Ordusu Askerler*

²¹³ Bendianishvili, *İkinci Rus Devrimi Sırasında Gürcistan*, s. 163-165.

²¹⁴ Janelidze, a.g.e., s. 98.

²¹⁵ Lang, *History of Soviet Georgia*, s. 193.

Temsilcileri Bölge Konseyi adı altında kendi konseylerini kurmaya başlamışlardı. Askerî konsey, Menşevikler ve Sosyal Devrimcilerin çoğunluğunu oluşturduğu kişilerce temsil edilmekteydi. Kısa bir süre sonra işçi ve askerî konsey Noe Jordania başkanlığında birleşmiş 6 Mart 1917’de ise yerel bir hükümet organı oluşturulmuştur. *Tiflis Yürütme Komitesi* adı altında kurulan bu hükümet organında; Tiflis İşçi Temsilcileri Konseyi, şehir meclisi milletvekilleri, kamu kuruluşları ve siyasî parti temsilcileri bulunmaktaydı. Yürütme organının başkanlığında yine Noe Jordania yer almakta, şehrin belediye işlerine A. Khatiasv, güvenlik işlerine ise memur V. Popov üstlenmekteydi. Bu gibi kurumlar Gürcistan’ın diğer bölgelerinde de kendini göstermekteydi. Fakat Gürcistan’da yönetimdeki güç *Tiflis Yürütme Komitesinin* elindeydi. Gürcistan’da ortaya çıkan bu siyasî yapılar iktidarı ele geçirme amacı taşımamaktaydı. Oluşan konseyler ve komitenin asıl amacı, Şubat İhtilali’nin oluşturduğu ortamı korumak ve güçlendirmektir. Bununla birlikte bu süreçte Gürcistan’da etkin olan toplumsal ve politik güce sahip olan bu kişiler, *Rus Geçici Hükümetine* sadıktılar ve devlet mekanizmasının yeniden kurulması sorununun Geçici Hükümetin sağlayacak olduğu Kurucu Meclis ile demokratik bir şekilde çözüme kavuşacağına inanmaktaydılar.²¹⁶ Her ne kadar Gürcistan’da ortaya çıkan siyasi kurumlar ve akabinde meydana gelen yürütme komitesi, Geçici Hükümet taraftarı olsa da Rus hükümeti tarafından resmî olarak tanınmamıştır.²¹⁷

Gürcüler hem Rusya’nın merkezî bölgelerinde hem de Gürcistan içlerinde meydana gelen ihtilal hareketlerinde öncü idiler. Özellikle Menşevikler arasında Rusya’da faaliyette bulunan önemli kişiler arasında Gürcüler yoğunlukta idi. Iraklı Tsereteli, Nikolay Çheidze, Evgeni Gegechkori, Noe Jordania, Mdievani ve Akaki Chkhenkeli önemli Gürcü siyasî şahsiyetler olarak Rusya ve Gürcistan’da adlarından bahsettirmişlerdir. Rusya’da meydana gelen önemli oluşumlarda da Gürcülerin yer aldığı görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Geçici Hükümet karşısında bir başka hükümet olarak teşkil olan *İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetinin* ilk başkanı Çheidze Gürcü olup Menşevikler kısmını temsil etmekteydi. Aynı zamanda Bolşeviklerden de Josef Jugaşvili (Stalin) ve Ordjonokidze tanınan diğer önemli Gürcü şahsiyetlerdir.²¹⁸

Şubat İhtilali’nden sonra Rusya’da Romanov Hanedanlığı’nın yıkılışı ardından yönetimin Geçici Hükümete geçmesiyle Transkafkasya’da bir hükümet boşluğu meydana gelmişti. Geçici Hükümet bu boşluğu doldurmak maksadıyla Petersburg’da 22 Mart 1917’de özel bir komite kurmuştur. Mevcut durum karşısında Transkafkasya’da düzen sağlanmak amacıyla oluşturulan bu kuruluş *Ozakom (Özel Transkafkasya Komitesi)* adını almıştır.²¹⁹ Duma üyelerinden meydana gelen

²¹⁶ Janelidze, a.g.e., s. 98.

²¹⁷ Bendianishvili, *İkinci Rus Devrimi Sırasında Gürcistan*, s. 168.

²¹⁸ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 458.

²¹⁹ Firuz Kazımzade, *Transkafkasya İçin Mücadele (1917 – 1921) Türkiye-İngiltere-Rusya-Ermeniler-Gürcüler-Türkler*, çev. Cengiz İ. Çay, T&K Yayınları, İstanbul, 2016, s. 55. Ozakom’un Rusça açılımı Osobyi Zakavkazskii Komitet’dir. Aynı zamanda Özel Transkafkasya Komitesi ve Maveray-yı Kafkas Komitesi olarak da kaynaklarda farklı adlandırmaları mevcuttur.

bu komitede, Gürcüleri Akaki Chkhenkeli ve Kita Abashidze, Azerbaycan'ı Mehmet Yusuf Caferov ve Ermenileri Papacanov temsil etmekteydi. Komitenin başkanlığını ise Rus temsilci V. A. Kharlamov getirilmiştir. Komite aslında Rus, Gürcü, Ermeni ve Türk üyelerin bulunduğu ortak bir genel valilikti. Komite herhangi bir prestije erişemese de Geçici Hükümete karşı sorumluydu ve Kafkasya'nın işleyişinde yürütme yetkisini elinde bulundurmaktaydı.²²⁰

Ozakom kuruluşunun ardından faaliyetlerine Tiflis'te başlayacağı zaman Tiflis'te yukarıda da ifade edildiği gibi işçi ve askerlerin oluşturduğu Tiflis Yürütme Komitesi hükümet organı olarak hareket etmekteydi. Bu teşkilatlanmanın yanı sıra Ozakom Gürcistan'da teşkilatlarını kurmaya başlamakta, bölgelere kendi komiserliklerini kurmaktaydı. Diğer taraftan da Tiflis'te Ozakom öncesi oluşan Yürütme Komitesi, Tiflis ve diğer bölgelerde faaliyetlerine devam ediyordu. Her iki teşkilâtın varlığı, Şubat İhtilali'nden sonra Rusya'da olduğu gibi Gürcistan'da da ikili bir hükümet sistemi meydana getirmişti.²²¹ Fakat bu iki ayrı oluşum Rusya'da olduğu gibi bir çatışma ve gerilime sebep olmamıştı. Tiflis ve Kutais'te kurulan komiteler, Ozakom'a bağlanmış ve Gürcistan'da yaşanan herhangi bir anlaşmazlıkta sorunların çözümünde barışçıl yollar tercih edilmiştir.²²² Transkafkasya'da düzenin ve yönetimin sağlanması amacıyla oluşturulan Ozakom yetkinliğini uzun süre koruyamamıştır. Ozakom'un otoritesini koruyamamasında Gürcüler için önemli bir problem olan Rus Kilisesinin emri altında bulunan Gürcü Kilisesinin bağımsızlık sorununun çözüme kavuşturulmaması etkiliydi. Ozakom bu sorun için doğrudan faaliyete geçmemiştir. Geçici Hükümete sirayet eden bu sorun Ozakom'un bölgedeki önemini kaybetmesine ve ihtilal sonucu kurulan diğer komitelerden farklı olmayan bir yapı olarak kalmasına neden olmuştur.²²³

Gürcüler için önemli bir konu olan Gürcü Kilisesinin bağımsızlığı meselesinin çözümünde Rusya'da meydana gelen Şubat İhtilali'nden yararlanılmıştır. 1811 yılında Rus Ortodoks Kilisesine bağlanan Gürcü Kilisesi bağımsızlığını kazanmak için XIX. yüzyıl boyunca mücadele etmişti. Gürcü piskoposlar ihtilal haberini aldıklarında, Rus Eksarhlığının merkezine yürümüşler ve orada bulunan Rus başpiskoposunu ve diğer personelleri kovarak onların yerine Gürcüleri yerleştirmişlerdir.²²⁴ 12 Mart 1917'de Svetitskhoveli Katedrali'ndeki başrahipler, Gürcü Kilisesinin bağımsızlığını ve otosefalin yeniden kurulduğunu ilan etmişlerdir. Gürcü din adamlarının bu adımı, Geçici Hükümet tarafından hoş karşılanmamış, bu kararı onaylamaktan geri durmuşlar ve Geçici Hükümet Sinod'un kararına başvurmuştur. Verilen kararla Gürcü Kilisesinin bağımsızlık doğrultusundaki haklarının yalnızca Gürcü Ortodoks Hristiyanlar için geçerli sayılması ve Gürcülerin topraklarında yaşayan

²²⁰ Serpil Sürmeli, **Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)**, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 6.

²²¹ Sioridze, **Güney-Batı Gürcistan**, s. 152.

²²² Sürmeli, a.g.e., s. 6; Bondo Kupatadze, **საქართველო ხელისუფლების ისტორია-Gürcistan Hükümetinin Tarihi**, Universal Yayınevi, Tiflis, 2009, s. 106.

²²³ Kazımzade, a.g.e., s.56.

²²⁴ Lang, **History of Soviet Georgia**, s. 195.

Rusların ve diğer Hristiyan milletlerin kiliselerini Sinod'un yetkileri dahilinde kalma şartına bağlayarak meseleyi çözmeye çalışmışlardır. Fakat Gürcüler için bu çözüm yeterli değildi. Bu sebeple yetkilerinin genişletilmesi için barışçıl yollar izlemeye çalışmışlardır. Nitekim 8-17 Eylül 1917'de düzenlenen tüm Gürcü Otosefal Kilisesi Konseyinde alınan kararlar ile düzenlemeler yapılmıştır. Gürcü Kilisesine dair yapılan yeni yönetmelikle Piskopos Kirion, tüm Gürcistan'ın patriği seçilerek Gürcü Kilisesinin bağımsızlığı yeniden teşkil edilmiştir.²²⁵

İhtilaller sürecinde Gürcülerin zihinlerinde yer alan ulusal sorun olarak niteledikleri kendilerini bağımsızlığa götürecek şartların şekillenmesine etken olacak olayların zeminini yavaş yavaş oluştuyordu. Bu doğrultuda Gürcüler *Gürcistan Ulusal Partilerarası Konseyi* adı altında Nisan 1917'de Tiflis'te savaşın getirmiş olduğu şartlarda ne şekilde ilerleyecekleri hususunda toplantılar düzenleyerek meseleye çözüm aramışlardır. Toplantıya Sosyal Demokratlar, Ulusal Demokratlar, Sosyalist Federalistler ve Sosyal Demokrat Grup İttifakının temsilcileri katılmıştır. Toplantının başkanlığını Akaki Chkhenkeli üstlenmiştir.²²⁶ Birçok partinin katıldığı bu ilk toplantıda, partiler arasında bir anlaşmanın temeli atılmıştır. Anlaşmanın temelini oluşturan iki sorun üzerine tartışılmıştır. Bu sorunlar Gürcistan'ın sınırları ve Ulusal Seym'in yetkileridir. Yapılan ilk toplantıda Gürcistan toprakları üzerinde durulabilmiştir. Diğer konu ise ikinci bir toplantıya bırakılmıştır. Toplantıda, tüm katılımcılar, Gürcülerin bağımsız olma ideallerinin gerçekleşmesi veya Rusya'ya bağlı özerk ya da federal bir yapıya sahip olmaları durumunda Gürcistan topraklarının sınırlarının belirlenmesi gerekliliği konusunda birleşmişlerdir. Parti mensupları Gürcü topraklarını tartışmalı topraklar ve tartışmasız topraklar olarak iki kategoride incelemiş ve sınıflandırmışlardır. Sosyal Demokratlar, Sosyalist Federalistler ve Ulusal Demokratların, fikir birliğinde oldukları tartışmasız topraklar olarak ifade edilen topraklar başta Tiflis olmak üzere Gürcülerin yoğunlukla yaşadığı bölgeleri kapsamaktaydı. Tartışmalı topraklar ise Gürcü nüfusunun yoğun olarak bulunmadığı yerlerdi. Gürcistan'ın sınırları belirlenirken iki ölçütün kullanılabileceği, XV. yüzyılın ikinci yarısında krallıkların ve prensliklerin dağılmasından önceki topraklar veya Rus idari sitemindeki bölünmenin temel alınabileceği ifade edilmiştir. Bu suretle hem başka bir halkın çıkarları ihlal edilmeyecek hem de Gürcüler yalnızca tarihsel topraklarına ilişkin iddialarda bulunmuş olacaklardı. Tartışmalı toprakların Gürcistan'a katılımı ise referandum yoluyla kararlaştırılacaktı.²²⁷ Konseyde birleşmeleri gereken Gürcistan'ın bağımsızlığının yeniden sağlanması konusu tartışılmaya açılmamıştır. Bu toplantıda tartışılan konu Rusya'da meydana gelen yönetim değişikliği doğrultusunda atılacak adımlardı. Ulusal Demokratlar, Rusya'da federal bir devlet yapısı oluşması durumunda Rusya'nın Gürcistan'a geniş bir ulusal özerklik verilmesi gerektiği, eğer Rusya'da üniter

²²⁵ Bendianishvili, *İkinci Rus Devrimi Sırasında Gürcistan*, s. 170-172

²²⁶ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 119.

²²⁷ Merab Vaçnadze, "საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა (1917-1918) – Gürcistan'ın Devlet Bağımsızlığını Yeniden Sağlanması (1917-1918)" *საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde*, Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis, 2003, s. 47-48.

bir cumhuriyet meydana gelirse 1783 Georgiyevsk Antlaşması ile verilen hakların tekrar sağlanması gibi hususlar üzerinde durmaktaydılar.²²⁸ Her ne kadar gelecekte Gürcüleri bekleyen olaylar karşısında tepkiler doğrultusunda öneriler belirlense de bu düşünceler, Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesi ve siyasi düzende değişikliklerle farklılaşacaktır.

Gürcistan Ulusal Partilerarası Konseyinin ikinci toplantısı 16 Nisan 1917'de yapılmıştır. Akaki Chkhenkeli tekrar toplantıya başkanlık etmiş sekterliğini ise Pavle Sakvarelidze yapmıştır. Ulusal Demokratlar, Sosyalist Federalistler ve Sosyal Demokratların da katılımıyla Ulusal Seymin yetkileri konusunu görüşmek maksadıyla toplanılmıştır. Gürcistan'ın kendi toprakları üzerindeki yetkilerinde, Transkafkasya ve Rusya ile ilişkilerin rolü hakkında görüşülmüştür. Ulusal Demokratlara göre Rusya ile olan ilişkiler yeni Rus devlet yapısına göre şekillenmeliydi. Federal veya üniter yapıda olmalarına bağlı olarak yukarıda da ifade edildiği gibi Gürcistan'ın siyasî geleceği belirlenecekti. Sosyal Demokratlar, Ulusal Demokratlar ile aynı fikri paylaşıyordu. Ulusal Demokratlar Rusya içinde Gürcistan'ın ulusal özyönetiminin kurulması gerekliliğini savunmaktaydı. Bu suretle Kafkasya'da yaşayan milletler ekonomik konularda özerk bir yapıya sahip olurken aynı zamanda kendi Seymleri olan bir federal birim halinde birleşeceklerdi. Kültürel konular hakkındaki yetkiler ise Kafkasya Seymin uhdesinde olacaktı. Bunun yerine ilgili konulardaki politikalar milletlerin kendi özyönetimlerinin aldığı kararlar doğrultusunda yönetilecekti. Her iki toplantıda da görüşülen meseleler Gürcistan'ın geleceği hakkında edimleri içermektedir. *Gürcistan Ulusal Partilerarası Konseyi* siyasi partilerin gönüllü olarak bir araya geldiği oluşum olarak yasal bir yetkiye sahip değildi. Konsey, Rusya'da gelişen ve Gürcistan'a da sirayet eden politik durum karşısında Gürcistan adına hareket edecek bir yetkili organın eksikliğini hissettirmektedir. Bu kapsamda Partilerarası Konsey tarafından Gürcistan üzerinde tam yetki olacak, bir organ olarak *Gürcistan Ulusal Kongrenin* toplanmasını kararlaştırdı.²²⁹ Toplanması planlanan kongre 19-22 Kasım 1917'de düzenlenmiştir. Gürcistan Ulusal Kongresine; Gürcü siyasi partilerinin, işçi konseylerinin, şehir özyönetimlerinin, kültürel-egitimsel ve ticari-finans kurumlarının, azınlıkların temsilcileri, yabancı devletlerin elçileri, Kafkas birliklerinin komutanı ve Gürcü Kilisesinin başkanları katılmıştır. Kongrenin açılışını Partilerarası Konsey adına Akaki Chkhenkeli yapmış, Noe Jordania ise Gürcülerin politik durumu hakkında rapor sunmuştur. Raporunda devam eden savaşta cephe yakınlığından dolayı Gürcülerin dikkatli olması gerektiğini belirten Jordania, durumun bu surette ilerlemesinden dolayı Gürcülerin Rus yönetimine sadık kalması, Rus yönetiminde ise Sovyetlere değil Gürcülerin özerkliğini Rus Kurucu Meclis tarafından meşrulaştırılacak olan demokratik Rusya'ya sadık kalınması yönünde fikirler serd etmiştir.²³⁰ Rus sınırlarında özerkliğin yeniden talebinde, Jordania'nın gördüğü fark daha önceki özerklikte yönetimdeki liderlerin Gürcü krallar olmasıydı. Şimdi ise yönetimdeki liderliği Gürcü krallar yerine Gürcü halkı ve demokrasisi

²²⁸ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 120.

²²⁹ Vaçnadze, *Gürcistan'ın Bağımsızlığını Sağlaması*, s. 48.

²³⁰ Janelidze, a.g.e., s. 100.

alacaktı.²³¹ Ulusal Demokratlar Jordania'dan farklı düşünmekteydi. Ulusal Demokratlar da Rus yanlısı bir yol izlenilmesinin Gürcistan'ın bağımsızlığına giden yolda engel teşkil edebileceği endişesi bulunmaktaydı. Bütün bu Gürcistan'ın bağımsızlığı sürecinde takip edilmesi planlanan yolun belirlenmesindeki tartışmalarda Ulusal Kongre temsilcileri genel düşünceye sadık kalmayı tercih etmişler ve Gürcülerin Rus yönelimi doğrultusundaki kararını desteklemişlerdir.²³² Bunun yanı sıra Müslüman Gürcülerin yoğunlukla bulunduğu Acara bölgesi için de karar alınmış, Gürcüler özerk olduğu takdirde bölgeler arasındaki ilişkilerde karşılıklı uyum içinde olunacağı konusunda güvence sağlayarak yaşamlarına özgürce devam edebilecekleri konusunda Müslüman Gürcülere teminat verilmiştir.²³³

Gürcülerin bağımsız bir devlet olma yolunda çalışmalar yürüten Ulusal Partilerarası Konsey dışında savaşın başlangıcından bu yana Gürcülerin bağımsızlığı için mücadeleye devam eden ve mücadeleyi bırakmayan Gürcü Millî Bağımsızlık Komitesi de diplomatik ilişkiler ile sürece dahil olmaktaydı. Bu sürece ilişkin 3 Temmuz 1917'de Gürcü Millî Bağımsızlık Komitesinin Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a gönderdiği bildiride çalışmalarının mahiyeti açıkça görülmektedir. Bildiride Gürcü Millî Bağımsızlık Komitesinin Gürcistan'ın bağımsızlığını elde etme yolunda ortaya çıkan mevcut durumu sağlamada izah etmiş ve isteklerini iletmiştir. Yazılan bildiride, ihtilaller sürecinde Rus egemenliğinden kurtulmak için mücadele eden Gürcülere, komşu ülkelerden istenilen yardımın yeterli düzeyde yapılmadığı bu nedenle Rus ihtilal hareketlerine katılarak Rusya'nın kendilerine uyguladığı baskıdan kurtulmaya çalıştıklarını ve Gürcülerin Rus devrimcilerden bile daha fazla mücadele ettiklerine dikkat çekilmektedir. Gürcü Millî Bağımsızlık Komitesi, Gürcülerin bağımsızlık yolunda yılmadan atmış oldukları adımların karşılığı olarak kendilerinin desteklenmesi gerektiği düşüncesindedir. Bu bağlamda Gürcülerin izleyeceği siyaset Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın kendilerine karşı yaklaşım ile belirlenecekti. Bu nedenle Gürcü Millî Bağımsızlık Komitesi, Rusya'ya karşı açık bir isyan hareketinin gerçekleşmesi için bahsedilen devletlerden yardım göreceklelerinden ve bağımsızlıklarını sağlayacaklarından emin olmak istemiştir. Bu doğrultuda, Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın Gürcülerin bağımsızlığını tanıdıklarını şimdiden kabul etmeleri, Rus karşıtı hareket sonucunda kurulacak olan geçici hükümetin derhal tanınması talepleri arasında yer almaktaydı. Bunlara ek olarak, müttefik ordusunun yardım amaçlı Gürcistan'a girmesi durumunda uluslararası hukuk kurallarına uygun hareket edeceğinden emin olunması ve Gürcistan bağımsız olduktan sonra siyasi ve askerî temsilcilerin hemen gönderilmesi de talep edilmekteydi.²³⁴

²³¹ Alexander Bendianishvili, **საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.) - Birinci Gürcistan Cumhuriyeti (1918-1921)**, Mematiane Yayinevi, Tiflis, 2001, s. 79.

²³² Janelidze, a.g.e., s. 100.

²³³ Sürmeli, a.g.e., s. 24.

²³⁴ BOA, HR.TO, 547, 34, (03 Temmuz 1917).

Partilerarası Konseyde gündeme getirilen, fakat faaliyet konusunda başarılı olunamayan bir husus, Rus ordusu içinde Gürcü ulusal birliği oluşturma fikrinin Ulusal Kongre’de ele alınabilmiş olmasıydı. Mevcut durumda Ulusal Kongrede Gürcü ulusal askerî birliklerinin oluşması gerekliliği üzerinde durulmuştu. Bir sonraki Ulusal Kongre toplantısına kadar uygulanması planlanan talimatlar ve birliğin oluşum çerçevesi belirlenmiştir. Gürcü askerlerine Gürcü ulusal birliklerine transfer hakkı tanınabilmesi için mevcut bir yer bulmak, savaşacak yetenekte olan Gürcülerin gönüllü olarak Gürcü ordusuna katılmasını sağlamak ve Rus ordusundan kaçan Gürcü asker kaçaklarını millî orduya geri çağırarak şeklinde talimatlar yer almaktaydı.²³⁵ Ardından Ulusal Kongre tarafından 21 Kasım 1917’de toplam altmış üyeden ve çoğunluğu siyasi parti mensuplardan oluşan *Gürcistan Ulusal Konseyi* seçilmiştir. Ulusal Konsey bir parlamento işlevini taşıdığından, Ulusal Konseye kalıcı bir yürütme organı teşkil edilmesi elzem olunmuş ve on beş kişinin seçildiği bir yürütme komitesi kurulmuştur. Hem konseyin hem de yürütme komitesinin başkanlığına Noe Jordania seçilmiştir. Gürcülerin ulusal bir kongre yapması akabinde, yürütme komitesini oluşturması Gürcülerin bağımsızlığını yeniden kazanma yolunda önemli bir adımı oluşturmaktaydı. Nitekim Ulusal Konseyin kurulması aslında Gürcü hükümetinin kurulması anlamına gelmekteydi ve bu hükümet daha sonra ulusal bağımsızlık mücadelesinin itici gücü haline gelecektir. Gürcülerin bağımsızlık yolundaki konseyin önemi ve öncü konumu devlet mekanizmasını teşkil eden iç ve dış politikaları belirlenmesinden anlaşılmaktadır.²³⁶

Gürcistan’da faaliyette bulunan Ulusal Konseyin ikinci oturumu Bolşevik İhtilali sonrası 10 Aralık 1917’de gerçekleşmiştir. Toplantıda Gürcü ulusal askerî birliklerinin kurulmasıyla ilgili talimatların gelişimi gözlemlenmiştir. İlk oturumda geline süreç hakkında askerî birlik üyesi David Vachnadze, iki Gürcü alayının kurulduğunu belirtmiştir. Her ne kadar Gürcü ulusal birliklerinin kurulmasına başlanılmış ve Rus Geçici Hükümeti ulusal ordu birliklerinin oluşturulmasına izin vermiş olsa da alayların artırılması hususunda engellerle karşılaşmıştır. Engellerin başında çeşitli cephelerde bulunan Gürcü asker ve subaylarının toplanması hususu vardı. Rus ordusunda Batı Cephesi’nde yer alan Gürcülerin Gürcistan’a getirilmesi hususundaki ilk engel, bu işin düzenli bir şekilde yapılmamasıydı. İkinci engel ise Kafkas Cephesi’nde bulunan Gürcü askerlerin ulusal birlik oluşumunda Rus subayların engellerine maruz kalması nedeniyle oluşumun ağır bir şekilde ilerlemesiydi. Birlik için Gürcü askerlerin kendi çıkarlarına ters düştüğünü düşünen Rus subayları birlik kurma emrini uygulamamaktaydı. Bu nedenle Gürcü askerlerinin ellerindeki silahların Rusya’ya ait olduğunu söyleyerek silahları bırakıp Gürcü birliğine bu suretle katılmaları gibi şartlar ileri sürerek Gürcü ulusal askerî birliğinin kurulmasının önündeki engelleri Rus subayları bilinçli

²³⁵ Bendianishvili, **Birinci Gürcistan Cumhuriyeti**, s. 79.

²³⁶ Janelidze, a.g.e., s. 101, Bendianishvili, **Birinci Gürcistan Cumhuriyeti**, s. 80.

olarak yaratıyorlardı. Fakat engellerin varlığı, Ulusal Konsey'in birlik oluşturma çalışmalarını durdurmamış kararlılıkla ilerlemeye devam etmişlerdir.²³⁷

Bolşevik İhtilali akabinde Lenin öncülüğünde *Rusya Halkların Hakları Bildirgesi* yayımlanmıştır. Bildirinin içeriğinde Rusya'nın hâkim olduğu halklar üzerinde eşitliği, egemenliği ve Rusya'dan ayrılma ve bağımsız bir devlet kurma hakkı dahil olmak üzere özgürce kendi kaderlerini tayin etme hakkı yer almıştır.²³⁸ Yayımlanan bu bildiri ile Gürcülere ve Rus egemenliği altında bulunan diğer halklara da bağımsızlık hakkı tanınıyordu. Açıkçası yayımlanan *Rusya Halkların Hakları Bildirgesinin* Rus egemenliği altındaki halklar için doğrudan bir haktan daha çok fıkırsel bir hak beyanı ve kurulması planlanan düzenin yerleşmesi için siyasî propaganda amacı güttüğü söylenilebilir.²³⁹ Bu nedenle, Bolşevikleri henüz egemenliklerini tam olarak sağlamadıkları için doğrudan bir hukuki güç taşımıyordu. Gürcülerin bağımsızlık düşüncesinin alt yapısı ise her ne kadar Rus egemenliği taraftarı olan kesim olsa da I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında bağımsız bir devlet olma düşüncesi her zaman var olmuştu. Bolşevik İhtilali'nin getirisi Gürcistan'da ve diğer Transkafkasya ülkelerinde özerklik düşüncelerin yerini bağımsızlık sloganlarına bırakmaya başlamasıydı.²⁴⁰ Fakat Gürcüler, Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler; Rusya'da Kurucu Meclisin toplanmasını beklemişler ve Rusya ile olan bağlarını koparmada acele etmemişlerdir. Şubat İhtilali ardından Transkafkasya düzeni için kurulan Ozakom'un yetkisi Bolşevik İhtilali ile fiilen sona ermiştir. Sonuçta Kurucu Meclisin toplanma sürecinde, Gürcistan için hem de diğer Kafkas halklarının kendi yönetimi için yeni bir oluşum olarak *Transkafkasya Komiserliğinin* kurulmasına karar verilmiştir.²⁴¹

3.3. Transkafkasya Komiserliğinin Kurulması ve Gürcülerin Rolü

25 Ekim 1917'de Rusya'da Geçici Hükümete yapılan darbe; Ozakom, Tiflis'te bulunan İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti, Sosyal Demokratların Menşevik kanadı ve Sosyalist Devrimciler (Es-Er) tarafından tanınmamıştır. Kafkasya'da bulunan halklar da Bolşevik İhtilali'nin getirmiş olduğu ortamda Transkafkasya'da düzenin sağlanması için bölgesel hükümet kurulması amacıyla toplantı düzenleme kararı almışlardır.²⁴² Düzenlenen toplantıda, *İşçi ve Köylü Temsilcileri Konseyleri* bölgesel merkezlerin temsilcileri, *Kafkas Silahlı Kuvvetleri Bölge Konseyi*, *İşçi ve Askeri Temsilcileri Tiflis Yürütme Komitesi*, *Tiflis Şehir Duması*, *Ozakom* ve *Kafkas Kamu Güvenliliği Komitesinin*

²³⁷ Bendianishvili, *Birinci Gürcistan Cumhuriyeti*, s. 81-82.

²³⁸ *Dokumentı Vneşney Politiki SSSR-I*, s. 15.

²³⁹ Sürmeli, a.g.e., s. 15.

²⁴⁰ Zurab Avalishvili, *საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918–1921 წლებში საერთაშორისო პოლიტიკაში - 1918-1921'de Uluslararası Politikada Gürcistan Bağımsızlığı*, c. 1, Gürcistan Tiyatro İşçileri Sendikası, Tiflis, 1990, s. 19.

²⁴¹ Kazımzade, a.g.e., s. 80.

²⁴² Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 462. Transkafkasya Komiserliği; Maveray-yı Kafkas Komiserliği ve ZAKAVKOM olarak da isimlendirilmektedir.

temsilcileri yer almıştır. Kafkasya Ordusu Genel Komutanı M. A. Prjevalski, Ordu Kurmay Başkanı General Lebedinski, ABD konsolosu ve Kafkas Ordusu'nda bulunan İngiliz ve Fransız askerlerinin temsilcilerinde içinde bulunduğu toplantıya toplam dört yüz kişi katılmıştır.²⁴³

Toplantıda alınan kararla 15 Kasım 1917'de, Transkafkasya'da bulunan halkların temsilcileri, Rusya'da Kurucu Meclis açılana kadar *Transkafkasya Komiserliğinin* kurulmasına karar vermiştir. Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan halkların katılımıyla meydana gelen Transkafkasya Komiserliği, bir federasyon özelliğini taşımakta ve merkezi Tiflis olmak üzere Transkafkasya'da bir hükümet organı olarak faaliyetlerde bulunmaktaydı.²⁴⁴ Bu hükümette üç Gürcü, üç Ermeni, üç Azerbaycan Türkü ve iki Rus yer almaktaydı.²⁴⁵ Transkafkasya Komiserliği de Bolşevikleri tanımamakta, hükümet olarak Rus Çarlığı'nı deviren Geçici Hükümeti kabul etmekte, Bolşevikleri kanun dışı bir oluşum olarak görmekteydi.²⁴⁶ Komiserliğin ilk hedefi devam eden savaşta Rusya'nın içinde bulunduğu koşullar karşısında Transkafkasya'nın toprak bütünlüğünü korumaktı. Menşevik Gürcüler komiserlikte etkin bir konumda bulunmakta komiserliğin başkanlığını ve aynı zamanda Dışişleri Komiserliğini Gürcü Evgeni Gegeçkori yapmaktaydı.²⁴⁷ Komiserliğin bünyesinde İçişleri Komiseri Akaki Chkhenkeli, Savaş Komiseri D. Donskoy, Eğitim Komiseri Alexiev-Meskhiev, Sanayi ve Ticaret Komiseri M. Caferov, Tarım Komiseri A. Neruchev, Levazım Komiseri A. Ter-Gazarov, Sosyal Güvenlik Komiseri A. Ogajanian ve Devlet Kontrol Komiserliği'nde H. Has-Memedov görev almaktaydı.²⁴⁸

Transkafkasya Komiserliğinin 18 Kasım (1 Aralık) 1917'deki ilk bildirisinde; Kafkas halklarının Bolşevik İhtilali ile kendi kendileriyle kaldıklarını, bundan dolayı ülkelerinde meydana gelebilecek ekonomik ve toplumsal olaylar karşısında önlemlerini kendileri almak mecburiyetinde olduklarını ifade etmişlerdir. Transkafkasya Komiserliği, Kurucu Meclisin Rusya'da açılmasına kadar faaliyette bulunacağını, bu doğrultuda Transkafkasya'da oluşabilecek güvenlik, yiyecek, ulaşım, haberleşme, üretim, vergilendirme, kamu düzeni ve toprak sistemi gibi birçok sorunun komiserlik tarafından çözüme kavuşturulmaya çalışacağını bildirmiştir. Komiserlik, Rusya'nın gerek cephelerdeki gerekse merkezdeki durumuna göre Kafkas halklarının uzlaşmasına uygun olarak barışın sağlanması için bütün çabalarını ortaya koyacaklarını da bildiriye eklemişlerdir. Komiserlik bildirisinde, amaçların elde edilebilmesinin ve hayata geçirilebilmesini ancak işçinin, köylünün ve

²⁴³ **Dokumenti i Materyalı Po Vneşney Politiki Zakavkazya i Gruzii**, No. 5, Tiflis, 1919, s. 3-4.

²⁴⁴ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 462.

²⁴⁵ Lang, **History of Soviet Georgia**, s. 200.

²⁴⁶ Enis Şahin, **Diplomasi ve Sınır Gümrü Görüşmeleri ve Protokolleri-1918**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 27.

²⁴⁷ Mehmet Emin Resulzade, **Rusya'da Siyasi Vaziyet**, haz. Cem Karakılıç-Tuğba Tombuloğlu, Yom Yayınları, Şanlıurfa, 2005, s. 15.

²⁴⁸ Kazımzade, a.g.e., s. 80-81.

bütün halkın birlikte hareket etmesiyle mümkün olacağına işaret ederek herkesi Transkafkasya Komiserliği ile birlikte çalışmaya çağırıyordu.²⁴⁹

Transkafkasya Komiserliği 19 Aralık 1917'de (1 Ocak 1918) ulusal birliklerin kurulması kararının almıştır. Kararın şekillenmesinde, Rus birliklerinin Almanya-Avusturya cephesindeki geri çekilişi etkili olmuş ve bu Kafkas cephesine ve doğal olarak Transkafkasya halkına da sirayet etmiştir. Ulusal birliklerin oluşturmada yukarıda da bahsedildiği gibi Gürcistan Ulusal Kongresinin Gürcü ulusal askerî birliklerinin toplanılmasına dönük bir girişimi bulunmaktaydı. Transkafkasya Komiserliği de aldığı bu karar ile Gürcü ulusal birliklerinin toplamaya devam etmiştir. Ulusal birliklerini oluşturan sadece Gürcüler değil, komiserliğin bünyesinde yer alan Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler de kendi ulusal birliklerini oluşturmuştur. Gürcülerin oluşturduğu ulusal askerî birlikte toplam 10.000 asker bulunmaktaydı. Gürcü ulusal birliklerin başında ise General İlia Odishelidze görevlendirilmiştir. Tiflis'te Ruslara ait askerî malzemenin Gürcülerin eline geçmesiyle askeri teçhizat bakımından komiserliğin diğer devletlerine göre Gürcüler daha avantajlı konuma gelmiştir.²⁵⁰

Transkafkasya halkları arasında kurulan Transkafkasya Komiserliği bir taraftan Sovyetleri tanımadıklarını dile getirirken diğer bir taraftan Rus Geçici Hükümet ile olan bağlarını koparmamış; komiserlik bünyesinde olan halklar, Rusya'nın parçası olduklarına dair düşüncelerini devam ettirmişlerdir. Komiserlik, Rusya'nın siyasî geleceğini belirlemek amacıyla Kurucu Meclis kurulmasını desteklemiş ve bu doğrultuda seçimler Kasım ayında gerçekleşebilmiştir. Yapılan seçimlerde Menşevik Sosyal Demokratlar en çok oyu alırken, Bolşevikler en az üye çıkartan parti olmuştur. Petersburg'da 5/18 Ocak 1918'de kurulan Kurucu Meclis, Bolşeviklerin üye sayısının azlığı sebebiyle kuruluşunun hemen akabinde Sovyetler tarafından dağıtılması sebebiyle ömrü uzun olmamış; Transkafkasya Komiserliği bu olay karşısında Sovyetler ile olan ilişkisini tamamen kesmiştir.²⁵¹

Bolşeviklerin ülke genelinde kendi siyasetlerini yayma arzusunu ve Türklerin Doğu Anadolu'da Gürcüler ve Ermeniler aleyhine ilerleyişi gibi sebepler, Gürcülerin ve Ermenilerin gelecekleri hakkında aldıkları kararları resmî bir yasama organıyla duyurmanın gerekli olduğuna kanaat getirmişlerdir. Belirtilen sebeplerin birleşimi ile Rusya'da Bolşevikler tarafından dağıtılan Kurucu Meclis'in üyelerinden oluşan yeni bir Transkafkasya Seymi (meclis) teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim 23 Şubat 1918'de gerçekleşen toplantıda açılışı takdim edilen

²⁴⁹ *Dokumenti i Materyalı Gruzii*, No. 7, s. 8-10.

²⁵⁰ Ferruh Özder, *Bolşevikleşme Sürecinde Ermeni-Gürcü İlişkileri ve Türkiye (1917-1921)*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2022, s. 31; Enis Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2002, s.158-159.

²⁵¹ Sürmeli, a.g.e., s. 9-10.

Transkafkasya Seymi, Nikolay Çheidze başkanlığında 132 üyenin seçilmesiyle kurulmuştur.²⁵² Bu suretle Transkafkasya Komiserliği, idareyi Seyme devretmiş ve bu devirle Seym, Transkafkasya Komiserliği'nin yerine hükümet olarak çalışmaya başlamıştır. Transkafkasya'da kurulan bu yeni hükümet, Rusya'da bulunan Bolşevik iktidarı tarafından tanınmamış olsa bile Gürcülerden, Azerbaycan Türklerinden ve Ermenilerden oluşan Seym, faaliyetlerine devam etmiştir.²⁵³ Transkafkasya Komiserliğinden Seym sürecinde Rusya'da meydana gelen siyasi olaylarda kendi coğrafyalarını korumak maksadıyla birleşen Gürcüler, Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler ortak sorunlarda beraber hareket etmişler, ulusal sorunlarında ise kararlarını kendi halklarının çıkarlarını gözeterek vermişlerdir. Ancak oluşturulan Transkafkasya Komiserliğinde ve Seymde Gürcüler çoğunluğu oluşturmakta ve her iki organın da başkanlığını üstlendikleri için öncü rolü Gürcüler oynamaktaydılar.²⁵⁴ Gürcülerin öncü role sahip olmasında diğer Transkafkasya halklarına göre en iyi durumda bulunmaları yatmaktaydı. Bu durum kendilerinin eriştiği kültür birikimi ve yetenekleri ile şekillenmişti. Bu sebeple savaşın getirmiş olduğu yıkımdan kendilerini koruyabilmiş ve bu koruma içgüdüğü ile oluşan kuruluşlardaki başkanlıklarda Gürcüler yer almıştır.²⁵⁵

3.4. Erzincan Mütarekesi (5/18 Aralık 1917) ve Transkafkasya Komiserliği

Rusya'da sosyal ve politik olayların yaşanmasının yanı sıra bir taraftan savaş da devam etmekteydi. 1917 Eylül ayına gelindiğinde Rus cephelelerinde durum git gide kötüye gitmekte, Almanya ve Avusturya kuvvetleri karşısında Galiçya Cephesi'nde Ruslar toprak kaybetmekteydi. Kafkas Cephesi'nde ise Bolşevik İhtilali'nden sonra Rus kuvvetlerinde bir sükûnet oluşmuş, Osmanlı kuvvetleri ise savunmada kalmaya devam ederek bir saldırı ortamı meydana gelmemiştir. Rusya'nın merkezinde değişen siyasî havanın yapılandırması, Rus ordusundaki firarlar ve disiplinsizlikle birleşince savaştan çekilme kararı alınmış ve Sovyet Hükümeti tarafından görüşmelere başlanılmıştır. 2(15) Aralık 1917'de doğu cephesi için Brest-Litovsk'ta Sovyetler ile Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında yapılan görüşmede karar netleşmiş, geçici bir ateşkes antlaşması imzalanmış ve barış antlaşması için müzakerelere başlanılmıştır. Ateşkesi takip eden süreçte Osmanlı Devleti de bir taraftan Kafkas Cephesi için görüşmelere başlamıştı.²⁵⁶ Görüşmelerin ilk adımında III. Türk Ordusu Kumandanı Vehip Paşa, Rus Kafkas Cephesi Başkomutanı General Prjevalski'ye ateşkes yapılması için bir teklif sunmuştur. Sunulan bu ateşkes teklifini General Prjevalski Transkafkasya Komiserliğine iletmiştir. Transkafkasya Komiserliği, Tiflis'te teklifin değerlendirilmesi için bir toplantı düzenlemiştir. Komiserliğin üyeleri, General

²⁵² Sürmeli, a.g.e., s. 12, 50, 51.

²⁵³ Mehmet Emin Resulzade, *İnsanlara Hürriyet Kafkasya'nın Özgürlüğü Yolunda*, Nestor Yayınları, İstanbul, 2021, s. 45.

²⁵⁴ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 463.

²⁵⁵ Bolat, a.g.e., s. 54.

²⁵⁶ Sioridze, *Güney-Batı Gürcistan*, s. 180; Karal, a.g.e., s. 505, 509; Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 332.

Prjevalski ve cephe Kurmay Başkanı Tümgeneral Lebedinski'nin katıldığı toplantıda ateşkes yapılması kararlaştırılmıştır.²⁵⁷ Ateşkes yapılması konusunda komiserliğin kararının alt yapısında Kafkas Cephesi'ndeki durumu ele almanın dışında Mezopotamya'da bulunan İngiliz askerlerini korumak düşüncesi de bulunmaktaydı. Bu doğrultudaki düşüncelerin varlığı ile komiserliğin ateşkes yolundaki şartlarından biri olarak İngiliz ordusuna zarar verebilecek stratejik bir gruplaşmanın oluşmaması garantisiydi. Her ne kadar komiserlik müttefik devletlerinin çıkarlarını düşünse de İngiliz ve Fransızlar kendilerine danışılmadan alınan ateşkes kararı konusunda komiserliği kınamışlardır.²⁵⁸

Erzincan'da yapılan ateşkes görüşmelerine Osmanlı Devleti'nden Karargâh Komutanı Ömer Lütfü Bey, Binbaşı Hüsrev Bey ve Yüzbaşı Yakup Bey; Rus tarafından ise asker ve sivil olmak üzere Kafkas Ordusu Kurmay Başkanı General Vişinskiy, Alay Kumandanı Al Smirnov ve akademisyen Viktor Tevzaia katılmıştır. 2 Aralık 1917'de yapılan ilk toplantıda geçici barışın sağlanması doğrultusundaki karar her iki heyet tarafından da kabul edilmiştir. Akabinde gerçekleşen toplantılarda sınır hattının belirlenmesi, Kafkas Cephesi'nde her iki hat arasında bir tarafsız bölge tespiti ve müttefiklerine yardım maksadıyla askerlerin yer değiştirilmemesi gibi konularda alınacak kararlar tartışılmıştır.²⁵⁹ Nihayet 5/18 Aralık 1917'de 14 maddeden oluşan ve I. Dünya Savaşı'nda Türk-Rus Savaşı'na son veren bir ateşkes antlaşması olan *Erzincan Mütarekesi* imzalanmıştır. Bu ateşkes antlaşması kesin barışın sağlanacağı tarihe kadar her iki taraf için geçerliliğini koruyan ve Kafkas Cephesi'ndeki askerî operasyonların durmasına vesile olan bir ateşkes antlaşması olmuştur. Ateşkes antlaşmasının maddelerinde ateşkesin herhangi bir durumda bozulması halinde tarafların birbirlerini on dört gün önceden bilgilendirmesi kararlaştırılmıştır. Türk-Rus sınırında tespit edilen tarafsız bölgeye giriş çıkışların yasaklanması, sınır hatlarında keşif için çalışmaların yapılmaması ve taarruz hazırlıkları dışında, eğitim maksadıyla her iki tarafın birbirine haber vermesi şartıyla atışların yapılabilmesi gibi önemli hususlar mütarekede yer almaktaydı.²⁶⁰

Kafkas Cephesi için bir ateşkesin gerçekleşmesini sağlayan Erzincan Mütarekesi, Rusya'da tek ve herkes tarafından tanınan bir hükümetin olmaması sebebiyle Transkafkasya Komiserliği ve Kafkas Cephesi Rus Ordusu Kumandanlığı tarafından imzalanmıştır.²⁶¹ Bu doğrultuda Osmanlı Devleti yapılan bu mütareke ile Transkafkasya Komiserliğini hükümet olarak resmen kabul

²⁵⁷ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 464.

²⁵⁸ Kazımzade, a.g.e., s. 106.

²⁵⁹ Roin Kavrelışvili, "Kafkas Cephesi'nde Bolşevik İhtilali'nden Sonra Erzincan Mütarekesi'ne Kadar Tarihi Süreç Hakkında Gürcü Basını ve Viktor Tevzaia'nın Erzincan Mütarekesi İle ilgili Hatıraları", **100. Yıl Münasebetiyle I: Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu 25-27 Eylül 2014**, haz. Merve Uğur, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 573- 578; Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 332.

²⁶⁰ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 14, s. 18-23. Erzincan Mütarekesi'ne ilişkin belirlenen 14 maddenin ayrıntıları için bkz. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 333-334.

²⁶¹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 8, s. 11-12.

etmiştir.²⁶² Bununla birlikte Kafkas Cephesi'ndeki ateşkes ortamı uzun bir müddet kendini koruyamamıştır. Ermenilerin; Erzincan, Bayburt ve Trabzon çevresinde bulunan Müslüman halk üzerinde yapmış oldukları zulmün artması, Vehip Paşa'yı harekete geçirmiştir. Vaziyet hakkında Rus ve Gürcü yetkilerine telgraf göndererek (General Prjevalski ve General Odishelidze) durumun kontrol altına alınmasını istemiştir. Fakat bu istek sağlanamamış ve Enver Paşa'nın emri ile Vehip Paşa 12 Şubat 1918'de kuvvetleriyle harekete geçerek Erzincan Mütarekesi ile belirlenen sınırlar aşılmış ve ateşkes bozulmuştur.²⁶³

3.5. Brest-Litovsk Antlaşması'nın Gürcistan'a Yansıması

I. Dünya Savaşı'nı nihayete erdirmek ve Sovyet rejimini Rusya'da yerleştirmek hedefinde olan Rusya'daki Sovyet Hükümeti, Geçici Hükümeti dağıtıp kendilerinin yönetimi ele alarak belirledikleri hedef doğrultusunda politikalarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Erzincan Mütarekesi'nin görüşmeleri yapılırken aynı zamanda barışın yapılması için müzakereler başlanmış ve ateşkes yapılmıştı. Aralık 1917'de İttifak devletleri ve Sovyet heyeti arasında başlayan müzakereler, iki aşamada yürütülmüş; antlaşma şartları Sovyet Rusya için ağır gelse de Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan ile Sovyet Rusya arasında 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Bunun anlamı Rusya için I. Dünya Savaşı'nın bitmesidir.²⁶⁴

Brest-Litovsk Antlaşması'nın Gürcistan'a yankısı, dördüncü maddenin taraflar tarafından kabul edilmesiyle olmuştur.²⁶⁵ Brest-Litovsk Antlaşması'nın dördüncü maddesi gereğince Batum, Ardahan ve Kars'ın Osmanlı'ya bırakılma kararı Transkafkasya Komiserliği tarafından kabul edilmemiştir. Transkafkasya Komiserliğinin alınan bu karara karşı çıkmasının sebebi Gürcü ve Ermenilerin yaşadığı topraklar üzerinde belirlenen kararın komiserliğe danışılmadan Osmanlı Devleti'ne bırakılmasıdır.²⁶⁶ Transkafkasya Komiserliğinin alınan karara karşı çıkmasının kendine göre hukuki zeminini Bolşevik Hükümetini tanımadığı için alınan kararın da uluslararası bağlayıcılığını bulunmadığı iddiasına dayanmaktadır.²⁶⁷ Aslında barışın sağlanması sürecinde

²⁶² Sürmeli, a.g.e., s. 29.

²⁶³ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 465-466.

²⁶⁴ Akdes Nimet Kurat, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı (20 Aralık 1917-3 Mart 1918)", **Belleten**, 31(123), 1967, s. 380,381, 396.

²⁶⁵ Brest-Litovsk Antlaşması'nın dördüncü maddesine göre "Rusya Doğu Anadolu vilayetlerinin boşaltılması ve Osmanlı Devleti'ne düzgün bir biçimde geri verilmesini sağlamak için bütün gücünü kullanacaktır. Ardahan, Kars ve Batum sancakları da vakit geçirmeksizin Rus askerleri tarafından boşaltılacaktır. Rusya Hükümeti, sözü geçen bu sancakların, amme hakları ve devletler arası hakları bakımından kazanacakları yeni duruma karışmayacak ve özellikle bunların haklarını, bu yeni durumu komşu hükümetler ve ön planda Osmanlı Devleti ile anlaşarak saptamaları hususunda serbest bırakacaktır."; Karal, a.g.e., s. 526-527.

²⁶⁶ Vaçnadze, **Gürcistan'ın Bağımsızlığını Sağlaması**, s. 53.

²⁶⁷ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 51, s. 87-88.

yapılan görüşmelerde Osmanlı heyetinin Transkafkasya Komiserliğinin barış görüşmelerine katılması konusunda ve kendilerini tanıtmak için iyi bir fırsat olacağı yönünde düşünceleri var olmuş ve bu doğrultuda Vehip Paşa tarafından da bir girişim yapılmıştı. Fakat haber Tiflis'e, görüşmelerin ara verildiği 10 Şubat 1918'den sonra ulaştığı için, bu yöndeki adım atılamamıştır.²⁶⁸

Gürcistan Millî Bağımsızlık Komitesi üyelerinden Surguladze ve Giorgi Machabeli de Brest-Litovsk görüşmelerinde Gürcistan'ın çıkarları doğrultusunda kararların alınması hususunda adımlar atmışlar ve Batum'un Gürcistan toprakları içinde kalması için mücadele etmişlerdir. Surguladze görüşmeler esnasında Gürcistan'ı ilgilendiren konularda Almanya ile iletişime geçerek Osmanlı Devleti'ne Gürcistan ile ilgili konuların görüşülmesi için muhtıra verilmesini istemiştir. Machabeli ise Batum üzerinde özellikle durmakta Batum'un eski bir Gürcü şehri olduğunun altını çizmektedir. Machabeli, Berlin'de Ahmet Paşa, Hasan Fehmi Bey ve Sadrazam Talat Paşa ile yaptığı görüşmelerde de Batum ve Acara'nın Osmanlı Devleti'ne bırakılmasının Gürcüler için kabul edilebilecek bir husus olmadığını ifade etmektedir. Devamında ise Türklerin ve Gürcülerin ortak düşman olarak gördükleri Ermeniler ve onların idealleri karşısında Türklerin ve Gürcülerin durmasının her iki tarafın yararına olacağı belirtiliyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Batum ile ilgili görüşleri değişirse, Gürcülerin de Kars ve Ardahan üzerinde bir hak iddia etmeyecekleri karşılıklı bir çıkar ilişkisinin kurulabileceği düşünülmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti ve Gürcistan arasında barışın sağlanması için çalışmalar yürüten Gürcistan Millî Bağımsızlık Komitesi, Machabeli'nin girişimiyle Türk-Gürcü anlaşmasını sağlamak ve Kafkas halklarının bağımsızlıkları için ortamı şekillendirmek amacıyla Şubat 1918'de Gürcü Heyet-i Seferiyesini oluşturmuş olduğunu Almanya Dış İşleri Bakanlığına bildirmiştir. Fakat Gürcistan Millî Bağımsızlık Komitesinin Batum için yaptığı mücadeleler, Brest-Litovks görüşmelerinin yarıda kesilmesi ve Türklerin doğu sınırlarında ilerlemesiyle sonuçsuz kalmıştır.²⁶⁹

3.6. Trabzon Konferansı ve Gürcüler (14 Mart-14 Nisan 1918)

1918 yılının Şubat ve Mart aylarında savaşın seyri hakkında diplomatik trafiğin yoğun olarak yaşandığı gelişmeler, bir sonraki adımı etkileyecek diplomatik adımları şekillendirmekteydi. Bir taraftan Brest-Litovsk görüşmeleri sürerken diğer bir taraftan Kafkas Cephesi'nde Vehip Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu; 12 Şubat'ta Erzincan'ı, 24 Şubat'ta Trabzon'u ele geçirmişti. Artık Erzurum üzerine harekâtı söz konusuydu. Bu doğrultuda Osmanlı Ordusu'nun ilerleyişi barışın derhal sağlanması konusunda Transkafkasya Komiserliğini harekete geçirmiştir.²⁷⁰ Osmanlı Devleti ve Transkafkasya Komiserliği devam eden savaşın sona erdirilmesi ve görüşmelerin organize edilmesini sağlamak için 19 Şubat 1918'de komiserlik adına Gegeçkori, Vehip Paşa'ya telgraf

²⁶⁸ Özder, a.g.e., s. 43-44.

²⁶⁹ Sürmeli, a.g.e., s. 40-45.

²⁷⁰ Karal, a.g.e., s. 527.

çekmiş ve barış için görüşmelere hazır olduklarını belirtmiştir. 23 Şubat 1918’de ise komiserlik Tiflis’te bir toplantının gerçekleşmesine ve toplantıda barış şartlarının belirlenmesine karar vermiştir. Barış şartlarının çerçevesini belirlemede ise Seym yetkili olmuştur.²⁷¹

Transkafkasya Meclisinde yapılan toplantıda barış için temel hükümler belirlenmiştir. Bu hükümler;

1. Transkafkasya Meclisi, mevcut koşullar altında Türkiye ile barış yapma yetkisine sahip olduğunu düşünmektedir.
2. Transkafkasya Meclisi, barış görüşmelerine başlarken Türkiye ile nihai bir barış imzalamayı kendine görev edinmiştir.
3. İmzalanacak barış antlaşmasının esası, 1914 yılında savaş ilanı sırasında Rusya ile Türkiye arasında mevcut olan devlet sınırlarının yeniden tesis edilmesi olmalıdır.
4. Heyet Türk devlet yapısı içerisinde Doğu Anadolu Bölgesi ve özellikle Türk Ermenistan’ı özerk bölgeleri için kendi kaderinin tayin hakkının tanınmasını talep etmektedir.²⁷²

Osmanlı Devleti ve Transkafkasya Komiserliği barış görüşmeleri için 2 Mart’ta Trabzon’a gidilmesi konusunda karar almıştı. Fakat Brest-Litovsk’taki görüşmelerde Kars, Ardahan ve Batum’un Osmanlı Devleti’ne verileceğine dair alınan telgraftan dolayı Transkafkasya temsilcilerinin yola çıkması ertelenmiştir.²⁷³ Transkafkasya Komiserliği ve Seym tarafından Brest-Litovsk Antlaşması’nda alınan kararın bağlayıcılığı kabul edilmediği için bağımsız bir varlık olarak Osmanlı Devleti ile toprak taksimi konusunda ortak bir karara varmak ve aynı zamanda anlaşmazlığı diplomatik bir şekilde çözmek maksadıyla Trabzon’da toplanmaya karar verilmiştir.²⁷⁴ Osmanlı Devleti’nin Trabzon’da bir görüşme gerçekleştirmekteki niyeti ise daha çok Brest-Litovsk Antlaşması’nın getirisi olan Kars, Ardahan ve Batum’un kendisine bırakılmasını temin etmektir. Bahsedilen sebebin dışında şehirde yaşamını sürdüren Gürcü ve Ermenilerin çekilip toprakların kendisine bırakılması ve Transkafkasya Hükümeti’nin durumu hakkında bilgi almak vardır. Görüşmeler başlamadan önce bir araya gelen Rauf Bey ve Akaki Chkhenkeli arasında geçen diyalogda Rauf Bey’in öğrenmek istediği ilk şey Transkafkasya’da yönetim şeklinin ne olacağı ve yetkiyi nerden alacaklarıydı. Chkhenkeli’nin cevabı ise belirlenen bir yönetim sistemi olmamakla birlikte cumhuriyet olacağını yetkinin ise hem Seym hem de hükümetten alınacağını ifade etmiştir.²⁷⁵

Trabzon’da meydana gelecek barış görüşmesinde Transkafkasya Heyetine başkanlığı Akaki Chkhenkeli yapmıştır. Transkafkasya heyetinde toplamda 43 kişi olmakla birlikte 50 kişilik diğer bir grup olarak silahlı muhafız birliği bulunmaktaydı. Haydar Abaşıdze, Mehmet Hasan Hacinski, İbrahim Haydarov, George Beyahobi Gazava, Ruben İvanoviç Kaçaznuni, Georgi Mihayloviç

²⁷¹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 37, s. 60; Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 226-227.

²⁷² **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 46, s. 83-84.

²⁷³ Sürmeli, a.g.e., s. 67.

²⁷⁴ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 121.

²⁷⁵ Sürmeli, a.g.e., s. 68-69.

Lashişvili, Mir Yakub Mehdiyev, Halil Has Mehmedov, Alexsandr İvanoviç Hatisyan ve Ekber Ağa Şeyhülislâmov ise asil on delegayı oluşturmaktaydı. Türk heyetinde ise başkanlığı Rauf Bey üstlenmiş ve heyet toplamda 9 kişiden meydana gelmiştir. Nusret Bey, Rıza Bey, Tevfik Salim Bey, Hüsrev Bey, Rıza Efendi, Abdülhamid bin Mahmut Efendi ve Abdurrahman Efendi görüşmeye katılan önemli şahsiyetlerdi.²⁷⁶ Trabzon Konferansında ilk oturum 14 Mart 1918'de başlamış, 21 Mart 1918'de toplamda beş oturum gerçekleştikten sonra geçici olarak ara verilmiştir. Seym tarafından belirlenen yukarıda da ayrıntılı olarak ifade edilen dört maddeden oluşan hüküm Trabzon görüşmelerinde beşinci oturumda açığa çıkarılmıştır. Belirlenen hususlar Osmanlı Devleti tarafından kabul edilecek hükümleri teşkil etmiyordu. Anlaşmazlıkların devamıyla birlikte Türk heyeti eğer iki heyet arasında barış sağlanacak olursa ilk olarak Transkafkasya'nın yönetim şeklini belirlemesi ve bağımsızlığını ilan etmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu husus 24 Mart 1918'de Seymde tartışılmış bağımsızlığın gerçekleşmesi yönündeki endişelerin ve geç kalmışlığın tespiti yapılmıştır. Nikolay Çheidze'nin tespitinde Transkafkasya'nın bağımsız olması durumunda kimin himayesinde olacağı konusu varken, Karçikyan sınırlar üzerinde durmuştur. Karçikyan, bağımsız bir oluşum olması halinde savaş öncesi sınır temel alınırsa Osmanlı Devleti ile tekrardan bir çatışma yaşanacağını eğer Brest-Litovsk Antlaşması temel alınırsa fiilen bir bağımsızlığın oluşmayacağını öne sürmüştür. Georgi Mihayloviç Lashişvili ise Bolşevik İhtilali'nin gerçekleştiği Ekim ayının bağımsızlığın ilanı için en uygun ortamı teşkil ettiğini şimdi ise geç kalındığını ifade etmiştir. Konferansta yapılan müzakerelerin bir sonuca ulaşmaması nedeniyle Transkafkasya Hükümetinde değişiklik olmuş ve Gegeçkori'nin başkanlığa seçilmesiyle birlikte konferanstaki hava da değişmiştir. Gegeçkori'nin takip ettiği politika savaş taraftarı olmasından dolayı Türk Heyetine altıncı ve son oturum olan 5 Nisan 1918'de nota vererek Osmanlı Heyetinin istekleri doğrultusunda kararların alınmasına karşı çıktığı bir kez daha yinelenmiştir.²⁷⁷

Heyetler arası anlaşmazlığın devam etmesi ve bir sonuca varılamamasından dolayı 6 Nisan 1918'de Rauf Bey de Transkafkasya heyetine bir nota vermiştir. Transkafkasya Heyetine verilen notada 48 saat içerisinde Brest-Litovsk Antlaşması'nın kabulü istenmektedir.²⁷⁸ Chkhenkeli Osmanlı delegeleri ve Tiflis'te bulunan Seym ile telgraflar ile bağlantı kurmakta ve adımlarını verilen talimatlara göre şekillendirmekteydi. Osmanlı tarafından verilen notanın ardında Seym ile iletişime geçen Chkhenkeli'nin sunduğu öneri Türklere verilecek tavizin azami sınırını belirlemek, bu sınırda anlaşma sağlanamayınca Brest-Litovsk'un kabul edilmesi vardı. 8 Nisan'da yapılan toplantıda Seym de bu öneriyi kabul etmiştir.²⁷⁹ Fakat cephedeki durumun Transkafkasya aleyhine işlemesi Türklerin

²⁷⁶ Sürmeli, a.g.e., s. 68; Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 277-279. Trabzon Konferansına katılan Transkafkasya temsilcilerden ikinci derecede önemli delegelerin isimi ve sorumluluk alanları için ayrıntılı olarak bkz. Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s.274-277.

²⁷⁷ Sürmeli, a.g.e., s. 71-72.

²⁷⁸ Batum Konferansı'nın ilk oturumundan 6 Nisan tarihinde verilmiş olan notaya kadar konferansta görüşülen konular ve tartışmalar için ayrıntılı olarak bkz. Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 311-408.

²⁷⁹ Kazımzade, a.g.e., s. 123.

Batum'a yaklaşmasından ötürü bu öneri rafa kaldırılmıştır. Bu doğrultuda Chkhenkeli Brest-Litovsk'u tanımak için Tiflis'ten yetki istiyordu. Çünkü Transkafkasya birlikleri yeterli olmadığı takdirde Osmanlı kuvvetleri ile savaşamazdı.²⁸⁰ Chkhenkeli'ye yetkinin verildiğine dair yanıt gelmeden, 10 Nisan 1918'de Transkafkasya Heyetinde oy birliği ile Brest-Litovsk Antlaşması'nın kabul edildiğini ve bu doğrultuda görüşmelerin devam ettirilmesi hususunda Türk Heyetine cevap verilmiştir.²⁸¹ Brest-Litovsk Antlaşması'nın kabul edilmesinin ardından Ermeniler, Gürcüleri kendilerine ihanet etmekle itham etmişlerdi. Fakat süreçte aslında Ermeniler de Gürcüler gibi düşünmekteydi. Khatisian ve Kachaznumi'nin Tiflis'e gönderdikleri telgrafta bu açıkça görülmektedir. Onlara göre mevcut durumda Brest-Litovsk'un kabulü seçenekler arasında daha kabul edilebilir bir düşünce olarak görünmekteydi²⁸²

Transkafkasya Heyetinin antlaşmayı kabul etmesiyle, 13 Nisan'a kadar Batum'un Osmanlı Devleti'ne teslimini bildiren telgraf Tiflis'e iletilmiştir. Fakat Tiflis'te bulunan hükümet ve Seym'in fikirlerinde barışın sağlanması ve özellikle Gürcülerin Batum'dan vazgeçmemesi gerektiği ön planda olup, yapılan toplantıda Gegeçkori meselenin barış yoluyla çözülmesi taraftarı olmadığını bir kez daha dile getiriyor ve Transkafkasya askerî birlikleri, Batum'u savunabilecek düzeyde olduğunu düşünüyordu. Yine aynı toplantıda Tsereteli'nin yapmış olduğu konuşmada, Türk heyeti ile barış yoluyla anlaşma konusunda her şeyi denediklerini, Batum hariç her konuda Gürcülerin taviz verdiğini, Brest-Litovsk'un kabul edilmesinin Transkafkasya halkının Osmanlı Devleti'nin kısıpı altında kalması anlamına geldiğini ve bunun da kabul edilebilir bir durum olmadığını söylemektedir. Osmanlı Heyetinin isteklerinin değişmemesi ve Transkafkasya Heyeti açısından da Brest-Litovsk'un kabulünün söz konusu olmaması, Batum'u savunma konusunda hareket edilmesi yolundaki görüşleri açıkça anlaşmazlıkların çözümünün savaş yoluyla devam edeceğini göstermiştir.²⁸³ Nitekim Seym'in ve özellikle Gegeçkori'nin devam ettirmek istediği savaş stratejisinden ve Transkafkasya Heyetinin oy birliği ile aldığı Brest-Litovsk kabulü karından rahatsız olan Tiflis'teki hükümet, Trabzon'da bulunan Transkafkasya Heyetine 14 Nisan'da Tiflis'e dönmeleri konusunda telgraf çekmiştir.²⁸⁴ Ardından Seym tüm Transkafkasya halkına çağrıda bulunmuş ve Seymin politik görüşünü yansıtan bildiriyle Brest-Litovsk'un kabulünü utanç verici bir barış antlaşmasının kabulü olarak nitelediklerini aktarmıştır. Batum'un denize açılan önemli bir liman olması ve Avrupa ile iletişim yolu üzerinde bulunması, Osmanlı Devleti ile Seym arasında anlaşmazlıkların sürmesine neden oluyordu. Bu nedenle çağrının devamında Seym, Türk birliklerinin ilerleyişinin durdurulmasının ancak silahlı bir direnişle mümkün olacağı yönündeki düşüncesiyle köylüleri ve işçileri bölgeyi savunmaya davet

²⁸⁰ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 76, s. 159-160.

²⁸¹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 77, s. 160.

²⁸² Kazımzade, a.g.e., s. 124.

²⁸³ Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 429-430.

²⁸⁴ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 84, s. 184.

etmiştir.²⁸⁵ Bütün bu olaylar neticesinde Osmanlı ve Transkafkasya Heyetlerinin barış sağlamak için toplandığı Trabzon Konferansı bir sonuca varılamadan dağılmıştır. Akabinde 14 Nisan 1918’de de Türk askerleri Batum’a girmiş ve Batum’u kendi topraklarına kattığını bildirmiştir. Bunun üzerine Seym de Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmiştir.²⁸⁶

Savaş ilanının gerçekleştiği zaman Seymde bulunan Menşevik üyeler ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin Menşevik kanadının Bölgesel Komitesi bir bildiri yayımlamıştır. Rusya’dan destek almak maksadıyla Rusya’nın işçilerine, köylülerine ve askerlerine çağrıda bulunmuştur. Rusya’ya yapılan çağrıda Rus halkı ile yıllardır süren yakınlık ve savaşlarda omuz omuza yürüdükleri hatırlatırken, Transkafkasya’da herhangi bir yenilginin bütün Rusya’nın yenilgisi sayılacağı ifade edilmiş ve ekmek, silah, insan ve para konusunda daha avantajlı olan Rus halkının desteğine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Fakat bu çağrı karşısında hiçbir cevap alınamamış, yalnızca Rusya’dan Tiflis’e gitmek için yola çıkan otuz sekiz Gürcü Armvir’de yakalanmış ve karşıdevrimci olarak tespit edilmişler ve yargılanmadan öldürülmüşlerdir.²⁸⁷

Seymin Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesinden önce, yani Trabzon Konferansı öncesinde, sırasında ve sonrasında da Osmanlı Devleti’nin askerî harekâtı Kafkas Cephesi’nde devam etmekteydi. Osmanlı kuvvetleri, Trabzon’u zapt ettikten sonra 12 Mart’ta Erzurum’u, 5 Nisan’da Sarıkamış’ı, 7 Nisan’da Van’ı ve 8 Nisan’da ise Kağızman’ı topraklarına katarak ilerliyordu. 14 Nisan’a gelindiğinde ise Batum’a gelen Osmanlı kuvvetleri Batum’da ilerleyişlerine devam etmişlerdir. Batum’u herhangi bir direnişle karşılaşmadan Osmanlı kuvvetleri almış ve Acara halkı Osmanlı kuvvetlerine yardım etmiştir. 15-21 Nisan tarihleri arasında da Osmanlı kuvvetleri Batum’u, Özurgeti ve neredeyse Borjomi’ye kadar tüm Ahıska’yı almışlardır. Transkafkasya savunmasında kilit noktayı teşkil eden Kars’a doğru ilerleyen Osmanlı kuvvetleri 25 Nisan’da da Kars’ı ele geçirmiştir.²⁸⁸

Barış görüşmeleri için uygun ortamın hazırlanması ve savaşın getirmiş olduğu şartların çözümü için Osmanlı Devleti, barışın sağlanması maksadıyla bir kez daha adımı atan taraf olmuştur. 22 Nisan 1918’de Vehip Paşa’nın Chkhenkeli’ye gönderdiği telgraftan anlaşıldığı üzere Trabzon’da başlayan görüşmelerin devam etmek isteyip istemediği konusunda cevap beklemiş, Trabzon’da tekrar bir araya gelmeyi umduğunu da eklemiştir.²⁸⁹ Seym ise 22 Nisan 1918’de akşam saatlerinde toplantı gerçekleştirmiş ve toplantıda iki konu tartışılmıştır. İlk konu bağımsızlığın ilan edilmesi ikincisi ise Vehip Paşa’nın teklifiydi. Osmanlı Devleti ile tekrardan bir görüşmenin sağlanması demek hem

²⁸⁵ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 85, s. 185-186.

²⁸⁶ Sürmeli, a.g.e., s. 77.

²⁸⁷ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 86, s. 187; Kazımzade, a.g.e., s. 127-128.

²⁸⁸ Karal, a.g.e., s. 527-528; Sürmeli, a.g.e., s. 81-88; Kazımzade, a.g.e., s. 128-129; Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 122.

²⁸⁹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 98, s.199.

Transkafkasya'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması hem Brest-Litovsk Antlaşması'nın kabul edilmesiyle. Çünkü Osmanlı Devleti'nin tekrardan masaya oturma şartı bu yöndeydi. Osmanlı Devleti'nin ilerleyişine bakıldığında Transkafkasya Hükümeti'nin barış yoluna girmesi kaçınılmaz bir yoldu. Çünkü geline nokta Osmanlı Devleti, Brest-Litovsk'ta verilen topraklara askerî güç kullanarak ulaşmıştı.²⁹⁰ Şartların daha ağır olmaması için barışın sağlanması gerekiyordu. Zira Osmanlı ilerleyişindeki bir sonraki hedef Transkafkasya'nın başkenti ve Gürcüler için önemli bir şehir olan Tiflis'ti.²⁹¹

Trabzon Konferansı sonrası askerî operasyonlar Osmanlı lehine devam ederken askerî yenilgi karşısında Transkafkasya Seymi Osmanlı Devleti ile müzakerelere başlanması konusunda istisnalar olsa da hemfikir olmuştur.²⁹² Müzakerelere başlamak için öncelikle Transkafkasya'nın bağımsızlığını ilan etmesi gerekiyordu. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi Trabzon Konferansı'nda barışın sağlanması için Osmanlı Heyetinin talebinde bağımsız olmaları vardı. Transkafkasya, 1917 Ekim ayından itibaren Sovyet Rusya ile bağlarını fiilen koparmıştı. Ancak 1918 Nisan ayına kadar Seyimde bulunan Menşevik vekiller, bağımsızlığı resmî olarak bildirmekten kaçınmıştı. Çünkü emekçi kitlelerin Sovyet Rusya'dan ayrılmama konusundaki düşüncelerini biliyorlardı ve bağları devamlılığını koruyordu. Bu süreçte Rusya kendi politik uğraşlarıyla meşgul olurken Transkafkasya da kendi başına kalmıştı.²⁹³ Bu doğrultuda 22 Nisan 1918'deki toplantıda Transkafkasya Seymi yeni bir bağımsız devlet olarak *Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti*'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Akaki Chkhenkeli Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak seçilirken Gürcüler, Azerbaycan Türkleri ve Ermenilerden oluşan bakanlıklarda eşitlik sağlanmış, her halktan dörder bakan seçilmiştir. Toplamda on iki bakanlık oluşmuş ve bu bakanlıklarda en önemlilerini Gürcüler ve Azerbaycan Türkleri almıştır.²⁹⁴ Osmanlı Devleti ise bu yeni oluşumu resmen 28 Nisan 1918'de tanımıştır.²⁹⁵

²⁹⁰ Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 498-501.

²⁹¹ Kazım Karabekir, **Doğunun Kurtuluşu**, Erzurum Sanayi ve Ticaret Odası Araştırma, Geliştirme ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Erzurum, 1990, s. 358.

²⁹² Transkafkasya Seym'in bağımsızlık ile ilgili görüşlerin ve görüşmelerin ayrıntıları için bkz. Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 483-498.

²⁹³ A. Surguladze, “საქართველო ამიერკავკასიის კომისარიატისა და სეიმის პერიოდში (1917 წ. ოქტომბერი 1918 წ. მაისი)-Transkafkasya Komiserliği ve Seym Döneminde Gürcistan (Ekim 1917-Mayıs 1918)” **საქართველოს ისტორიის ნარკვევები - საქართველო 1900-1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Denemeleri - 1900- 1921'de Gürcistan**, c. VI içinde, Sabhota Georgia Yayınevi, Tiflis, 1972, s. 560.

²⁹⁴ Kakabadze, a.g.e., s. 245; Kazımzade, a.g.e., s. 133; 22 Nisan 1918 kurulan Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nin bakanlıkları ve bakanlıklara getirilen kişilerin ayrıntıları için bkz. Sürmeli, a.g.e., s. 92. Kazımzade, a.g.e., s. 133, Bendianishvili, **İkinci Rus Devrimi Sırasında Gürcistan**, s. 179.

²⁹⁵ Sürmeli, a.g.e., s. 92.

3.7. Batum Konferansı ve Gürcüler (11-26 Mayıs 1918)

Osmanlı Heyeti ve bağımsızlıklarını ilan eden Transkafkasya Heyeti ile barış görüşmeleri Batum'da 11 Mayıs 1918'de başlamıştır. Vehip Paşa ilk olarak görüşmelerin Trabzon'da yapılacağına dair düşüncesini Chkhenkeli'ye bildirmişti. Fakat Chkhenkeli'nin kendi merkezleri olan Tiflis'e yakın olması ve merkezle iletişimin rahatça yapılabilmesi için kendisine kolaylık sağlayacağından Batum'u teklif etmiştir. Vehip Paşa, Enver Paşa'ya bu isteği aktarmış ve Osmanlı Heyetinin ikameti konusunda elverişli bir yer olması nedeniyle 26 Nisan'da görüşmelerin Batum'da gerçekleştirilmesine yönelik teklifin kabul edildiği Chkhenkeli'ye bildirilmiştir.²⁹⁶

Batum'a gelen on kişilik Osmanlı Heyetinin başkanlığını Adaliye ve Hariciye Nazırı Halil Bey yapmış, kendisinden sonra önemli kişi olarak da Vehip Paşa gelmiştir.²⁹⁷ Transkafkasya Heyetine ise Akaki Chkhenkeli başkanlık etmiş olmakla birlikte Gürcistan'dan Nikolay Nikoladze Azerbaycan'dan Mehmet Hasan Hacinski ve Mehmet Emin Resulzade, Ermenistan'dan Aleksandr Khatisian ve Hovannes Kachaznuni gibi önemli şahsiyetler katılmıştır. Bu kişilerin yanı sıra toplamda kırk beş kişiden oluşan heyette kurum temsilcileri, ulusal sekreterler, iki general ve üç albaydan oluşan askerî heyet de Batum Konferansı'nda yer almıştır.²⁹⁸ Ayrıca Şimali Kafkas temsilcileri de konferansta bulunmuştur.²⁹⁹

Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan tek çatı altında bağımsızlıklarını ilan etseler de bu birleşimi geçici olarak görmektedirler. Öyle ki her üç halkın kendi ulusal konseyleri bulunmakta ve bu konseylerde sınır belirleme ve anayasa komisyonları oluşturarak geleceğe hazırlanmaktaydılar.³⁰⁰ Federasyondaki üç halkın da çıkarları farklı yönde olduğundan yönelimleri de farklı olmakta ve bu farklılık destek aldıkları devletler ile de kendini göstermekteydi. Azerbaycan Türkleri Osmanlı Devleti taraftarı olurken Ermeniler İtilaf devletlerinin İngiltere, Rusya ve Fransa koalisyonu tarafındaydı. Gürcüler ise gidişatlarına göre değişiklik göstermekle birlikte bu süreçte Almanya'dan destek almışlardır.³⁰¹ Nitekim Batum Konferansı'nın ilk oturumunda gözlemci olarak Alman Generali Von Lossow'da bulunmaktaydı.³⁰²

²⁹⁶ Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 513-514.

²⁹⁷ Kazımzade, a.g.e., s. 135. Batum Konferansına katılan Osmanlı heyetinin diğer üyeleri için bkz. Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 516.

²⁹⁸ Avalishvili, a.g.e., s. 49.

²⁹⁹ Mustafa Sarı, **Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 134.

³⁰⁰ Janelidze, a.g.e., s. 103.

³⁰¹ Resulzade, **Rusya'da Vaziyet**, s.17; Kupatadze, a.g.e., s. 108.

³⁰² Kazımzade, a.g.e., s. 136.

Belirtildiği üzere Brest-Litovsk Antlaşma maddesinin Transkafkasya Cumhuriyeti tarafından kabul edilmesi şartı ile Batum'da görüşmelere başlanması kararı alınmıştı. Batum Konferansı'nın gerçekleşmesindeki kabul sürecinde Transkafkasya sadece Osmanlı kuvvetlerinin ilerleyişi ile değil Transkafkasya'daki ekonomik kriz ve milliyetçi partilerin önderliğinde şiddetlenen ulusal çatışmalar ile de uğraşmaktaydı.³⁰³ Sovyetlerin Abhazya ve Osetya ile ilgilenmesiyle birlikte bu bölgede kargaşa hakim olmuş ve Sovyet Rusya'ya bağlanması konusunda faaliyetler yürütülmüştür. Gürcistan'da birçok yerde köylü ayaklanmaları meydana gelmiş, Abhazya ve Oset nüfusunun yoğun olduğu Şida (iç) Kartli'de durum daha da kötüye gitmiştir. Savaştan dönen askerlerin oluşturdukları silahlı birlikler çevreye zarar vererek, hükümete asi çeteler ortaya çıkmıştır. Hükümet ise bu karışıklıkları ve devlete karşı gösterileri bastırmak için askerî güç kullanmıştır.³⁰⁴

Transkafkasya'nın durumunu şekillendiren bu faktörlerle birlikte Osmanlı Heyeti Batum'a gelmeden önce barış ve dostluk antlaşmasının şartlarını önceden belirlemiş ve Brest-Litovsk'ta bahsedilen topraklara yeni yerler eklemişti. Halil Bey tarafından Chkhenkeli'ye aktarılan bu yeni şartların ortaya çıkma sebebi Trabzon'daki konferansın kesilmesine yol açan tarafın Transkafkasya Heyeti olmasıydı. Düşmanlığın yeniden başlamasında ve aynı zamanda Osmanlı kuvvetlerinin Kafkas coğrafyasında ilerleyişinde karşılaştığı güçlerin Rus değil Transkafkasya birlikleri olmasından kaynaklandığını ileri sürmekteydi.³⁰⁵ Bu doğrultuda Osmanlı Heyeti, Batum Konferansı'nın ilk oturumunda on iki maddeden ve üç ekten oluşan antlaşma maddelerini sunmuştur. Osmanlı Devleti'nin sunduğu barış tasarısının ve Chkhenkeli'nin isteği üzerine Brest-Litovsk Antlaşması'nın tam metninin verilmesiyle konferans bitmiş, toplanılan bu oturum son oturum olmuştur. Bu süreçteki gelişmeler ikili görüşmeler ve tarafların birbirine nota vermesiyle ilerlemiştir. Osmanlı Heyetinin sunmuş olduğu bu tasarıda istenilen topraklar arasında Batum, Kars ve Ardahan dışında Ahıska, Ahılkelek, Eçmiadzin'in büyük bir kısmı, Gümrü ve Kars-Gümrü-Culfa demiryolu ağının bulunduğu kısımlar yer almaktaydı. Şekillenen bu sınırlar Osmanlı Devleti'nin 1828 yılındaki sınırlarını teşkil etmekteydi.³⁰⁶

Osmanlı Heyetinin bu istekleri, Transkafkasya Heyeti arasında tartışmaları ve görüş ayrılıklarını doğurmuştur. Ermeniler bu tasarıdan en fazla etkilenen halktı. Onların toprak kayıpları daha fazlaydı. Azerbaycan Türkleri açısından ise antlaşma maddeleri doğrudan kendilerini ilgilendirmemekteydi. Antlaşma maddelerin bu şekilde olması Gürcüleri müttefik aramaya itmiş, kendilerini Almanya ile yakın ilişkiler içerisinde bulmuşlardı.³⁰⁷ Almanya'nın bu konferansta

³⁰³ Surguladze, a.g.e., s. 562.

³⁰⁴ Janelidze, a.g.e., s. 103.

³⁰⁵ Sergo Vardosanidze vd., **საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ისტორია (1917-1957)-Gürcistan Devlet Sınırının Tarihi (1917-1957)**, Gürcü Üniversitesi Yayınevi, Tiflis, 2015, s. 23.

³⁰⁶ Avalishvili, a.g.e., s. 59. Osmanlı Devleti tarafından Batum Konferansı'nda sunulan barış şartlarının ayrıntıları için bkz. Sürmeli, a.g.e., s.98-99.

³⁰⁷ Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 551.

devreye girmesindeki asıl neden kendi çıkarlarını gözetimiydi. Yukarıda ilgili bölümde anlatıldığı üzere, Gürcü coğrafyası ve sahip olduğu yeraltı kaynakları Almanya çıkarları için iştah kabartan öğeleri oluşturmaktaydı. Bu sürece gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin bölgede hâkimiyeti ve ilerleyişi Alman çıkarlarına ve Kafkasya ile ilgili planlarına uygun değildi. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti'nin Brest-Litovsk'ta belirlenen sınırlar dışına çıkmaması kendisi için mühimdi. Çünkü Transkafkasya ve Gürcüler Osmanlı Devleti ve Almanya'nın kesişim alanını oluşturunuyordu. Bunların yanı sıra Almanya için konferansın hızlı sonuçlanması Osmanlı kuvvetlerini Mezopotamya'daki İngiliz kuvvetlerine yönlendirmek açısından da önemliydi.³⁰⁸ Gürcüler ise Osmanlı Devleti karşısında silahlı bir direnişten daha çok meseleleri diplomasi yolu ile çözme taraftarıydılar. Bulunan çözümler ise 1917 Ekim ayından sonraki süreçlerde olduğu gibi geçici değil kalıcı olmalıydı. Tesadüfen oluşmuş durumu değil ulusal duruşa geçiş sağlanmalıydı.³⁰⁹

Osmanlı Devleti'ne karşı belirlenen diplomatik yaklaşımın sonucu olarak Transkafkasya Heyeti, Osmanlı Devleti'nin takdim ettiği barış ve dostluk antlaşması şartlarına karşılık 13 Mayıs da dört maddelik teklif sunmuştur.

1. Transkafkasya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanınmasıyla ilgili ilk dostluk antlaşması 13 Nisan 1918 tarihli Osmanlı heyetinin bildirgesine uygun olarak bir yandan dördümlü ittifak güçleri ile diğer yandan Transkafkasya Cumhuriyeti arasında, Brest-Litovsk Antlaşması temelinde akdedilmelidir.
2. Henüz bitmemiş olan genel savaştan doğan ve bu savaşın sonuna kadar yürürlükte kalacak antlaşmalar, ana antlaşmaya ek olarak, bir yandan dördümlü İttifak güçleri diğer yandan Transkafkasya Cumhuriyeti arasında aynı anda akdedilecek özel bir ek sözleşmenin konusu olmalıdır.
3. Ekonomik, hukuki vb. alanlarda karşılıklı iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasına ilişkin diğer konu ve sorunlara gelince özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile Transkafkasya Cumhuriyeti arasında ise, adı geçen hususlar elbette bir yandan Osmanlı İmparatorluğu diğer yandan Transkafkasya Cumhuriyeti arasında yapılacak özel antlaşmalarla düzenlenecektir.
4. Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan temsilcilerinin şu anda yokluğu, başlamış olan müzakerelerin devamına ve bu iki devletin gerektiğinde sonradan katılabilecekleri bir antlaşmanın akdedilmesine engel teşkil etmez.³¹⁰

Transkafkasya Heyetinin Osmanlı Heyetine sunduğu bu dört teklif, Osmanlı Heyetinin sunduğu on iki maddeyi yanıtlamamakta ve dördüncü maddenin içeriğine bakıldığında ise bahsedilen iki devletin olmayışı sorun teşkil etmemekle birlikte diğer iki İttifak devletleriyle anlaşma sağlanabileceği anlamına gelmekteydi. Bu izahın alt yapısında, kalan iki devlet olan Osmanlı Devleti ve Almanya ile antlaşma sağlanması demek, Almanya'nın Batum'daki görüşmelere dahil edilmek istenmesinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim konferans öncesi başlayan özellikle Gürcüler ve Almanların yakınlaşması, bu süreçte daha da artmış, Gürcüler Almanya'nın desteğini almaya çalışmıştır. Gürcülerin Almanya ile yakın ilişkiler içerisinde olmasına elbette Osmanlı Devleti'nin

³⁰⁸ Sioridze, *Güney-Batı Gürcistan*, s. 236.

³⁰⁹ Avalishvili, a.g.e., s. 61-62.

³¹⁰ *Dokumenti i Materyalı Gruzii*, No. 132, s. 268-269.

Batum Konferansı'nın ilk oturumundan sonra 15 Mayıs'ta Gümrü-Culfa demiryolunun devredilmesini İran'daki İngilizlere karşı mücadele için stratejik gereklilik olarak gerekçelendirerek talep etmesi ve Osmanlı kuvvetlerinin ateşkesi ihlâl edip Gümrü üzerinden Culfa'ya doğru ilerlemesi de etki etmişti.³¹¹ Osmanlı ilerleyişinin haberi alındığında Chkhenkeli'nin Halil Bey'e göndermiş olduğu yazıda, Osmanlı kuvvetlerinin bu adımını protesto etmiş; atılan adımı Almanya'ya bildireceğini söylemiştir.³¹² Alman temsilcisi General Von Lossow karşılık olarak Chkhenkeli'nin iletisini Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a iletliğini Osmanlı Devleti'ne de bir nota gönderdiğini bildirmiştir.³¹³

Transkafkasya Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti ile gerçekleşen bu görüşmeler ve Transkafkasya'da meydana gelen bu olaylar karşısında Sovyet Rusya'nın tutumuna da değinmekde fayda vardır. Sovyet Hükümeti yürütülecek olan Batum Konferansı'na katılmak istemiştir. Fakat aynı zamanda Transkafkasya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımadığını da belirtmiştir.³¹⁴ Moskova'da bulunan Almanya elçisi Kont von Mirbach'ın Transkafkasya'daki durum hakkında Sovyet Hükümeti'nin düşüncelerini aktardığı telgrafta, bağımsızlığın kabul edilmesinin Transkafkasya'da bulunan emekçi kitlelerin çıkarlarına uymadığını ve bu kitlenin yöneliminin Rusya'ya olduğunu bazı bölgelerde Transkafkasya Hükümetinin tanınmadığını belirtmektedir. Devamında ise Sohum, Poti, Kutais, Gori, Tiflis, Duşeti ve diğer şehirlerde düzenlenen protesto gösterileri ile Seymin gaspçı bir hükümet olduğu üzerine düşüncelerin varlığını ve referandum yapılması istenildiğini aktarmıştır. Rusya'dan ayrılmanın sorunların çözüleceği anlamına gelmediğini de eklemiştir. Transkafkasya Cumhuriyeti'ne ulaşan bu bilgiler Transkafkasya Hükümetini açıklama yapmaya itmiştir. İlk olarak kendilerine karşı yapıldığı iddia edilen protestoların bir hayal ürünü olduğunu, böyle bir ortamın oluşmasının Bolşeviklerin iktidarlarını yaymak maksatlı kendileri tarafından çıkarılan küçük çaplı bir ayaklanma olduğunu söylemişlerdir. Transkafkasya'nın bağımsızlığının, tüm Transkafkasya halkını bir araya getiren merkezî demokratik örgütlerden tam onay aldığını, halk kitlelerin kendilerini inkâr etmediklerini aksine onlardan destek aldıklarını ve herhangi bir problemin çözümünde Kafkas Seymi ve Transkafkasya Cumhuriyeti'nin Sovyetler ile politik konularda yetkili tek organ olduğunu açıkça belirtiyorlardı.³¹⁵ Sovyet Rusya'nın görüşleri, aslında gelişen durumları takip ettiğinin göstergesidir. Nitekim Batum, Sovyet Rusya için de önemli bir liman şehri idi. Her ne kadar Brest-Litovsk'ta Osmanlı Devleti'ne bırakılmasına karşı olmasa da 1918'de değişen siyasetlerinde sınırlarını savaş öncesindeki gibi yapılandırmak istemelerinden dolayı Batum Konferansı'nda alınacak herhangi bir kararı tanımayacaklarını da belirtmişlerdir.³¹⁶

³¹¹ Kazımzade, a.g.e., s. 137-138; Sarı, a.g.e., s. 154.

³¹² **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 134, s. 271.

³¹³ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 138, s. 278.

³¹⁴ Surguladze, a.g.e., s. 564.

³¹⁵ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 146, s. 290-293; Surguladze, a.g.e., s. 563-564.

³¹⁶ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 475-476.

Almanya'nın konferanstaki faaliyetlerinin artmasıyla birlikte Alman-Gürcü yakınlaşması üst düzeye çıkmaktaydı. Transkafkasya halkı özellikle Gürcüler ve Ermenilerin, Osmanlı Devleti'nin ilerleyişi karşısında Almanya ile yakınlaşmalarının altında bazı sebepler bulunmaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından bu yana müttefik oldukları İngiltere, bu süreçte diplomatik ilişkilerde arabulucu olarak düşünmemelerinin sebebi Kuzey İran'da bulunan İngilizler ile aralarındaki mesafenin fazla olmasıdır. Sovyet Rusya ile yukarıda da bahsedilen sebepler ile kesilen ilişkilerin yanı sıra Bakü üzerindeki Bolşevik ablukası Transkafkasya Cumhuriyeti'ni Sovyet Rusya'dan yardım almaktan uzak tutmuştur. Ayrıca Almanya'nın Osmanlı Devleti ile müttefik olmasından dolayı Almaya tarafından kontrol altına alınmasının daha mümkün olacağına dair düşünceler daha ağır basmaktaydı. Osmanlı Devleti karşısında gerek diplomatik gerekse askerî olarak mücadelede Azerbaycan Türklerinin isteksizliğinin yanında, Gürcüler ve Ermeniler isteklerinde tek başlarına ilerleyemeyeceklerinin farkındaydılar.³¹⁷ Bu farkındalıkla, 14 Mayıs'ta Gürcistan Ulusal Konseyi Yürütme Komitesinde, Gürcü-Alman politik yakınlaşması resmîleştirilmiş ve Chkhenkeli'ye Almanya ile iletişime geçerek Gürcülerin çıkarlarını gözetecek kararların alınması konusunda çalışmalar yapması hususunda izin verilmiştir.³¹⁸

Osmanlı Devleti ve Transkafkasya Cumhuriyeti arasında taleplerin çatışması ve birbirlerine verilen notalar ile ilerleyen süreçte, Osmanlı Heyetinin Brest-Litovsk'da kabul edilen sınırlar dışında toprak isteği devam ederken Transkafkasya Heyeti de hem sadece Brest-Litovsk maddelerin kabulü hem de yapılacak olan antlaşmada İttifak devletlerinin de katılması konusundaki düşüncelerine devam etmekteydi. Osmanlı Heyeti ise antlaşmanın sadece Transkafkasya Cumhuriyeti ile yapılması taraftarıydı. Her iki tarafında bu düşüncelerinden vazgeçmemesi nedeniyle görüşmeler 18 Mayıs'ta çıkmaza girmiştir.³¹⁹ Durumun bu yönde şekillenmesi, taraflardan birinin geri adım atmaması Almanya'nın devreye girmesini de beraberinde getirmiştir. General Von Lossow Chkhenkeli'ye arabulucu olarak her iki heyet arasında görüşmelerde bulunmak istediğini iletmiştir. Bu istek doğrultusunda Alman arabuluculuğunun kabul edilmesi sürecinde, Transkafkasya Cumhuriyeti'nin yapmış olduğu 19 Mayıs'taki toplantı fikir ayrılıklarını tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Gürcüler ve Ermeniler Alman arabuluculuğu konusunda istekli tavır sergilerken Azerbaycan Türkleri ise Osmanlı taraftarıydı. Hatta tartışmalar esnasında bu düşüncenin varlığını Osmanlı ile anlaşmazlık yaşanmaması açısından Halil Bey'e iletilmesi konusunda Hacinski'nin isteği karşısında Gürcüler ve Ermeniler, tepki göstermişlerdir. Bir başka tepki ise Azerbaycan'ın Osmanlı Devleti'ne verilecek bazı toprak tavizlerinin mümkün olabileceği yöndeki düşüncesine gelmiştir. Bu düşüncenin varlığı, Gürcülerin ve Ermenilerin birleştikleri bağımsızlık çatısı altında Azerbaycan'a şüphe ile yaklaşmalarına neden olmuştur. Toplantı neticesinde ise Alman arabuluculuğu kabul edilmiştir.³²⁰

³¹⁷ Avalishvili, a.g.e., s. 60-61.

³¹⁸ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 122.

³¹⁹ Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansı**, s. 561.

³²⁰ Kazımzade, a.g.e., s. 140-141.

Türk Heyetinin, Almanya'nın arabulucu olması fikrini kabul etmediğini 24 Mayıs'ta Transkafkasya heyeti öğrenmiştir. 26 Mayıs'ta ise Türk Heyeti tarafından belirlenen isteklerin kabul edilmesi doğrultusunda 72 saatlik bir ulti-matom Transkafkasya Heyetine iletmiştir. Fakat Transkafkasya Cumhuriyeti'nde durumlar değişmiş bu ulti-matoma cevap verecek bir Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nin varlığı ortadan kalkmıştır.³²¹

3.8. Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nin Dağılması ve Gürcistan'ın Bağımsızlığı

Transkafkasya topraklarında bulunan Gürcüler, Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu şartlar çerçevesinde şekillenen askerî, siyasî ve diplomatik koşulların sonucunda birleşmişlerdi. Bu birleşime, mevcut durum karşısında coğrafyalarını korumak maksadıyla alınan bir karar teşkil etmekteydi. Fakat birbirinden farklı emellere sahip bu üç halkın birliğindeki çözülme, zamanla artmış ve kendi ideallerini gerçekleştirmede yardım alabilecekleri bir devletin bulunması dahilinde birlikten ayrılma ve bağımsız olma fikri ön plana bir kez daha çıkmıştır.

Gürcülerin, yapmış oldukları yazışmalarda bağımsızlık düşüncelerine verdikleri önemin arttığı görülmüştür. 15 Mayıs 1918'de Chkhenkeli'nin Jordania'ya yazmış olduğu gizli mektuptaki "... Gürcistan'ın bağımsızlığı buradaki müzakereler durduğunda atılacak ilk adımdır... Gürcü milletine liderlik etmekte yükümlüsünüz... Cesaret gerekiyor. Millet in ve devletin davasını partinin davasına dönüştürmeyin. Millî duygularla dolu parti, milleti kurtarabilir."³²² Şeklindeki cümleler Gürcülerin bağımsızlık yolundaki adımının gerçekleşmeye başladığını açıkça ortaya sermektedir.

Transkafkasya halkının birliğinde başlayan çatırdama, Batum Konferansı sebebiyle yapılan toplantılarda kendini göstermekte ve Osmanlı kuvvetlerinin 20 Mayıs'ta Gürcülerin, Azerbaycan Türklerinin ve Ermenilerin topraklarına ulaşmasında stratejik öneme sahip Karakilis'e ilerlemesi ve Transkafkasya Cumhuriyeti'nin endişesi ile çatırdama daha da artmıştır.³²³ Nitekim Osmanlı ilerleyişi, Transkafkasya Cumhuriyeti içinde yer alan Azerbaycan Türkleri açısından Türklerle olan yakınlıktan dolayı, endişe yok denilecek kadar azdı. Ermenilerin varlığı ise kaybettikleri güçten dolayı eskisi gibi hissedilmemekteydi. Gürcüler ise daha iyi konumda olmakla birlikte Osmanlı ilerleyişi karşısında başka bir devletin yardımıyla bu süreci kendileri için daha avantajlı hale getirebileceklerini düşünüyorlardı.³²⁴ Bundan dolayı ki başka bir devlete yönelen Gürcüler, I. Dünya Savaşı'nın başladığı ilk zamanlarda Gürcistan Millî Bağımsızlık Komitesi ile Almanya arasında yapılan Gürcülerin bağımsızlığını tanıyan antlaşmadan beri gelinen süreçte iletişim tekrar

³²¹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 155, s. 306; Sürmeli, a.g.e., s. 110-111.

³²² Bendianishvili, **Birinci Gürcistan Cumhuriyeti**, s. 96.

³²³ Sarı, a.g.e., s. 155.

³²⁴ Kazımzade, a.g.e., s. 141.

canlanmıştı. Bu konuda da yukarıda da ifade edildiği gibi Von Lossow ile yakınlık sağlayan Chkhenkeli bağımsız olmak ve Almanya'nın desteğini almak için çalışmalar yürütmüş, bu çalışmalar ile Alman himayesinde Gürcülerin bağımsızlığını kazanma kararına varılmıştır. Nitekim Gürcülerin bu kararı alması, Almanya'nın Gürcüler ve onların coğrafyası üzerindeki emellerine karşı, kendi bağımsızlıklarını görme arzularının daha ağır bastığı ortaya çıkmaktadır.³²⁵ Fakat bağımsızlık yolculuğunda birkaç adım kalmakta ve durumun ayrıntılı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. 21 Mayıs 1918'de süreç hakkında Gürcülerle (Jordania, Nikoladze, Surguladze ve Avalishvili) Azerbaycan Türklerinin (Hoyski, Pepinov, Yusufbekov, Safikürdski, hasmemedov ve Caferov) yaptığı toplantıda, Gürcüler birlik bağlarının çözüldüğünü görmüşlerdir. Bu çözülmenin sonucunda Gürcüler hareketlerinde tek başlarına ilerlemeye karar vermişlerdir. Azerbaycan ile yapılan görüşmelerin ardından Gürcüler, 22 Mayıs'ta Transkafkasya Cumhuriyeti'nin durumunun nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler olmadan toplantı düzenlemişlerdir. Görüşmelerin neticesinde savaşın getirisi ile birleşen üç halkın yakında dağılacağı düşüncesi ağır basmış Gürcülerin bağımsızlıklarını ilan etmelerinin zamanının geldiği kararlaştırılmıştır. Avalishvili tarafından yazılan Gürcistan Bağımsızlık Bildirgesinin taslağı da Chkhenkeli, Jordania, Nikoladze ve Surguladze'ye sunulmuş onaylanan bu taslak Jordania ile Tiflis'e gönderilmiştir.³²⁶

Gürcistan Ulusal Konsey Yürütme Komitesinde de bağımsızlıkla ilgili tartışmalar yapılmaktaydı. Jordania'nın, Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi hakkındaki öneriyi konseye iletmesi ve Ulusal Konsey'de yapılan tartışmalar bir neticeye varılmamasından dolayı Chkhenkeli konseye gizli bir yazı yollamıştır. Yazının ayrıntıları şöyleydi: “Sanırım bağımsızlığınızı ilan ettiniz veya etmediniz, taktiklerinizi anlamıyorum. Tek çözüm bu. Gürcistan Hükümeti'nin atacağı ilk adım, bağımsızlığı korumak için Almanya'dan koruma talep etmek olmalı. Bu konudaki karar Kont Schulenburg'a iletmeli. O da arabuluculuğumuzu hükümete iletecek. Yanıt almadan önce Alman İmparatorluğu'nun temsilcisi rolünü üstlenebilir. Böyle bir durumda, esirlerden oluşan küçük müfrezesini geri çekecek, yaklaşan Türklerle karşılaşacak ve Gürcistan'ın zaten Alman koruması altında olduğunu ve Türklerin topraklarından geçme hakkının olmadığını ilan edecek... General Kvinitadze'ye askerî yedeklerle ne yapmanız gerektiği konusunda şifreli bir mesaj ilettim, düşmana ancak bağımsız Gürcistan adına karşı konulabilir. Önlemler almalısınız: Yıkma, saldırmak, iyi stratejik noktaları işgal etmek için Rus ordusuna hiçbir şekilde güvenmeyin...”³²⁷

Transkafkasya Cumhuriyeti'nin artık bir bütün olarak varlığını koruyamayacağını anlaşıldığından Alman elçisi Von Lossow görevinin yalnızca Transkafkasya ile anlaşma sağlamak olmasından dolayı Transkafkasya Cumhuriyeti'nin dağılması gerçekleştiğinde görevinin uzantısının

³²⁵ Janelidze, a.g.e., s. 104.

³²⁶ Avalishvili, a.g.e., s. 76-78.

³²⁷ Bendianishvili, **Birinci Gürcistan Cumhuriyeti**, s. 98.

ne yönde olacağına dair bilgi almak maksadıyla 25 Mayıs'ta Batum'dan ayrılmıştır. Von Lossow'un Batum'dan ayrılması ve Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu 72 saatlik ultimatoma Gürcüler arasında krize sebep olmuştur.³²⁸ Gürcüler geline bu süreçte nihai bir karar almak maksadıyla 26 Mayıs 1918'de Seyimde toplantı düzenlemişlerdir. Toplantıda Sosyal Demokrat Partiden Tsereteli yapmış olduğu konuşma da, Transkafkasya'nın parçalandığını, Transkafkasya halkının artık bir eylem birliği içinde olmadığını ve bu düşüncenin Batum Konferansı'nda açıkça görüldüğünü söylemektedir. Gürcülerin ve diğer Transkafkasya halklarının bu noktaya gelene kadar Rusya'da gelişen olaylar nedeniyle kendilerinin yalnız bırakıldığını, bu nedenle dış düşmanlara karşı öncelikle Transkafkasya özelinde bir iç birleşmenin meydana getirildiğini fakat zamanla dinsel, tarihsel ve yaklaşım farklılıklarının gün yüzüne çıkmasıyla birleşimin nihayete erme zamanının geldiğini belirtmiştir. Tsereteli geline bu noktaya hayali bir birlik olarak nitelediği Transkafkasya Cumhuriyeti'nde Ermenilerin ellerinden geleni yaptıklarını fakat topraklarının büyük bir kısmını kaybettiklerini, Azerbaycan Türklerinin ise resmî ve gayri resmî olarak Osmanlı Devleti'ni desteklediklerini söyleyerek Gürcülerin bu birleşmede yalnız kaldıklarını dile getirmiştir.³²⁹ Tsereteli toplantıdaki ikinci konuşmasında ise Gürcistan'ın bağımsız olduğunda uygulayacağı yöntemler üzerine fikrini aktarmıştır. Tsereteli Gürcistan'ın bağımsızlık sürecinde Bolşeviklerin yöntemleri ile değil demokratik yöntemler çerçevesinde hareket etmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.³³⁰

Transkafkasya Seymin düzenlediği bu toplantıda nihai karar alınmış ve Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nin parçalandığı kabul edilerek Transkafkasya birleşimine son verilmiştir.³³¹ Transkafkasya Cumhuriyeti'nin dağılması kararıyla Seym üyelerinin toplantı salonundan ayrılmasının ardından aynı salonda Gürcistan Ulusal Konseyi toplantı düzenlemiştir. Noe Jordania'nın başkanlık ettiği bu toplantıya, 42 Gürcistan Ulusal Konsey üyesi, 36 aday, Tiflis Alman konsolosu Kont Von der Schulenburg, Tiflis Metropoliteni Leonid ve Gürcü subayları katılmıştır.³³² Jordania toplantının açılış konuşmasını yaptıktan sonra Gürcistan Bağımsızlık Beyannamesini okumuştur. Gürcistan Bağımsızlık Beyannamesi içeriğinde yer alan ifadeler şu şekildedir;

1. Bu günden sonra, Gürcü halkı egemenlik haklarının kaynağıdır ve Gürcistan muktedir, bağımsız bir devlettir.
2. Bağımsız Gürcistan'ın siyasi yapısı demokratik bir Cumhuriyettir.
3. Uluslararası anlaşmazlık halinde, Gürcistan daimi olarak tarafsız kalacaktır.
4. Gürcü Demokratik Cumhuriyeti, uluslararası toplumun bütün üyeleri ve özellikle kendisine komşu milletler ve devletlerle iyi komşuluk ilişkileri kurmayı arzu eder.
5. Gürcü Demokratik Cumhuriyeti, bütün vatandaşlarına medeni ve siyasi hakların garantisini verir.

³²⁸ Kazımzade, a.g.e., s. 142.

³²⁹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 161, s.317- 323.

³³⁰ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 161, s. 326.

³³¹ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 162, s. 330.

³³² Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 123; Kazımzade, a.g.e., s. 148.

6. Gürcü Demokratik Cumhuriyeti topraklarında yaşayan tüm halklara kapsamlı bir gelişme hürriyeti verecektir.
7. Bir kurucu meclis toplanıncaya kadar, Gürcistan, üyelerinin sayısı millî azınlıkların temsilcilerinin katılımıyla arttırılacak olan Millî Konsey tarafından idare edilecektir ve geçici bir hükümet Millî Konsey'e karşı sorumlu olacaktır.³³³

Gürcistan Bağımsızlık Beyannamesi okunduktan sonra Gürcistan Ulusal Konseyi oybirliği ile Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu resmen ilan etmiştir.³³⁴ Sadece Gürcü Bolşevikler, Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olmakla Rusya'dan resmen ayrılmış olacağından dolayı kınamışlardır.³³⁵ Bağımsız bir devlet olan Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk hükümet oluşumları da Ulusal Konsey'de belirlenmiştir; Hükümet Başkanı ve İçişleri Bakanı Noe Ramishvili, Dışişleri Bakanı Akaki Chkhenkeli, Harbiye Bakanı Grigol Giorgadze, Maliye ve Ticaret Sanayi Bakanı Giorgi Zhuruli, Millî Eğitim Bakanı Giorgi Laskhishvili, Tarım ve Çalışma Bakanı Noe Khomeriki, Adalet Bakanı Shalva Meskhishvili ve Ulaştırma Bakanı İvane Lortkipanidze göreve getirilmiştir.³³⁶

Gürcülerin XIX. yüzyıldan Mayıs 1918'e kadar yaşadıkları süreçte yaptıkları faaliyetler uzun bir süre boyunca yürüttükleri bağımsızlık mücadelesini sonuçlandırarak onları bağımsız bir devlet olmaya erdirmişlerdir. Gürcistan'ın Rus himayesi sebebiyle dinî, siyasî, sosyal ve ekonomik politikalarda Rusların belirledikleri çerçevede yaşamlarını sürdürmeleri Rus himayesinden memnun olmayan Gürcüler için sürekli bir hoşnutsuzluk kaynağı olmuştu. Bu hoşnutsuzluk I. Dünya Savaşı'ndan önce Rusya'da başlayan iç sorunların savaş yıllarında had safhaya çıkan ekonomik çıkmazla birleşmesi, ardından ihtilallerin meydana gelmesi Gürcülere bağımsızlık yolunda alan açmıştır. Gürcüler bu yolda yürürken ilk olarak Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler ile birliktelik sağlamış fakat her milletin kentine has çıkarları ve fikirlerinin olması, Batum Konferansı sırasında net bir şekilde görülmüş ve ortaya çıkmıştır. Böylelikle birleştikleri Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nde ortak hareket etme imkânlarının ortadan kalkmasıyla Gürcüler bağımsızlıklarını ilan etmiş; I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Gürcüler bağımsız bir devlet olarak müzakerelerde yer alarak Gürcistan'ın menfaatleri için çalışmalara devam etmişlerdir.

³³³ **Dokumenti i Materyalı Gruzii**, No. 165, s. 337-338; KazıMZade, a.g.e., s. 149.

³³⁴ KazıMZade, a.g.e., s. 149.

³³⁵ Bendianishvili, **Birinci Gürcistan Cumhuriyeti**, s. 101.

³³⁶ Vaçnadze ve Guruli, a.g.e., s. 124; Bendianishvili, **Birinci Gürcistan Cumhuriyeti**, s. 102; Sürmeli, a.g.e., s. 137.

SONUÇ

Gürcistan, Transkafkasya’da kıtalar arası geçiş güzergâhı üzerinde yer alan stratejik konumuyla bölgenin önemli ülkelerinden biridir. Bu coğrafi konumu tarih boyunca birçok devletin Gürcistan üzerinde hâkimiyet kurma çabalarını beraberinde getirmiştir. Gürcistan’ın hem coğrafi özellikleri hem de stratejik ulaşım olanakları, ülkeye duyulan ilgiyi tarih boyunca arttırmıştır. Bu süreçte, Rusya’nın inşasında büyük pay sahibi olduğu demiryolu ağlarının ülke geneline yayılması ile ulaşım ağlarının gelişmesi Gürcistan’ın ekonomik önemini daha da arttırmış; bu önem ülkenin Batum ve Sohum limanları ile manganez yatakları sayesinde I. Dünya Savaşı yıllarında Gürcistan’a stratejik bir nitelik kazandırmakla birlikte devletlerin teşebbüs alanlarını oluşturmuştur.

Gürcüler, Osmanlı ve Safevi baskısı altında kaldıklarında Ortodoks inancını paylaşımları ve güvenlik arayışları nedeniyle Rusya ile XVIII. yüzyıl itibarıyla yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu yakınlık 1783’de Kartli-Kaheti Krallığı ile Rusya arasında imzalanan Georgiyevska Antlaşması’yla somutlaşmış; Gürcülerin Rus himayesine girme süreci başlamıştır. 1801’de Kartli-Kaheti’nin Rus vilayeti olarak ilan edilmesiyle birlikte, Gürcistan’daki Rus himayesi fiilen ilhaka dönüşmüştür. Rusya’nın Gürcistan üzerindeki hâkimiyeti, Gürcü topraklarını ilhak etmesiyle tamamlanmış nitekim 1864 yılında Rusya, Gürcistan üzerindeki egemenliklerini pekiştirmekle birlikte Kafkasya genelinde hâkimiyet kurmuştur. Ruslar toprak kazanımlarının akabinde Gürcülerin topraklarına kendi yönetim sistemini kurmuşlar, aynı zamanda Ruslaştırma bağlamında din, dil, eğitim ve kültür alanlarında *Gürcü bedeninde Rus aklını* yerleştirmeye çalışmışlardır. Rusların Gürcüleri Ruslaştırma politikalarında kısmen başarılı oldukları görülsede Gürcülerin çoğunluğu bu uygulamadan memnun olmamakla birlikte kimliklerini korumak ve Rus egemenliğinden kurtulmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimler Gürcü aydınlar tarafından XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlatılmış, I. Dünya Savaşı yıllarında devam etmiştir. Gürcülerin millî benliklerine yönelik çalışmaları ise İlia Chavchavadze öncülüğünde Tergdaleulis adı altında Gürcü aydınlarının birleştiği toplulukla başlamıştır. Ardından Pirveli Dasi, Meore Dasi ve Mesame Dasi gibi gruplar aracılığıyla çalışmalar sürdürülmüş, çalışmalardaki amaç ise millî benliklerini ortaya çıkarmak ve Gürcüleri Rus egemenliğinden kurtarmak olmuştur. Gürcistan’da aydın kesimden başka Gürcüler için çaba gösteren örgütler arasında siyasi partilerde yer almıştır. Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Sosyalist Federalist Parti ve Ulusal Demokrat Parti kendi içlerinde Rus yanlısı ve bağımsızlık yanlısı şeklinde farklı görüşlere sahip üyeleri barındırsa da ortak noktalarında Gürcü halkının çıkarları bulunmaktadır. Bu partiler arasında Sosyal Federalist Parti, fikirleri bakımından diğer partilerden ayrılmış, daha çok özerk bir yapı içerisinde federasyon olarak Rusya ile birleşme fikrini savunmuştur. Diğer partilerde ise Gürcistan’ın bağımsızlığı daha ön planda olmuştur.

Gürcüler, I. Dünya Savaşı'na giden süreçte ulusal benliklerini koruma çabalarının yanı sıra, ülkelerinde meydana gelen toplumsal olaylar bağlamında da mücadele etmişlerdir. Rusya'da meydana gelen 1905 olayı ve Japon Savaşı'nın sonuçları, Gürcistan'da ekonomik bunalımın yaşanmasına ve Rus karşıtı ayaklanmaların çıkmasına etki etmiştir. Ekonomik bunalım Gürcistan'ın şehirlerinde işçi hareketliliğine neden olurken, I. Dünya Savaşı'ı öncesinde köylerde ise serflik sistemi ve kapitalizm etkisiyle köylü ayaklanmalarının görülmesine yol açmıştır. Bütün bu ayaklanmalarda Gürcistan'daki parti mensupları işçileri ve köylüleri desteklemiş, partiler fikirleri doğrultusunda mitingler düzenlemişlerdir. Fakat Gürcistan'daki partiler arasında fikir ayrılıkları parti bünyelerine işlemiş, Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde Bolşevik ve Menşevik kutuplaşmasının önüne geçilememiştir. Gürcüler arasında bu dönemde Menşevikler ön plana çıkmış ve partiler arasında Rusya'ya karşı birleşmenin sağlanamaması, Gürcülerin I. Dünya Savaşı'ı öncesi ulusal hareketlerinde yeterli başarıyı elde edememelerinin başlıca nedenlerinden birini oluşturmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasıyla birlikte Kafkasya'ya sıçrayan savaşta, Gürcistan bir cephe ülkesi haline gelmiştir. Savaşın Gürcü coğrafyasına yayılması, Gürcüler tarafından yakından takip edilmiş, I. Dünya Savaşı'nda şekillenen İttifak ve İtilaf blokları Gürcüler arasında var olan fikir ayrılıklarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu ayrılıklar üç fikir etrafında toplanmıştır. Bu fikirler; Rus egemenliğinden kurtulma, bağımsız olma ve Rus bayrağı altında özerk bir yönetime sahip olmaktır. Siyasi parti mensupları, aydınlar ve soylular arasında cereyan eden fikir tartışmaları I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Alman yanlısı ve Rus yanlısı yönelim şeklinde kendini göstermiştir. Gürcüler çıkarları doğrultusunda faaliyetlerini yürütürken, Rus yanlısı yönelim daha çok ülke içindeki gruplarda görülmüş, Alman yanlısı yönelim ülke dışında oluşan Gürcistan Millî Bağımsızlık Komitesinde etkili olmuştur. Gürcistan'da yaşayan soylular ise Rus egemenliğinden memnun olan kesimi oluşturmuştur. Bütün bu fikir farklılıkları yaşanmasına rağmen çoğunluğun birleştiği ana düşünce Gürcülerin bağımsızlığıdır.

Gürcüler, bağımsızlıklarını kazanmak için müttefik bir devlet arayışına girmişlerdir. Bu doğrultuda Almanya ile işbirliği içerisinde bulunan Gürcüler, bu yakınlıklarını bağımsızlıklarını alacakları güne kadar korumuşlardır. Nitekim Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndan önce de Gürcü coğrafyasında çıkarları doğrultusunda siyasi ve ekonomik girişimleri ve elde ettiği menfaatleri mevcuttu. Gürcüler bağımsızlıklarını garanti altına almak maksadıyla Almanya ile yakınlık sağlarken, Almanlar daha çok I. Dünya Savaşı'nda Kafkasya'da Rus karşıtı bir yapı oluşmasını sağlayarak kendi cephe yüklerini azaltmak için Gürcüler ile bağlantı kurmuşlardır. I. Dünya Savaşı yıllarında, Almanya'nın yanı sıra İttifak bloğundan Osmanlı Devleti de Gürcüler ile yakinen ilgilenmiştir. Osmanlı Devleti Rusya'nın savaştaki durumu hakkında bilgi edinmek için Müslüman ve Hristiyan Gürcüler ile işbirliği yapmış, aynı zamanda I. Dünya Savaşı'na resmî olarak katılmadan önce yürüttüğü istihbarat faaliyetlerini, savaşa fiilen dâhil olduktan sonra da sürdürmüş, bu süreçte Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri ön plana çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında Çarlık Rusya’da yaşanan Şubat ve Ekim ihtilallerin etkileri Gürcistan’da da doğrudan hissedilmiştir. Rusya’da Geçici Hükümet ve İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti adlarında hükümetler oluşmuş, Gürcistan’da ise Tiflis Yürütme Komitesi adı altında yönetim organı kurulmuştur. Rusya’daki Geçici Hükümet ise Kafkasya için öncelikle Ozakom daha sonra ise Özel Transkafkasya Komiserliği adı altında hükümetler oluşturmuştur. Gürcistan’da Tiflis merkezli kurulan Ozakom ve Özel Transkafkasya Komiserliğinde Gürcüler ön planda olmuş başkanlıklarda ve önemli bakanlıklarda Gürcüler yer almışlardır. Bu kuruluşların dışında Gürcistan’da yalnız Gürcülerden oluşan Gürcistan Ulusal Partilerarası Konseyi ve Gürcistan Ulusal Kongre adlı yapılar da var olmuş; bağımsızlık, ulusal askerî birlik oluşturma ve toprak bütünlüğü konulu toplantılar düzenleyerek ülkelerinin menfaatleri için çalışmışlardır. Ekim ihtilalinden sonra I. Dünya Savaşı’nda Rus cephelerinde askerî hareketlilik azalmış, taraflar müzakereler yoluyla çözüm arayışlarına yönelmiştir. Bu doğrultuda Erzincan Mütarekesi’nde Özel Transkafkasya Komiserliği, Osmanlı Devleti ile Kafkas Cephesi için ateşkes imzalamış, ateşkesin bozulmasının ardından Gürcüler, önce Trabzon’da Transkafkasya Komiserliği çatısı altında görüşmelere katılmış; sonrasında ise Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti adı altında bağımsız bir Kafkas devlet topluluğu olarak Batum Konferansı’nda yer almıştır. Konferanslardaki görüşmelerde Brest-Litovsk Antlaşması gereği Batum’un Osmanlı Devleti’ne bırakılma kararında Gürcüler, Osmanlı Heyeti ile anlaşma sağlayamamıştır. Diğer taraftan Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti içinde bulunan Gürcüler, Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler arasında meydana gelen fikir ayrılıklarının da gün yüzüne çıkmasıyla birlikte savaş koşullarının getirdiği zorunluluk sonucu kurulan Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti dağılmıştır. Gürcüler 26 Mayıs 1918’de Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti adı altında bağımsızlıklarını ilan ederek bu süreci başarılı bir şekilde nihayete erdirmişlerdir.

Gürcistan 1918 şartlarında bütün siyasi diplomatik girişimleri yaparak mümkün olduğunca geniş topraklar üzerinde bağımsız bir devlet olmak için mücadele etmiştir. Bu mücadelede ilk aşamada Almanya’nın desteği önemli bir rol oynamıştır. Sonuçta 1918 şartlarında Gürcü siyaseti ulaşabileceği en iyi sonuca ulaşarak bağımsızlığını elde etmiştir. Gürcülerin bağımsızlıklarını elde etmedeki başarısı ülkelerini çok seven ve ülkelerinin çıkarları için uğraşan siyasetçiler, ilim insanları ve halkın birlikte hareketleri ve yılmayan çabaları ile olmuştur. Ancak bu bağımsızlık diğer Transkafkasya halkları için olduğu gibi Gürcüler için de kısa olmuş ve bölgede yaşanan kanlı süreçlerden sonra Sovyet Rusya hâkimiyeti kurulmuştur. Böylece Transkafkasya’da XX. yüzyıl sonlarına değin sürecek Sovyet hâkimiyeti başlamıştır. Bugün artık Gürcistan uluslararası camianın eşit ve bağımsız bir üyesidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO), Dosya Nr. 547, Gömlek Nr. 34.

Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO), Dosya Nr. 235, Gömlek Nr. 13.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS), Dosya Nr. 2461, Gömlek Nr. 17.

Haritalar (HRT. h), Harita Nr. 80.

Diğer Kaynaklar

“Arşidük Franz Ferdinand ve Karısına Suikast” (19.06.1914), **İmereti**, No. 83, 1-4.

Acar, Kezban (2015), “Kafkasya’da Rus İstilas ve Direniş Hareketleri”, **Yeni Türkiye**, IV(74), 385-391.

Ahmed Vâsıf Efendi (1994), **Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakaikü’l-Ahbâr**, haz. Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Albayrak, Haşim (2010), **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz’de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, Babıali Kitaplığı, İstanbul.

Allen, W. E. D. ve Muratoff, Paul (1966), **1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi**, Gnkur Basımevi, Ankara.

Armaoğlu, Fahir (2017), **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Arslan, Erhan (2020), **Gürcülerin Tarihi**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Asatiani, Nodar ve Janelidze, Otar (2009), **History Of Georgia**, Petite Yayınevi, Tiflis.

Ataç, A. M. (1953), **Rusya Tarihi Türkler ve Komşularıyla Münasebetleri**, E. U. Basımevi, Ankara.

Avalishvili, Zurab (1990), **საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918–1921 წლებში საერთაშორისო პოლიტიკაში - 1918-1921’de Uluslararası Politikada Gürcistan Bağımsızlığı**, c. 1, Gürcistan Tiyatro İşçileri Sendikası, Tiflis.

Aydemir, Şevket Süreyya (2003), **Enver Paşa**, c. III, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ayyıldız, Hakkı Raif (1946), **Güney Kafkasya Cumhuriyetleri I Gürcistan**, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul.

- Baddeley, John F. (1989), **Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Samil**, (Çev. Sedat Özden), Kayıhan Yayınevi, İstanbul.
- Bakhtadze, Mikheil (2018), “ორი დოკუმენტი საქართველოს არმიის ჩამოყალიბებისა და მდგომარეობის შესახებ (1918-1919 წლები)-Gürcü Ordusunun Oluşumu ve Durumu Hakkında İki Belge (1918-1919)”, **Arşiv Çalışmaları, Kaynak Çalışmaları-Eğilimler ve Zorluklar Uluslararası Konferans Bildirileri**, 335-344.
- Bala, Mirza (1997), “Gürcistan”, **İslam Ansiklopedisi, içinde** (843-845), c.4, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Eskişehir.
- Bay, Abdullah (2015), “Birinci Dünya Savaşında Gürcü Lejyonu ve Faaliyetleri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 9(18), 75-92.
- Liman Von Sanders (2011), **Türkiye’de Beş Yıl**, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bendianishvili, Alexander Sergeyevich (1980), **ეროვნული საკითხი საქართველოში 1801-1921 წწ - Gürcistan’da Ulusal Sorun 1801-1921 yılları**, Metsniereba Yayınları, Tiflis.
-
- (2001), **საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.) - Birinci Gürcistan Cumhuriyeti (1918-1921)**, Mematiane Yayınevi, Tiflis.
-
- (2012), “საქართველო პირველი მსოფლიო ომისა და მეორე რუსეთის რევოლუციის პერიოდში - Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Rus Devrimi Sırasında Gürcistan”, **საქართველოს ისტორია XIX- XX საუკუნეში - Gürcistan Tarihi XIX-XX Yüzyıllar**, c. IV *içinde* (158-182), Palitra L Yayınevi, Tiflis.
- Berdzenişvili, Niko ve Canaşia, Simon (1997), **Gürcistan Tarihi**, (Çev. Hayri Hayrioğlu), Sorun Yayınları, İstanbul.
- Bluaşvili, Uça (2017), “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Gürcü-Alman-Türk Askeri İşbirliği Girişimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk-Gürcü İlişkileri: Tarih ve Çağdaşlık**, ed. İbrahim Tellioglu ve Roin Kavrelişvili, 1. Baskı *içinde* (88-103), Serander Yayınları, Trabzon.
- Bolat, Gökhan (2010), “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Tarafından İngiliz Hükümetine Sunulan Gizli Bir Rapora Göre I. Dünya Savaşı Sonrasında Transkafkasya ve Kafkas Cumhuriyetlerinin Genel Durumu (Curzon of Kedleston Raporu)”, **History Studies Ortadoğu Özel Sayısı / Middle East Special Issue**, 2, 47-65.
- Budak, Mustafa (2015), “Kafkasya ve Osmanlı Devleti (XVI-XX. Yüzyıllar)”, **Yeni Türkiye**, III (73), 7-29.
- Cabağı, Wassan-Giray (1967), **Kafkas-Rus Mücadelesi**, Baha Matbaası, İstanbul.

Can, Reyhan Rafet (2022) “Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Demiryollarının Rolü”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 32(1), 37-54.

Cemil, Arif (1997), **I. Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa**, Arba Yayınları, İstanbul.

Chachkhian, Archil (2021), “1910-იანი წლების ქართველი “პროგრესისტები”, ქართული ლეგიონი და გერმანიის სარდლობის ამიერკავკასიური პოლიტიკა-1910’lu yılların Gürcü “Progermanları” Gürcü Lejyonu ve Almanya Komutanlığının Transkafkasya Politikası”, დიდი თამაში კავკასიის რეგიონში, გლობალური და რეგიონალური ძალები, მათი ინტერესები და მოქმედების სტრატეგია-Kafkasya Bölgesindeki Büyük Oyun, Küresel ve Bölgesel Güçler, Çıkarları ve Eylem Stratejileri, içinde (63-74), LEPL - David Agmashenebeli Gürcistan Ulusal Savunma Akademisi, Tiflis.

Chumburidze, Dodo (2018), აკაკი ჩხენკელი სახელმწიფო მოღვაწე დიპლომატი მამულიშვილი - Akaki Chkhenkeli Devlet Adamı Diplomat Vatan Evladı, Universal Yayınevi, Tiflis.

_____ (2018), “რამიშვილი ნოე ბესარიონის ძე - Ramishvili Noe Besarionisdze”, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი - Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1921) Ansiklopedi-Sözlük, içinde (327-328), İvane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis.

Çakır, Fırat (2021) “Gürcistan’daki Rus Varlığın Ahıska İsyanlarına Etkisi (Osmanlı ve Gürcü Kaynaklarına Göre)”, **Rusya Araştırmaları Dergisi**, (6), 22-43.

Çakmak, Fevzi (2011), **Büyük Harp’te Şark Cephesi Harekâtı**, haz. Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Çapraz, Hayri (2006), “Gürcistan’da Rus İdaresinin Yerleşmesi (1800-1850)”, **OAKA**, 1(1), 67-84.

_____ (2015), “19. Yüzyılın İlk Yarısında Gürcistan’da Politik ve Ekonomik Durum”, **Yeni Türkiye**, VII (77), 467-472.

Çiloğlu, Fahrettin (1993), **Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi**, Ant Yayınları, İstanbul.

Çolak, Mustafa (2006), **Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Denizci, Özge Ç. (2010), **Gürcüler Tarih Dil Kültür ve Müzik**, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

Dilaçar, Agop (1970), “Gürcistan”, **Türk Ansiklopedisi**, içinde (206-208), c. 18, Millî Eğitim Basımevi, Ankara.

Dursun, Davut (2001), “Gürcistan”, **TDV İslâm Ansiklopedisi içinde** (310-311), c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Dokumenti Vneşney Politiki SSSR-I, Moskova, 1959.

Dokumenti i Materyalı Po Vneşney Politiki Zakavkazya i Gruzii, No. 5, Tiflis, 1919.

Dvali, Nato (2019), **Gürcistan’da Rus İdaresinin Kuruluşu (1801-1918)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, Yunus (2021), **Bağımsızlığa Giden Yolda Gürcistan**, Berikan Yayınevi, Ankara.

Emirbeyona, Nermine (2015), “19. Yüzyılın Başlarında Rusya’nın Güney Kafkasya’ya Askeri Saldırısı (Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivinin Dokümanlarına Dayanarak)” **Yeni Türkiye**, IV(74), 392-403.

Genelkurmay Başkanlığı (1993), **Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3’üncü Ordu Harekâtı**, c. II/II, Genelkurmay Basım Evi, Ankara.

Genelkurmay Başkanlığı (1993), **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3’ncü Ordu Harekâtı**, c. II, Birinci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Gotsiridze, Giorgi (2009), **პირველი მსოფლიო ომი და საქართველო - Birinci Dünya Savaşı ve Gürcistan**, Universali Yayınevi, Tiflis.

Gökçe, Cemal (1979), **Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti**, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul.

Görgeç, İsmail (2022), “Büyük Devletlerin Kafkasya’da Demiryolu ve Petrol Politikası”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 10(31), 155-185.

Grigorian, Alexandre (1999), **Kafkas Halkları Tarihî ve Etnografik Bir Sentez**, (Çev. Doğan Yurdakul), Yeni Binyıl Yayınları, İstanbul.

Gümüş, Nebi (2006), “Son Gürcü Kralı II. Solomon’nun Ruslara Karşı Mücadelesi ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (22), 105-118.

Gürcistan Tarihi (Eski Çağlarda 1212 yılına kadar) (2003), Gürcüceden çev. Marie Felicite Brosset, Türkçeye (Çev. Hrand D. Andreasyan), (Haz. Erdoğan Merçil), TTK Basımevi, Ankara.

İbereli, Sandro (2014), **Gürcü Halkının Tarihi**, (Haz. Zeynep Aytekin), Cinius Yayınları, İstanbul.

İrakli, Nodia (2019), **პირველი მსოფლიო ომი ქართულ ნარატიულ წყაროებში - Gürcü Anlatı Kaynaklarında Birinci Dünya Savaşı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ivane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi – Beşeri Bilimler Fakültesi.

Janelidze, Otari (2009), **საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია - Gürcistan’ın Yeni ve Modern Tarihi**, Universali Yayınları, Tiflis.

- Kakabadze, Sargis (1997), **ქართველი ხალხის ისტორია 1783-1921-Gürcü Halkının Tarihi 1783-1921**, Nekerı Yayinevi, Tiflis.
- Karabekir, Kazım (1990), **Doğunun Kurtuluşu**, Erzurum Sanayi ve Ticaret Odası Araştırma, Geliştirme ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Erzurum.
- Karaçavuş, Ahmet (2017), “Şubat’taki Burjuva Devriminden Bolşevik İhtilali’ne Kafkasya’da Siyasi, Askeri, Sosyal ve Ekonomik Durum”, Mehmet Okur vd., (Ed.), **I. Dünya Savaşı’nda Karadeniz ve Kafkasya Askeri, Siyasi ve Sosyal Gelişmeler**, 1. Baskı içinde (473-531), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon.
- Karal, Enver Ziya (1996), **Osmanlı Tarihi**, c. IX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karamanlı, Hüsamettin M. (1996), “Gürcistan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, içinde (311-313), c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kavrelışvili, Roin (2015), “Kafkas Cephesi’nde Bolşevik İhtilali’nden Sonra Erzincan Mütarekesi’ne Kadar Tarihi Süreç Hakkında Gürcü Basını ve Viktor Tevzaia’nın Erzincan Mütarekesi İle ilgili Hatıraları”, **100. Yıl Münasebetiyle I: Dünya Savaşı’nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu 25-27 Eylül 2014**, içinde (561-580), (Haz. Merve Uğur), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kazımlı, Firuz (2016), **Transkafkasya İçin Mücadele (1917 – 1921) Türkiye-İngiltere-Rusya-Ermeniler-Gürcüler-Türkler**, (Çev. Cengiz İ. Çay), T&K Yayınları, İstanbul.
- Keleşılmaz, Vahdet (2000), “Kafkas Harekâtının Perde Arkası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVI (47), 367-393.
- _____ (2002), “I. Dünya Savaşı Başlarında Kafkasya ve Çevresine İlişkin Stratejik Yaklaşım ve Faaliyetler”, **Türkler**, içinde (392-397), c. 13, Ankara.
- Khutsishvili, İ. (1972), “1905-1907 წლების რევოლუცია საქართველოში-Gürcistan’da 1905-1907 Devrimi”, **საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-საქართველო 1900-1921 წლები-Gürcistan Tarihi Üzerine Denemeler - 1900- 1921’de Gürcistan**, c. VI içinde (186-281), Sabchota Georgia Yayinevi, Tiflis.
- Kılıç, Sami (2005), “Gürcülerin Dini Tarihçesi”, **Dini Araştırmalar**, 8(22), 63-74.
- Kiguradze, Givi (1975), “1914-18 წლების პირველი მსოფლიო ომი - 1914-18 Yılları Birinci Dünya Savaşı”, **ახალი ისტორია (მეორე პერიოდი) 1900-1918 - Yeni Tarih (İkinci Dönem) 1900- 1918**, c. II içinde (302-401), Tiflis Üniversitesi Yayınları, Tiflis.
- Kikvidze, A. (1972), “სახალხო რევოლუციური აღმავლობა 1901-1904 წლებში- 1901-1904’te Halkın Devrimci Yükselişi”, **საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-საქართველო 1900-**

1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Üzerine Denemeleri 1900-1921'de Gürcistan, c. VI içinde (151-185), Sabchota Georgia Yayınevi, Tiflis.

Köse, Osman (2006), **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kupatadze, Bondo (2009), **საქართველო ხელისუფლების ისტორია- Gürcistan Hükümetinin Tarihi**, Universal Yayınevi, Tiflis.

Kurat, Akdes Nimet (1967), “Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı (20 Aralık 1917-3 Mart 1918)”, **Belleten**, 31(123), 375-413.

_____ (2011), **Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyılın Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk – Rus İlişkileri (1798-1919)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

_____ (2014), **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kuşkay, Sıtkı Yılmaz (2021), **Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı ve 1801'den Günümüze Türk-Gürcü İlişkileri**, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul.

Lang, David Marshall (1962), **A Modern History Of Soviet Georgia**, Grove Press, New York.

_____ (1997), **Gürcüler**, (Çev. Neşenur Domanic), Ceylan Yayıncılık, İstanbul.

Lomouri, Nodar (1993), **A History Of Georgia**, Sarangi Yayınları, Tiflis.

Lortkipanidze, Levan (2021), Social Democracy and State Formation: The Georgian Example, Friedrich-Ebert-Stiftung Yayınevi, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/18162.pdf> (28.04.2025), Tiflis.

Mirzayeva, Nasiba “Tarihsel Süreç İçerisinde Gürcü Millî Kimliği”, **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)**, 5 (11), 535-545.

Musayevna, Almaz İsmailova (2015), “Demiryolu İnşası ve Transkafkasya Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkisi (19. yy'ın İkinci Yarısı- 20. yy'ın Başı)”, **Yeni Türkiye**, çev. Semih Işık, IX (79), 89-96.

Özder, Ferruh (2022), **Bolşevikleşme Sürecinde Ermeni-Gürcü İlişkileri ve Türkiye (1917-1921)**, Altınordu Yayınları, Ankara.

Özkan (Melaşvili), Ahmet (1968), **Gürcistan Tarih Edebiyat Sanat Folklor**, Aksiseda Matbaası, İstanbul.

Öztürk, Senem (2013), “Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 9(17), 201-242.

Resulzade, Mehmet Emin (2005), **Rusya'da Siyasi Vaziyet**, haz. Cem Karakılıç-Tuğba Tombuloğlu, Yom Yayınları, Şanlıurfa.

- _____ (2021), **İnsanlara Hürriyet Kafkasya'nın Özgürlüğü Yolunda**, Nestor Yayınları, İstanbul.
- Riasanovsky, Nicholas V. ve Steinberg, Mark D. (2016), **Rusya Tarihi**, (Çev. Figen Dereli), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Salia, K. (1997), "Gürcü Edebiyatından Portreler İlia Çavçavadze", **Mamuli Kültürel Dergi**, (1), 11-14.
- Sarı, Mustafa (2014), **Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sarısaman, Sadık (2002), "Trabzon Mintıkası Teşkilât-ı Mahsusa Heyet-i İdaresinin Faaliyetleri ve Gürcü Lejyonu" **XIII. Türk Tarihi Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999, içinde** (495-534), Türk Tarih Kurumu Basımevi, c. III, I. Kısım, Ankara.
- Saydam, Abdullah (1997), **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Shvelidze, Dimitri (2003), "საქართველო 1905-1907 წლების რევოლუციის პერიოდში – 1905-1907 Devrimi Sırasında Gürcistan" **საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde** (23-36), Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis.
- _____ (2003), "საქართველო XX საუკუნის დამდეგს (1900-1904 წწ.) - 20. Yüzyılın Başlarında Gürcistan (1900-1904)" **საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde**, Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis.
- _____ (2018), "ქორდანია ნოე ნიკოლოზის ძე - Jordania Noe Nikolozisdze", **საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედიკ-ლექსიკონი - Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1921) Ansiklopedi-Sözlük, içinde** (321-322), İvane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis.
- Sioridze, Malhaz (1985), "გერმანია-თურქეთის სადაზვერვო-ძირგამომთხრელი საქმიანობა ბათუმის ოლქში პირველი მსოფლიო ომის წინ - Alman-Türk İstihbaratı ve I. Dünya Savaşı Arifesinde Batum Bölgesindeki Yıkıcı Faaliyetler", **Mance Dergisi, içinde** (70-81), Gürcistan SSR Bilimler Akademisi Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü Yayını, 4, Tiflis.
- _____ (2002) **სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო 1914-1918 წლებში (სოციალურ-ეკონომიკური და კოლიტიკური ვითარება) – Güney-Batı Gürcistan 1914-1918 Yılları Arasında (Sosyo-Ekonomik ve Politik Durum)**, Acara Yayınevi, Batum.
- Surguladze, A. (1972), "საქართველო ამიერკავკასიის კომისარიატისა და სეიმის პერიოდში (1917 წ. ოქტომბერი 1918 წ. მაისი)-Transkafkasya Komiserliği ve Seym Döneminde Gürcistan (Ekim 1917-Mayıs 1918)" **საქართველოს ისტორიის ნარკვევები -**

საქართველო 1900-1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Üzerine Denemeler - 1900- 1921'de Gürcistan, içinde (515-586), c. VI, Sabchota Georgia Yayınevi, Tiflis.

_____ (1972), “პირველი იმპერიალისტური ომი და თებერვლის ბგურჭუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუცია საქართველოში-Birinci Emperyalist Savaş ve Gürcistan'daki Şubat Burjuva-Demokratik Devrimi”, **საქართველოს ისტორიის წარკვევები - საქართველო 1900-1921 წლებში- Gürcistan Tarihi Üzerine Denemeler - 1900- 1921'de Gürcistan, içinde** (353-433), c. VI, Sabchota Georgia Yayınevi, Tiflis.

Surguladze, Akaki ve Surguladze, Paata (1991), **საქართველოს ისტორია 1783-1990 - Gürcistan Tarihi 1793-1990**, Georgian Herald Yayınevi, Tiflis.

Sürmeli, Serpil (2001), **Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Şahin, Enis (2002), **Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

_____ (2005), **Diplomasi ve Sınır Gümrü Görüşmeleri ve Protokolleri-1918**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Şimşir, Nahide (2010), **Rus Devleti Tarihi XVI. – XX. Yüzyıllar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Tavkul, Ufuk (2002), **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

_____ (2009), **Kafkasya Gerçeği**, Selenge Yayınları, İstanbul.

Tellioğlu, İbrahim (2005), “Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (5), Çorum, 1-10.

_____ (2009), **XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri**, Serander Yayınları, Trabzon.

Topal, Zeynep (2014), **XX. Yüzyılda Türk-Gürcü İlişkilerini Şekillendiren Faktörler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tsereteli, Mikheil (2014), **საქართველო და მსოფლიო ომი - Gürcistan ve Dünya Savaşı**, (Çev. Nino Geguchadze ve Lali Tsikhiseli), Petit Matbaası, Tiflis.

Turan, Resul (2019) **Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

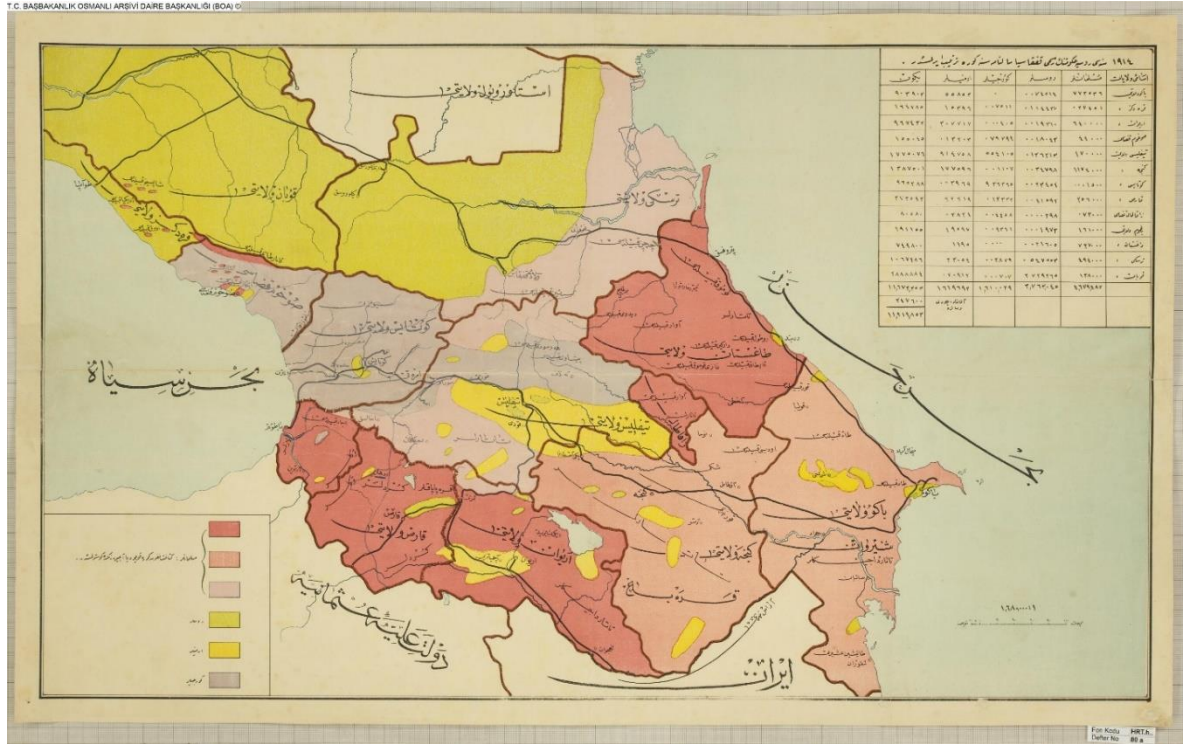
_____ (2023), “Kafkasya’da Rus Kültür Politikaları (XIX.-XX. Yüzyıl)”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, (35), 209-230.

- Turan, Resul ve Usta, Veysel (2022), **Yarım Kalmış Bir Rüya: Trabzon-Erzurum. Trabzon-Batum Demiryolu Projeleri**, Serander Yayınları, Trabzon.
- Türker, Özgür (2015) “Georgiyevsk Antlaşması Bağlamında Gürcistan-Rusya İlişkileri (1783)”, **Yeni Türkiye**, VII (77), 546-555.
- Uludağ, Mehmet Bülent (2015), “Gürcistan’ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasal Yapılara Etkisi”, **Yeni Türkiye**, VII (77), 428-436.
- URL, <https://www.harita.gov.tr/urun/gurcistan-siyasi-haritasi/544> (06.01.2025).
- URL, <https://www.26may.ge/en/akakickhenkeli> (02.09.2025).
- URL, <https://www.26may.ge/en/noezhordania> (02.09.2025).
- URL, <https://www.26may.ge/en/noeramishvili> (02.09.2025).
- URL, <https://archive.gov.ge/en/ilia-chavchavadze-1> (02.09.2025).
- Üstünyer, İlyas (2010), **Kaf Dağı’nın Güney Yüzü Gürcistan Kültür, Gelenek, Mekân, Kimlik**, Kaktüs Yayınları, İstanbul.
- Vachadze, Merab ve Guruli, Vakhtang (2001), **საქართველოს ისტორია (XIX-XX საუკუნეები) - Gürcistan Tarihi (XIX-XX Yüzyıllar)**, Artanuji Yayınevi, Tiflis.
- Vaçnadze, Merab (2003), “საქართველო 1907-1917 წლებში-1907-1917’de Gürcistan”, **საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde** (37-44), Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis.
- _____ (2003), “საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა (1917-1918) – Gürcistan’ın Devlet Bağımsızlığını Yeniden Sağlanması (1917-1918)” **საქართველოს ისტორია XX საუკუნე - Gürcistan Tarihi XX. Yüzyıl, içinde** (45-60), Tiflis Üniversitesi Yayınları- Artanuj Yayınları, Tiflis.
- Vardosanidze, Sergo vd. (2015), **საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ისტორია (1917-1957)-Gürcistan Devlet Sınırının Tarihi (1917-1957)**, Gürcü Üniversitesi Yayınevi, Tiflis.
- Vernadsky, George (2019), **Rusya Tarihi**, (Çev. Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak), Selenge Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, Durmuş vd. (2016), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 12. Baskı, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, Reha (2008), “Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti’nin Kafkasya Siyaseti”, **OAKA**, 3 (6), 137-160.
- Yiğit, Yücel (2015), “I. Dünya Savaşı’nda Kafkas İhtilal Cemiyetleri’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, **Yeni Türkiye**, III (73), 269-282.

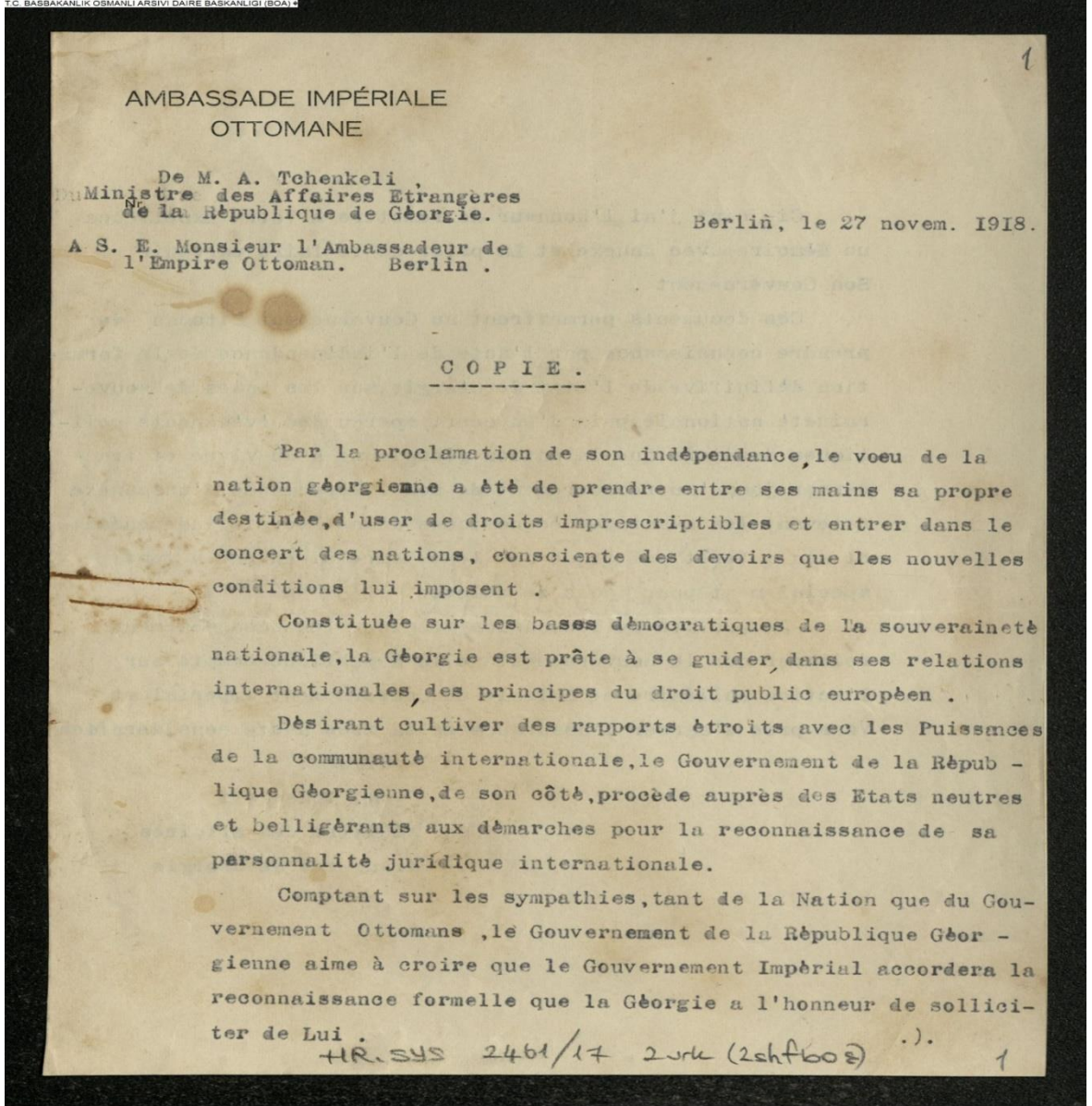
EKLER

Ek 1: 1914 Rusya-Güneydoğu, Kafkasya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Dağıstan Bölgesinin Demografik Haritası

Kaynak: BOA, HRT.h., 80, (13 Seher 1333/31 Aralık 1914).

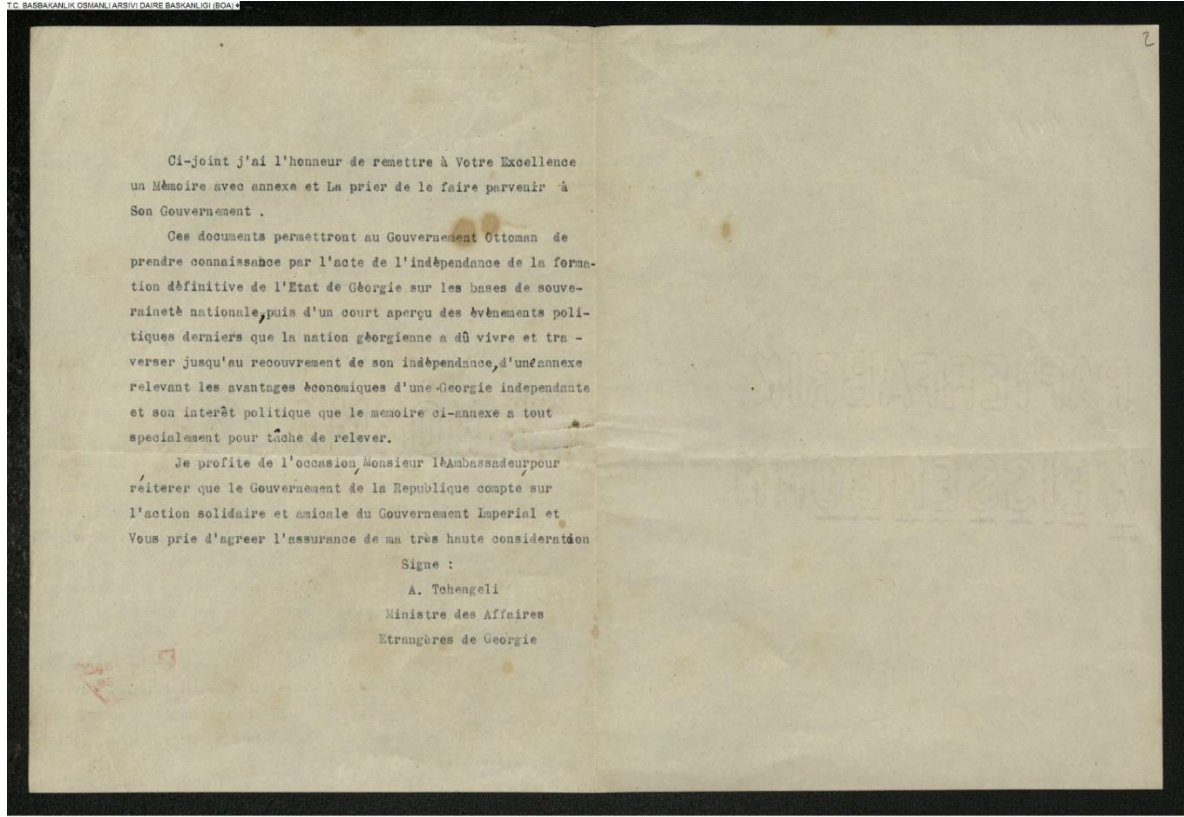
Ek 2: Gürcistan Bağımsızlığını Elde Ettikten Sonra Osmanlı Devleti'ne Gönderdiği Bildiri

HR.SYS.02461.00017.001

Kaynak: BOA, HR.SYS, 2461, 17, (27.11. 1918).

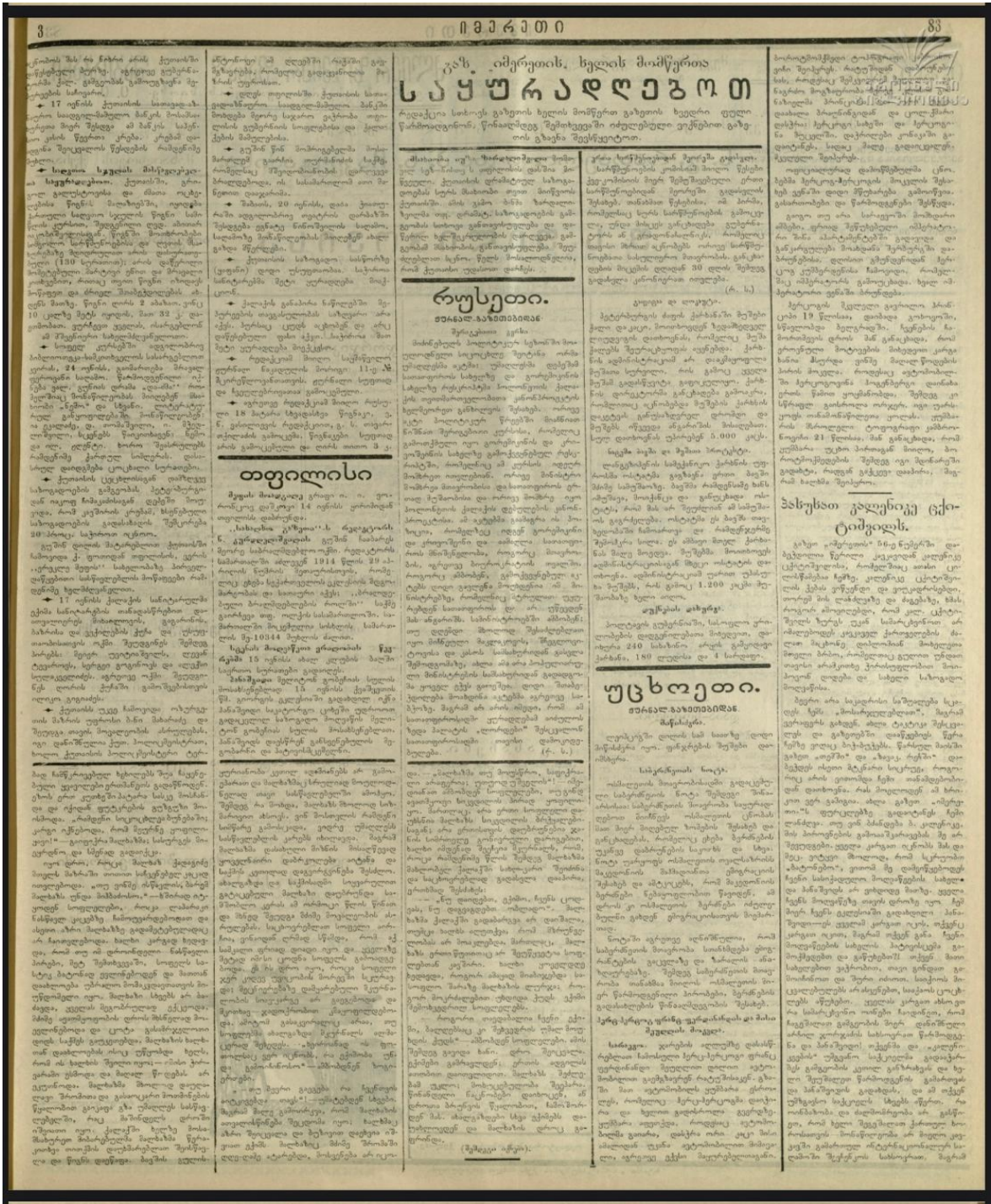
Ek 3: Gürcistan Bağımsızlığını Elde Ettikten Sonra Osmanlı Devleti'ne Gönderdiği Bildirinin Devamı

HR.SYS.02461.00017.001

Kaynak: BOA, HR.SYS, 246, 17, (27 Kasım 1918).

Ek 4: İmereti Gazetesinde Avusturya-Macaristan Veliahdının Suikastına Dair Haberin Bulunduğu Kesim

Kaynak: "Arşidük Franz Ferdinand ve Karısına Suikast", İmereti, No. 83, 19.06.1914, s. 3.

Ek 5: Noe Ramishvili, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Hükümet Başkanı ve İçişleri Bakanı

Kaynak: <https://www.26may.ge/en/noeramishvili> (02.09.2025).

Ek 6: Noe Jordania, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin İlk ve Tek Başbakanı

Kaynak: <https://www.26may.ge/en/noezhordania> (02.09.2025).

Ek 7: Akaki Chkhenkeli, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Dışışleri Bakanı

Kaynak: <https://www.26may.ge/en/akakickhenkeli> (02.09.2025).

Ek 8: İlia Chavchavadze, Gürcülerin Ulusal Benliklerini Canlandırmak Maksadıyla Çalışmalarda Bulunan Önemli Şahsiyet

Kaynak: <https://archive.gov.ge/en/ilia-chavchavadze-1> (02.09.2025).

ÖZGEÇMİŞ

Tuğçe ATAR, 2000 yılında Artvin/Boçka Mehmet Akif Ersoy İlk ve Ortaokulu; 2014 yılında Artvin/Borçka Şehit Savaş Gedik Mesleki ve Teknik Anadolu Mesleki Lisesini; 2018 yılında ise Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümü, II. Öğretim programını bitirdi. 2021 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ATAR, bekâr olup, İngilizce ve Gürcüce bilmektedir.

